ΜΙΧΑΗΛ

ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

Η ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΑ ΤΟΥ 1871 ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΤΗ

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

Η ΠΑΡΙΣΙΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΑ ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετάφραση Jack Loumala
Ἐπιμέλεια Γ. Ξυλαγκρᾶς

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ : Η Παρισινή Κομμούνα καί η Ιδέα τού Κράτους
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ : Τζάκ Λουμάλα
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ : Γ. Ξυλαγκράς
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ : Μ. Γεροντής, Τσίτσα 17
τηλ. 835-138

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
Βαλτετσίου 53 Τηλ: 3802040

Ἐλευθερία χωρὶς σοσιαλισμὸ εἶναι προνόμιο, ἀδικία, σοσιαλισμὸς χωρὶς ἐλευθερία εἶναι ὑποδούλωση καὶ βαρβαρότητα

ΜΙΧΑΗΛ ΜΠΑΚΟΥΝΙΝ

* Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ γλώσσα.

** Ἡ ἐπιλογὴ τῶν κειμένων ἔγινε ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ Μπακοῦνιν «Bakunin on Anarhy», ποὺ ἐπιμελήθηκε ὁ Sam Dolgoff καὶ ἐκδόθηκε στὶς Ε.Π.Α. ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Random House Inc.

*** Ἡ βιβλιογραφικὴ σημείωση, ποὺ συνοδεύει τὸ κύριο κείμενο, εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη μπροσούρα ποὺ ἔχει ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Κέντρο Ἐρεύνης τοῦ Ἀναρχισμοῦ στὸ Λονδίνο, τὸν Ἰούνη τοῦ 1971.

Εἰσαγωγὴ

«Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲ γεννήθηκε κάτω ἀπὸ ἕνα συνηθισμένο ἀστέρι, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ ἕνα κομήτη...».

Εἶπε χαρακτηριστικὰ ὁ 'Αλέξανδρος Χέρτσεν γιὰ τὸν Μιχάλη Μπακοῦνιν, τὸν ἄνθρωπο πού, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπαναστάτες τῆς ἐποχῆς του κατασκεύαζαν κοινωνικὰ συστήματα πάνω σὲ ἀφηρημένες φόρμουλες ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ φυλακίσουν τὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη μέσα σὲ προκαθορισμένα πλαίσια, ἀγωνιζόταν κατεχόμενος ἀπὸ ἕνα παιδικὸ ἐνθουσιασμὸ κι ἕνα φλογερὸ πάθος γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία. Μιὰ ἐλευθερία δίχως ἡμίμετρα, δόσεις, στάδια καὶ περιορισμούς...

Κάπου στὰ κείμενά του βρίσκουμε μερικὲς φράσεις ποὺ δίνουν μιὰ χαρακτηριστικὴ εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ του:

«...καμιὰ θεωρία, κανένα σύστημα, κανένα βιβλίο ποὺ ἔχει γραφτεῖ ποτὲ δὲ θὰ σώσει τὸν κόσμο. Δὲν προσκολλοῦμαι σὲ κανένα σύστημα. Εἶμαι ἕνας κυνηγὸς τῆς ἀλήθειας».

Ἂν κι ἔγραφε ἀρκετὰ — περισσότερο γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ του παρὰ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀνάγκη — δὲν ἄφησε οὔτε ἕνα ὁλοκληρωμένο βιβλίο. Ἄρχιζε πάντοτε νὰ γράφει ἕνα θέμα καὶ ξαφνικὰ τὸ σταμάταγε, ὅταν ἔνιωθε ἀκατάσχετη τὴν ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθεῖ μ' ἕνα ἄλλο πιὸ ἐπεῖγον — κατὰ τὴ γνώμη του. Παρόλα αὐτά, ἂν καὶ τὰ κείμενά του, δὲν εἶναι μεθοδευμένα καὶ συστηματικά, ἀντικατοπτρίζουν μερικὰ ἀπ' τὰ σημαντικότερα προβλήματα τοῦ καιροῦ του καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ ἴδιος, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἕνας συστηματικὸς θεωρητικὸς ἀλλ' ἕνας ἐπαναστάτης τῆς πράξης. Πῆρε μέρος στὴ Γερμανικὴ 'Επανάσταση τοῦ 1848 καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν Πολωνικὴ 'Επανάσταση τοῦ 1863 καὶ γενικὰ ἀφιέρωσε τὴ ζωή του στὴν πραγματοποίηση τῶν ἰδανικῶν του. Καμιὰ ἀπειλή, καμιὰ ἐξορία, κανένας κίνδυνος δὲ στάθηκε ἱκανὸς ν' ἀνακόψει τὴν ἐπαναστατική του διάθεση καὶ τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἀλήθεια.

Ὁ Μπακοῦνιν, μαζὶ μὲ τὸ Μάρξ, ὑπῆρξαν οἱ ἱδρυτὲς τῆς Α΄ Διεθνοῦς· οἱ συγκρούσεις δὲ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ γίγαντες διαποτίζουν τὴν Ἱστορία της. Οἱ διαφορὲς στὴν τοποθέτησή τους ἀντανακλοῦσαν τὶς διαφορὲς στὴν προσωπικότητά τους. Ὁ μὲν Μὰρξ ἦταν πολιτικὸς ἐπαναστάτης, ὁ δὲ Μπακοῦνιν κοινωνικὸς (καὶ ἑπομένως ἀντιπολιτικός).

Ὁ Μπακοῦνιν πρόβλεψε τὴν ἀληθινὴ φύση τῆς σύγχρονης ἐπανάστασης. Ἐνῶ ὁ Μὰρξ περίμενε ὅτι ἡ Ἐπανάσταση θὰ ξεσπάσει στὶς οἰκονομικὰ ἀναπτυγμένες χῶρες καὶ ὅτι μοχλός της θὰ εἶναι τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο, ποὺ θὰ ἔχει ταξικὴ συνείδηση καὶ θὰ εἶναι καλὰ ὀργανωμένο — παραγνωρίζοντας τὶς ἄλλες τάξεις: τοὺς διανοούμενους, τοὺς ἀγρότες καὶ τὰ κατώτερα λαϊκὰ στρώματα (ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι αὐτὸς κι ὁ Ἔνγκελς ὀνόμασαν τὰ τελευταῖα περιφρονητικὰ «λοῦμπεν» προλεταριάτο, δηλαδὴ κουρελοπρολεταριάτο) τὶς ὁποῖες θεωροῦσαν σὰν ἀντιδραστικές.

Ὁ Μπακοῦνιν πρόβλεψε ὅτι ἡ ἐπανάσταση θὰ γίνει στὶς ὑπανάπτυκτες χῶρες (ὅπως κι ἔγινε στὴ Ρωσία, Κίνα, Κούβα κ.λ.π.) κι ὅτι ἡ βάση της θὰ εἶναι οἱ ἀγρότες, οἱ διανοούμενοι καὶ οἱ «λοῦμπεν» προλετάριοι, θυμίζοντας τὶς σύγχρονες θεωρίες τῶν Μαρκοῦζε, Φανὸν, κλπ. Ἐπίσης ὁ Μπακοῦνιν πρόβλεψε ὅτι ἡ ἐπανάσταση θ' ἀρχίσει στὴ Ρωσία, στὴν ὁποία ἀπόδωσε προφητικὰ ἕνα μεσσιανικὸ ρόλο. «Τὸ ἄστρο τῆς Ἐπανάστασης», ἔγραψε τὸ 1848, θ' ἀνατείλει ψηλὰ πάνω ἀπ' τὴ Μόσχα, μέσα ἀπὸ μιὰ θάλασσα αἵματος καὶ φωτιᾶς καὶ θὰ μεταβληθεῖ σὲ φάρο ποὺ θὰ καθοδηγήσει μιὰ ἀπελευθερωμένη ἀνθρωπότητα». Ἐπίσης ὁ Μπακοῦνιν πρόβλεψε τὴν ἀναρχίζουσα φύση τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης (ὅπου ἡ θεωρία του γιὰ τὴν αὐτόνομη ὀργάνωση τῶν ἐργαζόμενων ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω ὑλοποιήθηκε στὰ Ρωσικὰ σοβιὲτ) ἀλλὰ καὶ τὶς αὐταρχικές της συνέπειες. Ἤδη ἀπ' τὸ 1872 προφήτευσε μὲ καταπληκτικὴ ἀκρίβεια ὅτι μὲ τὸ πρόσχημα τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, μιὰ «νέα τάξη» διανοούμενων θ' ἀντικαταστήσει τοὺς φεουδάρχες καὶ τοὺς καπιταλιστὲς καὶ θ' ἀρνηθεῖ στοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐλευθερία τους.

Τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ κείμενα τοῦ Μπακοῦνιν, ποὺ διαλέξαμε, ἀναφέρεται στὴν Παρισινὴ Κομμούνα τοῦ 1871. Τὴν περίφημη ἐ-

κείνη Κομμούνα, πού ὁ Μὰρξ δέχθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων μετὰ τὴν ἐπιτυχία της, ἐνῶ προηγουμένως ἀρνιόταν ἀκόμα καὶ νὰ συζητήσει γιὰ ἕνα τέτοιο θέμα, θεωρώντας τὰ ἐπαναστατικὰ ὄνειρα τῆς ἐποχῆς του γιὰ τὴ σύσταση ἐπαναστατικῶν κομμουνῶν σὰν οὐτοπίες. Τὴν Κομμούνα ἐκείνη πού ὁ Λένιν, ἀργότερα, ἀναγνώρισε σὰν τὴ μόνη πραγματικὴ μορφή, πού μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ πάρει ἡ λαϊκὴ ἐξουσία («Κράτος καὶ Ἐπανάσταση»). Μιὰ πίστη πού βέβαια δὲν ὑλοποιήθηκε μετὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν Μπολσεβίκων στὴ Ρωσία. Αὐτὴ τὴν Κομμούνα, πού μέχρι σήμερα καπηλεύεται ὁ διεθνὴς μπολσεβικισμός, προβάλλοντάς την σὰν πρότυπο τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας, τὴν ὥρα πού εἶναι πιὰ παγκόσμια ἡ διαπίστωση τῆς ἀντίφασης τῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς τῶν Νεομπολσεβίκων μὲ τὴ μορφὴ καὶ τὴ δομή της.

Ὁ Μπακοῦνιν ὑπῆρξε πάντοτε θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς δημιουργίας ἐπαναστατικῶν κομμουνῶν καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὴν ἐκδήλωση τοῦ 1871. Ἡ στάση του αὐτή, ἦταν ἄμεση ἀντανάκλαση τῆς βαθιᾶς του πίστης στὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς αὐτοδιεύθυνσης.

Τὰ ὑπόλοιπα κείμενα, μαζὶ μ' ἐκεῖνο πού ἀναφέρεται στὴν Κομμούνα, ἀποτελοῦν μιὰ κριτικὴ ἀντιμετώπιση τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας. Αὐτὸ ἀποκτάει μιὰ ξέχωρη σημασία σὲ μιὰ ἐποχὴ σὰν τὴ σημερινή, πού ἡ ἀμφισβήτηση καὶ ἡ ἐπανεκτίμηση τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς συνεχίζεται...

Νομίζουμε ὅτι ὁ σύγχρονος ἀναγνώστης εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσει καλύτερα τὶς «ρομαντικές» θέσεις τοῦ Μιχάλη Μπακοῦνιν, ὅπως τὶς δικαίωσε ἡ ἀποτυχία τῆς Μπολσεβίκικης Ἐπανάστασης καὶ ἡ σύγχρονη ἱστορικὴ ἐμπειρία, πού διαμορφώθηκε μέσα σὲ μιὰ περίοδο πού ἀρχίζει ἀπ' τὴν Ἱσπανικὴ Ἐπανάσταση καὶ φθάνει στὸ Γαλλικὸ Μάη τοῦ 1968...

Ὁ ἐκδότης

Ἡ Παρισινὴ Κομμούνα καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Κράτους

Αὐτὴ ἡ ἐργασία, ὅπως ὅλα τὰ κείμενα ποὺ ἔχω δημοσιεύσει — μέχρι τώρα δὲν ἦταν πολλὰ — εἶναι ἀποτέλεσμα γεγονότων. Ἀποτελεῖ τὴ φυσικὴ συνέχεια στὰ «Γράμματα (μου) σ' ἕνα Γάλλο» (Σεπτέμβρης τοῦ 1870), στὰ ὁποῖα εἶχα τὸ εὔκολο ἀλλὰ λυπηρὸ προνόμιο νὰ προβλέψω καὶ νὰ προαναγγείλω τὶς τρομερὲς κακοτυχίες ποὺ προσβάλλουν σήμερα τὴ Γαλλία καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ὁλόκληρο τὸν πολιτισμένο κόσμο· .κακοτυχίες ἐνάντια στὶς ὁποῖες ὑπῆρξε καὶ παραμένει τώρα μιὰ μόνο θεραπεία: ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση.

Τὸ ν' ἀποδείξω αὐτὴ τὴν ἀλήθεια — ποὺ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα εἶναι ἀναμφισβήτητη — ἀπ' τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας κι ἀπ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ποὺ διαδραματίζονται μπροστὰ στὰ μάτια μας στὴν Εὐρώπη, μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ γίνει ἀποδεκτὴ ἀπ' ὅλους τοὺς καλοπροαίρετους ἀνθρώπους κι ἀπ' ὅλους τοὺς εἰλικρινεῖς κυνηγοὺς τῆς ἀλήθειας, καὶ μετὰ νὰ ἐκθέσω μὲ εἰλικρίνεια, χωρὶς ἐπιφύλαξη ἢ διφορούμενα, τὶς φιλοσοφικὲς ἀρχές, καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς ποὺ ἀποτελοῦν, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, τὴν οὐσία τοῦ ἀκτιβιστικοῦ πνεύματος, τὴ βάση καὶ τὸ σκοπὸ ἐκείνου ποὺ ὀνομάζουμε Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τοῦ παρόντος ἔργου.

Τὸ καθῆκον ποὺ ἔχω ἀναλάβει δὲν εἶναι εὔκολο, τὸ ξέρω, καὶ πιθανὸν νὰ μὲ κατηγοροῦσαν γιὰ ἀλαζονεία, ἂν πρόσθετα στὸ ἔργο αὐτὸ τὴν ἐλάχιστη προσωπικὴ φαντασία. Ἀλλὰ μπορῶ νὰ διαβεβαιώσω τὸν ἀναγνώστη ὅτι δὲν συμβαίνει τίποτα τέτοιο. Δὲν εἶμαι οὔτε λόγιος οὔτε φιλόσοφος οὔτε κἂν ἐπαγγελματίας συγγραφέας. Ἔχω γράψει πολὺ λίγα πράγματα στὴ ζωή μου καὶ ποτὲ δὲν τὸ ἔκανα γιὰ τὸ γράψιμο καθεαυτό, παρὰ μόνο γιὰ αὐτοάμυνα καὶ μόνον ὅταν μιὰ φλογερὴ πεποίθηση μὲ ὠθοῦσε νὰ ξεπεράσω τὴν ἀποστροφὴ ποὺ ἀπὸ ἔνστικτο αἰσθάνομαι, γιὰ τὴν δημόσια ἔκθεση τοῦ ἑαυτοῦ μου.

Ποιός εἶμαι τότε καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μὲ ὠθεῖ νὰ δημοσιεύσω σήμερα αὐτὴ τὴν ἐργασία;

Εἶμαι ἕνας ἔνθερμος κυνηγὸς τῆς ἀλήθειας καὶ ὄχι λιγότερο ἐπίμονος ἐχθρὸς τῶν βλαβερῶν μύθων ,ποὺ τὸ κόμμα τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξης (αὐτὸς ὁ ἐπίσημος ἐκπρόσωπος, ὁ προνομιοῦχος καὶ ἰδιοτελής, ὅλων τῶν θρησκευτικῶν, μεταφυσικῶν, πολιτικῶν, νομικῶν, οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαυλοτήτων τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος) ἔχει ἀκόμα καὶ σήμερα τὸ θράσος νὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ ν' ἀποκτηνώνει καὶ νὰ ὑποδουλώνει τὸν κόσμο. Εἶμαι ἕνας φανατικὸς ἐραστὴς τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποία θεωρῶ, σὰν τὸ μοναδικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ ἐξελιχθεῖ ἡ εὐφυΐα, ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Δὲν μιλῶ γιὰ κείνη τὴν ἐλευθερία, ποὺ εἶναι καθαρὰ τυπική, ποὺ ἐπιδοτεῖται, μετριέται καὶ ρυθμίζεται ἀπ' τὸ Κράτος, ἕνα διαιωνιζόμενο ψέμα ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ἀντιπροσωπεύει τίποτα ἄλλο παρὰ μόνο τὸ προνόμιο λίγων, βασισμένο στὴν ὑποδούλωση ὅλων τῶν ἄλλων. Οὔτε ἐννοῶ τὴν ἀτομικιστική, ἐγωιστική, ποταπὴ καὶ χιμαιρικὴ ἐκείνη ἐλευθερία, ποὺ ἐκθειάζεται ἀπὸ τὴ Σχολὴ τοῦ Ζὰν Ζὰκ Ρουσσὼ παρόμοια ὅπως καὶ ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες σχολὲς τοῦ ἀστικοῦ φιλελευθερισμοῦ, ποὺ θεωροῦν ὅτι τὰ ἀποκαλούμενα δικαιώματα τῆς ὁλότητας, ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος, ποὺ χρησιμεύει σὰν ὅριο τῶν δικαιωμάτων κάθε ἀτόμου καὶ ποὺ στὴν πραγματικότητα ὁδηγεῖ, ἀναγκαστικὰ καὶ χωρὶς ἐξαίρεση, στὸν ἐκμηδενισμὸ τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων.

Ὄχι, ἐννοῶ τὴ μόνη ἐλευθερία ποὺ εἶναι πραγματικὰ ἄξια τοῦ ὀνόματός της, τὴν ἐλευθερία ποὺ συνίσταται στὴν πλήρη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν ὑλικῶν, πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, ποὺ βρίσκονται μὲ τὴ μορφὴ ναρκωμένων δυνατοτήτων, μέσα σὲ κάθε ἄτομο. Ἐννοῶ τὴν ἐλευθερία ἐκείνη, ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει ἄλλους περιορισμούς, παρὰ μόνον ἐκείνους ποὺ ἔχουν τεθεῖ σὲ μᾶς ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ἴδιας μας τῆς φύσης. Ἑπομένως, γιὰ ν' ἀκριβολογήσω, δὲν ὑπάρχουν περιορισμοί, ἀφοῦ οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν ἐπιβάλλονται ἀπὸ κάποιο ἐξωτερικὸ νομοθέτη ποὺ βρίσκεται δίπλα μας ἢ ἴσως ἀπὸ πάνω μας. Οἱ περιορισμοὶ αὐτοὶ εἶναι ἔμφυτοι μέσα μας καὶ ἀποτελοῦν αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴ βάση ὅλης μας

τῆς ὕπαρξης, τόσο τῆς ὑλικῆς ὅσο καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς. Ἔτσι, ἀντὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε ἕνα ὅριο γι' αὐτούς, πρέπει νὰ τοὺς θεωρήσουμε σὰν τὶς πραγματικὲς συνθῆκες καὶ τὸν πραγματικὸ λόγο γιὰ τὴν ἐλευθερία μας.

Ἐννοῶ ἐκείνη τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, τὸ ὁποῖο ἀντὶ νὰ σταματᾶ μπροστά της, σὰν ν' ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο ἀπέναντι στὴν ἐλευθερία τῶν ἄλλων, ἀντίθετα βρίσκει σ' αὐτὴν τὴν ἐλευθερία, τὴν ἴδια τὴν ἐπιβεβαίωση καὶ προέκτασή του στὸ ἄπειρο.

Ἡ ἀπεριόριστη ἐλευθερία τοῦ καθένα, στὰ πλαίσια τῆς ἐλευθερίας ὅλων, ἐλευθερία μέσα στὴν ἀλληλεγγύη, ἐλευθερία μέσα στὴν ἰσότητα, θριαμβευτικὴ ἐλευθερία, νικηφόρα πάνω στὴν κτηνώδη βία, στὴν ἀρχὴ τῆς ἐξουσίας ποὺ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ ἐξιδανικευμένη ἔκφραση τῆς ὠμῆς βίας.

Ἐλευθερία πού, μετὰ τὴν ἀνατροπὴ ὅλων τῶν οὐράνιων καὶ γήϊνων εἰδώλων, θὰ δημιουργήσει καὶ θὰ ὀργανώσει ἕνα νέο κόσμο, τὸν κόσμο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μέσα στὴν ἀλληλεγύη, κτισμένο πάνω στὰ ἐρείπια ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὅλων τῶν Κρατῶν.

Εἶμαι συνειδητὸς ὑποστηρικτὴς τ ῆ ς ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ ς κ α ὶ κ ο ι ν ω ν ι κ ῆ ς ἰ σ ό τ η τ α ς, γιατὶ ξέρω ὅτι ἔξω ἀπὸ τὴν ἰσότητα, ἡ ἐλευθερία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ εὐημερία τῶν ἀτόμων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ εὐημερία τῶν Ἐθνῶν, δὲν θὰ εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ψέματα. Ἀλλὰ ἀφοῦ εἶμαι ὑποστηρικτὴς τῆς ἐλευθερίας, τῆς πρωταρχικῆς αὐτῆς προϋπόθεσης τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, νομίζω ὅτι ἡ ἰσότητα πρέπει νὰ ἐγκαθιδρυθεῖ στὸν κόσμο μὲ τὴν αὐθόρμητη ὀργάνωση τῆς ἐργασίας καὶ μὲ τὴ συλλογικὴ οἰκειοποίηση τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν παραγωγῶν, ποὺ θὰ ἔχουν ὀργανωθεῖ καὶ συνδεθεῖ ἐλεύθερα σὲ κομμοῦνες καὶ μὲ τὴν ἐξίσου ἐλεύθερη ὁμοσπονδοποίηση αὐτῶν τῶν κομμουνῶν, ποτὲ ὅμως μὲ τὴν καταπιεστικὴ καὶ ὑποδουλωτικὴ ἐνέργεια τοῦ Κράτους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖο ποὺ βασικὰ χωρίζει τοὺς ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς ἢ κολλεκτιβιστὲς ἀπὸ τοὺς ἐξουσιαστικοὺς κομμουνιστές, ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ Κράτους. Ὁ τελικὸς σκοπός τους εἶναι κοινός· καὶ οἱ δυὸ παρατάξεις ἐπιθυμοῦν ἐξίσου τὴ δημιουργία μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξης, βασισμένης ἀποκλειστικὰ στὴν ὀργάνωση τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας, ποὺ ἐπιβάλ-

λεται ἀναπόφευκτα στὸ ἄτομο καὶ στὸ σύνολο, ἀπ' τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων, κάτω ἀπὸ οἰκονομικὲς συνθῆκες ποὺ εἶναι ἴσες γιὰ ὅλους καὶ πάνω στὴ συλλογικὴ ἰδιοκτησία τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Μόνο οἱ κομμουνιστὲς φαντάζονται ὅτι θὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸ πετύχουν, μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ ὀργάνωση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν ἐργαζόμενων τάξεων καὶ κυρίως τοῦ προλεταριάτου τῶν πόλεων, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀστικοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ἐνῶ οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστές, ἐχθροὶ κάθε δέσμευσης καὶ κάθε ἀβέβαιας φύσης συμμαχίας, νομίζουν ἀντίθετα ὅτι δὲν θὰ μπορέσουν νὰ ἐκπληρώσουν αὐτὸ τὸ σκοπὸ παρὰ μόνο μὲ τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ὀργάνωση ὄχι τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ τῆς κοινωνικῆς (καὶ κατὰ συνέπεια ἀντιπολιτικῆς) ἐξουσίας τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, τόσο στὶς πόλεις, ὅσο καὶ στὴν ὕπαιθρο, περιλαμβανομένων ὅλων τῶν καλοπροαίρετων ἀνθρώπων ἀπ' τὶς ἀνώτερες τάξεις, οἱ ὁποῖοι κόβοντας κάθε δεσμὸ μὲ τὸ παρελθόν τους, πιθανὸν νὰ ἐπιθυμοῦν εἰλικρινὰ νὰ ἑνωθοῦν μαζί τους καὶ ν' ἀποδεχθοῦν ὁλοκληρωτικὰ τὸ πρόγραμμά τους.

Ἀπ' αὐτὸ προκύπτουν δύο διαφορετικὲς μέθοδες. Οἱ κομμουνιστὲς πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὀργανώσουν τὴν ἐργατικὴ δύναμη γιὰ νὰ καταλάβει τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῶν κρατῶν. Οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς εἶναι ὀργανωμένοι μὲ προοπτικὴ τὴν καταστροφή, ἢ ἂν κάποιος ἐπιθυμεῖ μιὰ πιὸ εὐγενικὴ λέξη, τὴν κατάργηση τῶν κρατῶν. Οἱ κομμουνιστὲς εἶναι ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς τῆς ἐξουσίας, οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς δὲν πιστεύουν σὲ τίποτα παρὰ μόνο στὴν ἐλευθερία. Τόσο οἱ μὲν ὅσο καὶ οἱ δὲ ἂν καὶ ὑποστηρίζουν ἐξίσου τὴν ἐπιστήμη, ποὺ πρόκειται νὰ καταστρέψει τὶς προλήψεις καὶ ν' ἀντικαταστήσει τὴ θρησκευτικὴ πίστη, διαφέρουν στὸ ὅτι οἱ μὲν πρῶτοι θέλουν νὰ τὴν ἐπιβάλλουν, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἀγωνίζονται νὰ τὴν διαδώσουν, ἔτσι ὥστε οἱ ἀνθρώπινες ὁμάδες, ἀφοῦ ἔχουν πεισθεῖ γιὰ τὴν ἀλήθεια της, νὰ ὀργανωθοῦν καὶ νὰ συνασπισθοῦν αὐθόρμητα, ἐλεύθερα, ἀπὸ τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω, μὲ τὴν ἴδια τους τὴν βούληση, σύμφωνα μὲ τὰ πραγματικὰ συμφέροντά τους ἀλλὰ ποτὲ σύμφωνα μ' ἕνα ὁποιοδήποτε σχέδιο, ποὺ ἔχει τεθεῖ ἐκ τῶν προ-

τέρων καὶ ἔχει ἐπιβληθεῖ πάνω στὶς ἀ μ α θ ε ῖ ς μ ά ζ ε ς ἀπὸ κάποια ἀνώτερα πνεύματα.

Οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει πολὺ περισσότερη πρακτικὴ καὶ πνευματικὴ κοινὴ λογικὴ μέσα στὶς ἐνστικτώδεις φιλοδοξίες καὶ στὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τῶν λαϊκῶν μαζῶν, παρὰ στὴ φανερὴ εὐφυΐα ὅλων ἐκείνων τῶν δασκάλων καὶ ὁδηγῶν τῆς Ἀνθρωπότητας, ποὺ μετὰ ἀπὸ τόσες μάταιες προσπάθειες, ἐπιμένουν ἀκόμα νὰ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχισμένους. Ἐπιπλέον, οἱ ἐπαναστάτες σοσιαλιστὲς πιστεύουν ὅτι ἡ Ἀνθρωπότητα ἐπέτρεψε στὸν ἑαυτό της νὰ τὸν κυβερνοῦν γιὰ πολύ, πάρα πολὺ καιρὸ καὶ ὅτι ἡ προέλευση τῆς δυστυχίας της δὲν ὀφείλεται σ' αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴ μορφὴ κυβέρνησης ἀλλὰ σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ὕπαρξη τῆς κυβέρνησης, ὁποια μορφὴ κι ἂν ἔχει.

Τελικὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ἴδια, ἡ πασίγνωστη καὶ ἤδη ἱστορική, ἀντίφαση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἐπιστημονικὸ κομμουνισμό, ὁ ὁποῖος ἀναπτύχθηκε ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ Σχολὴ καὶ ἔγινε μερικὰ ἀποδεκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἀμερικάνους καὶ Ἄγγλους σοσιαλιστὲς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ στὸν Προυντονισμὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ποὺ ἀναπτύχθηκε πλατειὰ καὶ προωθήθηκε μέχρι τὶς τελικές του συνέπειες, ἔγινε δὲ ἀποδεκτὸς ἀπὸ τὸ προλεταριάτο τῶν Λατινικῶν Χωρῶν. Ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς ἔχει μόλις ἐπιχειρήσει τὴν πρώτη του ἐπίδειξη, ποὺ εἶναι ἐντυπωσιακὴ καὶ πρακτικὴ ταυτόχρονα, στὴν Π α ρ ι σ ι ν ὴ Κ ο μ μ ο ύ ν α. Εἶμαι ὑποστηρικτὴς τῆς Παρισινῆς Κομμούνας, ἡ ὁποία παρ' ὅλο ποὺ κατακρεουργήθηκε καὶ πνίγηκε στὸ αἷμα, ἀπὸ τοὺς δήμιους τῆς μοναρχικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀντίδρασης, γίνεται ὁλοένα πιὸ ζωντανὴ καὶ ἰσχυρὴ στὴ φαντασία καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ προλεταριάτου. Εἶμαι πάνω ἀπ' ὅλα ὑποστηρικτής της, γιατὶ ὑπῆρξε μιὰ τολμηρὴ καὶ εἰλικρινὴς ἄρνηση τοῦ Κράτους.

Ἀποτελεῖ ἕνα τρομερὰ σημαντικὸ γεγονὸς τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξέγερση ἐνάντια στὸ Κράτος ἐκδηλώθηκε στὴ Γαλλία, ποὺ μέχρι τώρα ὑπῆρξε ἡ κατεξοχὴν χώρα τοῦ πολιτικοῦ συγκεντρωτισμοῦ καὶ ὅτι ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα ἰδιαίτερα τὸ Παρίσι, τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ προπύργιο τοῦ μεγάλου Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ πῆρε τὴν πρωτοβουλία. Τὸ Παρίσι, ποὺ πέταξε τὸ ἴδιο του τὸ στέμμα καὶ δια-

κήρυξε μὲ ἐνθουσιασμὸ τὴν ἴδια του τὴν πτώση, γιὰ νὰ δώσει ἐλευθερία καὶ ζωὴ στὴ Γαλλία, στὴν Εὐρώπη, σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο! Τὸ Παρίσι, ποὺ ἐπιβεβαίωσε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὴν ἱστορική του ἱκανότητα νὰ παίρνει τὴν ἀρχηγία καὶ νὰ δείχνει στὶς ὑποδουλωμένες μάζες (καὶ ποῦ εἶναι πραγματικὰ ἐλεύθερες οἱ μάζες;) τὸ μοναδικὸ δρόμο τῆς ἀπελευθέρωσης καὶ τῆς σωτηρίας! Τὸ Παρίσι, ποὺ κατάφερε ἕνα θανάσιμο κτύπημα στὶς πολιτικὲς παραδόσεις τοῦ ἀστικοῦ ριζοσπαστισμοῦ καὶ πρόσφερε ἔτσι μιὰ πραγματικὴ βάση γιὰ τὸν ἐπαναστατικὸ σοσιαλισμό! Τὸ Παρίσι, ποὺ κέρδισε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὶς κατάρες ὅλων τῶν ἀντιδραστικῶν κλικῶν τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Εὐρώπης! Τὸ Παρίσι, ποὺ θάφτηκε μέσα στὰ ἴδια του τὰ ἐρείπια γιὰ νὰ διαψεύσει ἐπίσημα τὴ νικηφόρα ἀντίδραση, σώζοντας ἔτσι μὲ τὴν καταστροφή του τὴν τιμὴ καὶ τὸ μέλλον τῆς Γαλλίας καὶ ἀποδεικνύοντας σὲ μιὰ ἐφησυχασμένη 'Ανθρωπότητα, ὅτι ἂν ἡ ζωή, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ ἠθικὴ δύναμη ἔχουν ἐξαφανισθεῖ ἀπ' τὶς ἀνώτερες τάξεις, διατηρήθηκαν ἐνεργητικὲς καὶ γεμάτες δυνατότητα μέσα στὸ προλεταριάτο! Τὸ Παρίσι, ποὺ ἐγκαινίασε τὴ νέα ἐποχή, τῆς τελικῆς καὶ πλήρης ἀπελευθέρωσης τῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τους, ποὺ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀποτελεῖ ἕνα πραγματικὸ γεγονὸς κατὰ μῆκος καὶ πέρα ἀπὸ κρατικὰ σύνορα! Τὸ Παρίσι, ποὺ κατάστρεψε τὸν πατριωτισμὸ καὶ ἔκτισε πάνω στὰ ἐρείπιά του τὴ Θρησκεία τῆς 'Ανθρωπότητας. Τὸ Παρίσι, ποὺ αὐτοανακηρύχθηκε ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἀθεϊστικὸ καὶ ποὺ ἀντικατάστησε τὶς θρησκευτικὲς φαντασιώσεις μὲ τὶς μεγάλες ἀλήθειες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς πίστης στὴν ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀντικαθιστᾶ τὰ ψέματα καὶ τὶς ἀδικίες τῆς θρησκευτικῆς, πολιτικῆς καὶ νομικῆς ἠθικῆς, μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἐλευθερίας, δικαιοσύνης, ἰσότητας καὶ ἀδελφότητας, τὶς αἰώνιες ἐκεῖνες θεμελιακὲς ἀρχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἠθικῆς! Τὸ ἡρωικὸ Παρίσι, ὀρθολογικὸ καὶ πιστό, ποὺ ἐπιβεβαίωσε τὴν ἐνεργητική του πίστη στὰ πεπρωμένα τῆς 'Ανθρωπότητας, ἀκόμα καὶ μέσα στὴ δοξασμένη πτώση καὶ καταστροφή του καὶ ποὺ ἀφήνει αὐτὴ τὴν πίστη πολὺ πιὸ ἐνεργητικὴ καὶ ζωντανὴ γιὰ τὶς γενιὲς ποὺ ἔρχονται! Τὸ Παρίσι, ποὺ βάφτηκε μέσα στὸ αἷμα τῶν πιὸ γενναιόψυχων παιδιῶν του· — στὴν πραγματικότητα θυσιάστηκε ἐκεῖ ἡ ἴδια ἡ 'Ανθρωπότητα ἀπὸ τὴ διεθνῆ

καὶ συντονισμένη ἀντίδραση ὅλης τῆς Εὐρώπης, κάτω ἀπ' τὴν ἄμεση ἔμπνευση ὅλων τῶν Χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐκείνου τοῦ 'Αρχιερέα τῆς ἀνομίας, τοῦ Πάπα. 'Αλλ' ἡ διεθνὴς Κοινωνικὴ 'Επανάσταση ποὺ ἔρχεται, ἐκφράζοντας τὴν ἀλληλεγγύη τῶν λαῶν, θ' ἀποτελέσει τὴν ἀνάσταση τοῦ Παρισιοῦ.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πραγματικὸ νόημα καὶ αὐτὲς εἶναι οἱ τρομερὰ εὐεργετικὲς συνέπειες τῶν δύο μηνῶν, τῆς ἀξέχαστης γιὰ πάντα, ὕπαρξης καὶ πτώσης τῆς Παρισινῆς Κομμούνας.

'Η Παρισινὴ Κομμούνα κράτησε τόσο λίγο καὶ παρεμποδίστηκε τόσο πολὺ στὴν ἐσωτερική της ἐξέλιξη, ἀπ' τὸ θανάσιμο ἀγώνα ποὺ ἔπρεπε νὰ συνεχίσει ἐνάντια στὴν ἀντίδραση τῶν Βερσαλλιῶν, γιὰ νὰ μπορέσει ἂν ὄχι νὰ ἐφαρμόσει, τουλάχιστον νὰ ἐπεξεργασθεῖ θεωρητικὰ τὸ σοσιαλιστικό της πρόγραμμα. 'Ακόμα πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς Κομμούνας δὲν ἦταν, γιὰ ν' ἀκριβολογήσουμε, σοσιαλιστές, κι ἂν ἐμφανίστηκαν σὰν τέτοιοι, ὀφείλεται στὸ ὅτι χωρὶς νὰ μπορέσουν ν' ἀντισταθοῦν, παρασύρθηκαν περισσότερο ἀπ' τὴν πορεία τῶν γεγονότων, ἀπ' τὴ φύση τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀπ' τὶς ἀνάγκες τῆς θέσης τους, παρὰ ἀπ' τὴ δική τους προσωπικὴ πεποίθηση. Οἱ σοσιαλιστές, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων φυσικὰ τοποθετεῖται ὁ φίλος μας ὁ Βαρλέν, ἀποτελοῦσαν στὴν πραγματικότητα, μιὰ μικρὴ μόνο μειοψηφία μέσα στὴν Κομμούνα· ἦταν τὸ πολὺ 14—15 ἄτομα, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἦταν Γιακωβῖνοι.

'Αλλὰ πρέπει ν' ἀντιληφθοῦμε καθαρὰ ὅτι ὑπάρχουν πολλῶν εἰδῶν Γιακωβῖνοι. 'Υπάρχουν οἱ αὐταρχικοὶ καὶ δογματικοὶ Γιακωβῖνοι, ὅπως ὁ κύριος Γαμβέτας, τῶν ὁποίων ὁ θρασύς, δεσποτικὸς καὶ φορμαλιστικός, θετικιστικὸς ρεπουμπλικανισμός, ἔχοντας ἀπαρνηθεῖ τὴν παλιὰ ἐπαναστατικὴ πίστη καὶ μὴν ἔχοντας διατηρήσει τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὸ Γιακωβινισμὸ παρὰ μόνο τὴ λατρεία τῆς ἑνότητας καὶ τῆς ἐξουσίας, παράδοσε τὴ Λαϊκὴ Γαλλία στοὺς Πρώσσους καὶ ἀργότερα στὶς ντόπιες δυνάμεις τῆς ἀντίδρασης· καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ Γιακωβῖνοι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀνοικτὰ ἐπαναστατικοί, οἱ ἥρωες, οἱ τελευταῖοι εἰλικρινεῖς ἐκπρόσωποι τῆς δημοκρατικῆς πίστης τοῦ 1793, ἱκανοὶ μᾶλλον νὰ θυσιάσουν τὴν καλὰ ἐνισχυμένη ἑνότητα καὶ ἐξουσία τους στὶς ἀνάγκες τῆς ἐπανάστασης, παρὰ νὰ κάμψουν τὶς συνειδήσεις τους μπροστὰ στὴν αὐ-

θάδεια τῆς ἀντίδρασης. Αὐτοὶ οἱ μεγαλόκαρδοι Γιακωβῖνοι, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦταν φυσικὰ ὁ Ντελεχλούζ, ἕνα μεγάλο πνεῦμα καὶ ἕνας μεγάλος χαρακτήρας, ἐπιθυμοῦν πάνω ἀπ' ὅλα τὸ θρίαμβο τῆς ἐπανάστασης. Καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἐπανάσταση χωρὶς τὶς λαϊκὲς μάζες καὶ ἀφοῦ οἱ μάζες σήμερα ἐμφανίζουν ἕνα ἀναπτυγμένο σοσιαλιστικὸ ἔνστικτο καὶ δὲν μποροῦν πιὰ νὰ κάνουν ἄλλη ἐπανάσταση, παρὰ μόνο μιὰ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνική, οἱ καλόπιστοι Γιακωβῖνοι, ἐπιτρέποντας στὸν ἑαυτό τους νὰ καθοδηγεῖται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπ' τὴ λογικὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος, γίνονται στὸ τέλος σοσιαλιστὲς σ' ἀντίθεση μὲ τὸν ἑαυτό τους.

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἦταν ἡ κατάσταση τῶν Γιακωβίνων, ποὺ πῆραν μέρος στὴν Παρισινὴ Κομμούνα. Ὁ Ντελεχλοὺζ καὶ μαζί του πολλοὶ ἄλλοι, ὑπόγραψαν προγράμματα καὶ διακηρύξεις στὶς ὁποῖες ἡ γενικὴ γραμμὴ καὶ οἱ ὑποσχέσεις ἦταν σίγουρα σοσιαλιστικές. Πάντως, ἀφοῦ, παρ' ὅλη τὴν καλὴ πίστη καὶ τὶς καλὲς προθέσεις τους, ἦταν σοσιαλιστὲς περισσότερο λόγω ἐξωτερικῆς πίεσης, παρὰ λόγω ἐσωτερικῆς πεποίθησης, δὲν εἶχαν τὸ χρόνο ἢ τὴν ἱκανότητα νὰ ξεπεράσουν καὶ νὰ καταπιέσουν μέσα τους, ἕνα πλῆθος ἀστικῶν προκαταλήψεων ποὺ βρίσκονταν σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν πρόσφατο σοσιαλιστικό τους προσανατολισμό. Εἶναι εὔκολο νὰ καταλάβει κανεὶς ὅτι, ἀφοῦ παγιδεύτηκαν ἀπ' τὴν ἐσωτερικὴ σύγκρουση, δὲν θὰ μποροῦσαν ποτὲ νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὶς γενικεύσεις, οὔτε νὰ κάνουν κανένα ἀπὸ κεῖνα τὰ ἀποφασιστικὰ βήματα ποὺ θὰ ἔσπαγαν γιὰ πάντα τὴν ἀλληλεγγύη καὶ ὅλους τους τοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν ἀστικὸ κόσμο.

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὑπῆρξε μιὰ μεγάλη κακοτυχία γιὰ τὴν Κομμούνα καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους· παράλυσαν ἀπ' αὐτὸ καὶ μὲ τὴ σειρά τους παράλυσαν τὴν Κομμούνα· ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς κατακρίνουμε γι' αὐτό, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ λάθος. Οἱ ἄνθρωποι δὲν μεταμορφώνονται ἀπὸ τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη, οὔτε ἀλλάζουν κατὰ βούληση τὸ χαρακτήρα, ἢ τὶς συνήθειές τους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀπόδειξαν τὴν εἰλικρίνειά τους, ἀγωνιζόμενοι μέχρι θανάτου γιὰ τὴν Κομμούνα! Ποιὸς θὰ τολμοῦσε νὰ τοὺς ζητήσει περισσότερα;

Δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς κατηγορήσουμε περισσότερο ἀπ' ὅτι

μπορούμε νά κατηγορήσουμε τούς Παρισινούς πολίτες, κάτω άπό τήν επίδραση τών όποίων σκέφθηκαν καί έδρασαν. Καί αυτοί οί ίδιοι οί πολίτες ήταν σοσιαλιστές περισσότερο άπό ένστικτο παρά άπό ιδεολογία ή συγκεκριμένη πεποίθηση. Όλες οί φιλοδοξίες τους είναι άπόλυτα καί άποκλειστικά σοσιαλιστικές, οί ιδέες τους όμως ή καλύτερα ή παραδοσιακή έκφρασή τους, άπέχει πολύ άπό τό σημείο νά φτάσει σ' αυτό τό επίπεδο. Υπάρχουν άκόμα πολλές Γιακωβίνικες προκαταλήψεις, πολλές δικτατορικές καί κυβερνητικές ιδέες, άνάμεσα στό προλεταριάτο τών μεγάλων πόλεων τής Γαλλίας, άκόμα καί άνάμεσα στό προλεταριάτο τού Παρισιού. Ή λατρεία τής εξουσίας — μοιραίο προϊόν τής θρησκευτικής εκπαίδευσης, τής ιστορικής αυτής πηγής όλων τών κακών, τής εξαχρείωσης καί τής δουλικότητας άνάμεσα στούς άνθρώπους — δέν έχει άκόμα ξεριζωθεί εντελώς άπό τό μυαλό τους. Είναι εξίσου άληθινό ότι άκόμα καί τά πιό έξυπνα παιδιά τού λαού, οί πιό συνειδητοί σοσιαλιστές δέν έχουν άκόμα κατορθώσει ν' άπαλλαγούν εντελώς άπ' αυτήν. Ψάξε μέσα στή συνείδησή τους καί θά βρεις άκόμα εκεί τόν Γιακωβίνο, τόν Κρατιστή, άποτραβηγμένο δειλά σέ μιά σκοτεινή γωνιά καί ό όποίος, είναι άλήθεια, έχει γίνει πολύ ταπεινός, άλλά δέν έχει πεθάνει άκόμα.

Έπιπλέον, ή κατάσταση τού μικρού άριθμού τών συνειδητών σοσιαλιστών, πού πήραν μέρος στήν Κομμούνα, ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Χωρίς νά νοιώθουν ότι υποστηρίζονται άρκετά άπό τή μεγάλη μάζα τού Παρισινού πληθυσμού (επί πλέον ή οργάνωση τής Διεθνούς Όμοσπονδίας ήταν ή ίδια πολύ άτελής, άριθμώντας μετά δυσκολίας μερικές εκατοντάδες άτομα) έπρεπε νά συνεχίσουν ένα καθημερινό άγώνα ενάντια στή Γιακωβίνικη πλειοψηφία. Καί κάτω άπό ποιές συνθήκες! Έπρεπε νά δώσουν ψωμί καί εργασία σέ μερικές εκατοντάδες χιλιάδων εργατών, νά τούς οργανώσουν, νά τούς εξοπλίσουν καί ταυτόχρονα νά προσέχουν τίς μανούβρες τών άντιδραστικών. Όλα αυτά μέσα σέ μιά τόσο μεγάλη πόλη όπως τό Παρίσι, πού βρισκόταν σέ κατάσταση πολιορκίας, πού άπειλούνταν άπό τό φάσμα τής πείνας καί ήταν εκτεθειμένο σ' όλα τά βρώμικα κόλπα τής άντιδραστικής φατρίας, πού κατόρθωσε ν' άναστηλωθεί καί νά διατηρηθεί στίς Βερσαλλίες μέ τήν έγκριση καί τήν υποστήριξη τών Πρώ-

σ ω ν. ·Ἦταν ἀναγκασμένοι ν' ἀντιτάξουν μιὰ ἐπαναστατικὴ κυβέρνηση καὶ στρατό, στὴν κυβέρνηση καὶ στὸ στρατὸ τῶν Βερσαλλιῶν, δηλαδὴ γιὰ νὰ πολεμήσουν τὴ μοναρχικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἀντίδραση, ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ ὀργανωθοῦν μὲ τὸν ἀντιδραστικὸ Γιακωβίνικο τρόπο, ξεχνώντας ἢ θυσιάζοντας ὅ,τι οἱ ἴδιοι γνώριζαν ὅτι ἀποτελοῦσε τὴν πρωταρχικὴ προϋπόθεση τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες, δὲν εἶναι φυσικὸ τὸ ὅτι οἱ Γιακωβίνοι, ποὺ ἦταν ἰσχυρότεροι γιατὶ ἀποτελοῦσαν τὴ πλειοψηφία μέσα στὴ Κομμούνα καὶ ποὺ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ εἶχαν ἀναπτυγμένο σ' ἕνα ἄπειρα μεγαλύτερο βαθμὸ τὸ πολιτικὸ ἔνστικτο, τὴν παράδοση καὶ τὴ πρακτικὴ τῆς κυβερνητικῆς ὀργάνωσης, ἦταν σὲ εὐνοϊκότερη θέση ἀπὸ τοὺς σοσιαλιστές; Ἐκεῖνο ποὺ φυσικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ ἐκπληκτικὸ εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἐπωφελήθηκαν ἀπ' τὴν πλεονεκτική τους θέση, ὅτι δὲν ἔδωσαν ἕνα ἀποκλειστικὰ Γιακωβίνικο χαρακτήρα στὴ Παρισινὴ ἐξέγερση καὶ ὅτι ἀντίθετα ἀφέθηκαν νὰ παρασυρθοῦν σὲ μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ σοσιαλιστές, ποὺ εἶναι πολὺ συνεπεῖς ἀπάναντι στὶς θεωρητικές τους ἰδέες, κατακρίνουν τοὺς Παρισινοὺς φίλους μας ὅτι δὲν φάνηκαν ἀληθινοὶ σοσιαλιστὲς στὴν ἐπαναστατική τους πρακτική, ἐνῶ ὅλοι οἱ φωνακλάδες τοῦ ἀστικοῦ τύπου, τοὺς κατηγοροῦν ἀντίθετα ὅτι ἀκολούθησαν ἀρκετὰ πιστὰ τὸ σοσιαλιστικό τους πρόγραμμα. Ἂς ἀφήσουμε γιὰ τὴν ὥρα κατὰ μέρος αὐτοὺς τοὺς ποταποὺς ἐπικριτές, ποὺ ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴ μερίδα τοῦ τύπου. Θὰ ἤθελα νὰ συγκεντρώσω τὴ προσοχὴ στοὺς ἄκαμπτους θεωρητικοὺς τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ προλεταριάτου, ποὺ εἶναι ἄδικοι ἀπέναντι στοὺς Παρισινοὺς φίλους μας. Γιατί, ἀνάμεσα στὶς πιὸ τέλειες θεωρίες καὶ στὴν ἐφαρμογή τους στὴ πράξη, ὑπάρχει τεράστια ἀπόσταση, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ καλυφθεῖ σὲ λίγες μέρες. Ὅποιος εἶχε τὴ τύχη νὰ γνωρίζει τὸν Βαρλέν, γιὰ παράδειγμα, γιὰ ν' ἀναφέρω μόνο ἕναν, τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος εἶναι βέβαιος, γνωρίζει πόσο φλογερές, συνειδητὲς καὶ ξεκάθαρες σοσιαλιστικὲς πεποιθήσεις εἶχαν αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του. Ὑπῆρξαν ἄνδρες, τῶν ὁποίων ὁ φλογερὸς ἐνθουσιασμός, ἡ ἀφοσίωση καὶ ἡ καλοπιστία δὲν θὰ μποροῦσαν ποτὲ ν' ἀμφισβητηθοῦν ἀπὸ κανένα, ὁ ὁποῖος τοὺς γνώριζε. Ἀλλὰ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦταν καλόπιστοι ἄν-

θρωποι, δυσπιστοῦσαν πολὺ γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ὅταν ἀντιμετώπιζαν τὴν τεράστια ἐργασία, στὴν ὁποία εἶχαν ἀφιερώσει τὴ ζωὴ καὶ τὴ σκέψη τους. Ὑπολόγιζαν τὸν ἑαυτό τους τόσο λίγο! Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως εἶχαν τὴν πεποίθηση, ὅτι στὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, ποὺ εἶναι διαμετρικὰ ἀντίθετη στὸ σημεῖο αὐτό, ὅπως καὶ σ' ὁποιοδήποτε ἄλλο, ἀπ' τὴν πολιτικὴ ἐπανάσταση, ἡ δράση τῶν ἀτόμων δὲ μετροῦσε σχεδὸν καθόλου, ἐνῶ ἡ αὐθόρμητη δράση τῶν μαζῶν ἦταν τὸ πᾶν. Ἐκεῖνο ποὺ μόνο μποροῦν νὰ κάνουν τὰ ἄτομα αὐτά, εἶναι νὰ ἐπεξεργασθοῦν, νὰ ξεκαθαρίσουν καὶ νὰ διαδώσουν τὶς ἰδέες ποὺ ἀνταποκρίνονται στὸ λαϊκὸ αἴσθημα καί, πέρα ἀπ' αὐτό, νὰ συνεισφέρουν μὲ τὶς ἀδιάκοπες προσπάθειές τους στὴν ἐπαναστατικὴ ὀργάνωση τῆς φυσικῆς δύναμης τῶν μαζῶν, ἀλλὰ τίποτα περισσότερο ἀπ' αὐτό. Καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο δὲν ἔπρεπε καὶ δὲν μποροῦσε νὰ γίνει, παρὰ μόνο μὲ τὴ δράση τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ. Διαφορετικὰ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦταν ἡ πολιτικὴ δικτατορία, δηλαδὴ ἡ ἀνασύσταση τοῦ Κράτους, τῶν προνομίων, τῶν ἀδικιῶν καὶ ὅλων τῶν κρατικῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ θὰ καταλήγαμε ἀπὸ ἕνα πλάγιο ἀλλὰ λογικὸ δρόμο στὴν ἐπανεγκαθίδρυση τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὑποδούλωσης τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Ὁ Βαρλὲν καὶ ὅλοι οἱ φίλοι του, ὅπως ὅλοι οἱ εἰλικρινεῖς σοσιαλιστὲς καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι, ποὺ γεννήθηκαν καὶ ἀνατράφηκαν μέσα στὸ λαό, συμμερίζονται στὸν ὕψιστο βαθμὸ αὐτὴ τὴν ἀπόλυτα δικαιολογημένη προκατάληψη ἐνάντια στὴ συνεχῆ ἐπέμβαση τῶν ἴδιων πάντα ἀτόμων, ἐνάντια στὴ κυριαρχία ποὺ ἐξασκοῦσαν «ἀνώτερα» πρόσωπα· κι ἐπειδὴ πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν δίκαιοι καὶ λογικοὶ ἄνθρωποι, ἔστρεψαν αὐτὴ τὴ πρόβλεψη, αὐτὴ τὴ δυσπιστία, ἐνάντια στὸν ἑαυτό τους, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐνάντια σ' ὅλα τ' ἄλλα ἄτομα.

Ἀντίθετα μὲ τὶς ἀντιλήψεις τῶν ἐξουσιαστικῶν κομμουνιστῶν — ποὺ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου ἐντελῶς λαθεμένες — ὅτι μιὰ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση μπορεῖ νὰ θεσπισθεῖ μὲ διατάγματα καὶ νὰ ὀργανωθεῖ, εἴτε ἀπὸ μιὰ δικτατορία εἴτε ἀπὸ μιὰ Συντακτικὴ Συνέλευση, ποὺ προῆλθε ἀπὸ κάποια πολιτικὴ Ἐπανάσταση, οἱ φίλοι μας οἱ σοσιαλιαστὲς τοῦ Παρισιοῦ σκέφθηκαν ὅτι δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει οὔτε νὰ φθάσει στὴν πλήρη ἀνάπτυξή της παρὰ

μόνο μὲ τὴν αὐθόρμητη καὶ συνεχῆ δράση τῶν μαζῶν, τῶν ὁμάδων καὶ τῶν λαϊκῶν συνασπισμῶν.

Οἱ φίλοι μας στὸ Παρίσι εἶχαν χίλιες φορὲς δίκιο! Γιατὶ στὴ πραγματικότητα, ποῦ εἶναι αὐτὸς ὁ ἀρχηγός, ὅσο ἔξυπνος κι ἂν εἶναι ἢ ἂν θέλουμε νὰ μιλήσουμε γιὰ συλλογικὴ δικτατορία, κι ἂν ἀκόμα εἶχε σχηματισθεῖ ἀπὸ πολλὲς ἑκατοντάδες ἄτομα προικισμένα μὲ ἀνώτερες ἱκανότητες, ποῦ εἶναι αὐτὰ τὰ ἐξαιρετικὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ἱκανὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ἄπειρη πολυπλοκότητα καὶ ποικιλία τῶν πραγματικῶν συμφερόντων, φιλοδοξιῶν, ἐπιθυμιῶν καὶ ἀναγκῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὴ συλλογικὴ θέληση ἑνὸς λαοῦ καὶ νὰ ἐπινοήσουν μιὰ κοινωνικὴ ὀργάνωση ποὺ θὰ μπορέσει νὰ ἱκανοποιήσει ὅλους; Αὐτὴ ἡ ὀργάνωση δὲν θὰ εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἕνα κρεβάτι Προκρούστη, στὸ ὁποῖο ἡ περισσότερο ἢ λιγότερο φανερὴ βία τοῦ Κράτους θὰ μπορεῖ νὰ ἐξαναγκάσει τὴ δύστυχη κοινωνία νὰ ξαπλώσει.

Αὐτὸ συνέβηκε πάντοτε μέχρι τώρα καὶ εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ παλιὸ σύστημα ὀργάνωσης μὲ τὴ βία, στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ βάλει τέλος ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση, ἀποδίδοντας στὶς μάζες, ὁμάδες, κομμοῦνες, συνασπισμούς, ἀκόμα καὶ στὰ ἄτομα, τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία τους καὶ καταστρέφοντας μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἱστορικὴ αἰτία ὅλης τῆς βίας, τὴν ἐξουσία κι αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ὕπαρξη τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος πρέπει νὰ παρασύρει στὴ πτώση του ὅλες τὶς ἀδικίες τοῦ νόμου καὶ ὅλα τὰ ψέματα τῶν διαφόρων θρησκειῶν, γιατὶ αὐτὸς ὁ νόμος κι αὐτὲς οἱ θρησκεῖες δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ ἐπιβεβλημένη καθιέρωση (τόσο ἰδεολογικὴ ὅσο καὶ πραγματικὴ) ὅλης τῆς βίας ποὺ ἐκπροσωπεῖται, ἐξασφαλίζεται καὶ προστατεύεται ἀπ' τὸ Κράτος.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἐλευθερία θ' ἀποδοθεῖ στὴν Ἀνθρωπότητα κι ὅτι τὰ πραγματικὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας, ὅλων τῶν ὁμάδων καὶ τοπικῶν ὀργανώσεων, καθὼς καὶ ὅλων τῶν ἀτόμων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κοινωνία, τότε μόνο θὰ μπορέσουν νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπόλυτα, ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχουν πιὰ Κράτη. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ ἀποκαλούμενα γενικὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας, ποὺ τὸ Κράτος ὑποτίθεται ὅτι ἐκπροσωπεῖ καὶ ποὺ στὴ πραγματικότητα δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ συνεχὴς καὶ γενικὴ ἄρνηση τῶν θετικῶν συμφερόντων ὅλων τῶν περιφερειῶν, κομμουνῶν, συνασπισμῶν καὶ τοῦ

μεγαλύτερου ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων ποὺ ὑπάγονται στὴν ἐξουσία τοῦ Κράτους, ἀποτελοῦν ἁπλῶς ἕνα ἀφηρημένο σχῆμα, ἕνα μύθο, ἕνα ψέμα. Τὸ Κράτος μοιάζει μ' ἕνα πολὺ μεγάλο σφαγεῖο κι ἕνα τεράστιο νεκροταφεῖο ὅπου, μέσα στὸ σκοτάδι καὶ μὲ τὸ πρόσχημα αὐτῆς τῆς λογικῆς ἀφαίρεσης, ἐμφανίζονται ἐκεῖ ὅλες οἱ πραγματικὲς φιλοδοξίες, ὅλες οἱ ζωντανὲς πρωτοβουλίες ἑνὸς Ἔθνους, γιὰ γιὰ ν' ἀφεθοῦν, γενναιόδωρα καὶ τελετουργικά, νὰ θυσιαστοῦν καὶ νὰ θαφτοῦν. Κι ἐπειδὴ κανένα ἀφηρημένο σχῆμα δὲν ὑπάρχει ποτὲ ἀπὸ μόνο του ἢ γιὰ τὴν ἁπλῆ ὕπαρξή του, γιατὶ δὲν ἔχει οὔτε πόδια νὰ περπατήσει, οὔτε χέρια γιὰ νὰ κρατήσει, οὔτε στομάχι γιὰ νὰ χωνέψει τὸ πλῆθος τῶν θυμάτων ποὺ τοῦ δόθηκε γιὰ νὰ καταβροχθισθεῖ, εἶναι φανερὸ ὅτι, ὅπως κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀκριβῶς ἡ θρησκευτικὴ ἢ οὐράνια ἀφαίρεση, ὁ Θεός, στὴν πραγματικότητα ἀντιπροσωπεύει αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ θετικὰ καὶ πραγματικὰ συμφέροντα μιᾶς προνομιούχας κάστας, τοῦ κλήρου, (τοῦ ἐγκόσμιου πανομοιότυπου αὐτοῦ) ἔτσι κι ἡ πολιτικὴ ἀφαίρεση, τὸ Κράτος, ἀντιπροσωπεύει τὰ ὄχι λιγότερο πραγματικὰ καὶ θετικὰ συμφέροντα τῆς τάξης ποὺ κυρίως, ἂν ὄχι ἀποκλειστικά, ἐκμεταλλεύεται σήμερα τὸ λαὸ καὶ ποὺ ἐπιπλέον ἔχει τὴ τάση νὰ καταπιεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους, τῆς ἀστικῆς τάξης. Κι ὅπως ἀκριβῶς, ὁ κλῆρος ὑπῆρξε πάντα διαιρεμένος καὶ συνεχίζει σήμερα νὰ διχάζεται ὅλο καὶ περισσότερο σὲ μιὰ πολὺ ἰσχυρὴ καὶ πλούσια μειοψηφία καὶ σὲ μιὰ πλειοψηφία ποὺ εἶναι πολὺ ὑποτακτικὴ καὶ μᾶλλον φτωχή, ἔτσι κι ἡ ἀστικὴ τάξη κι οἱ διάφορες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς ὀργανώσεις της στὴ βιομηχανία, γεωργία, Τραπεζικὲς ἐργασίες καὶ ἐμπόριο, ὅπως ἀκριβῶς σ' ὅλες τὶς διοικητικές, οἰκονομικές, δικαστικές, πανεπιστημιακές, ἀστυνομικὲς καὶ στρατιωτικὲς λειτουργίες τοῦ Κράτους, ἔχει τὴν τάση νὰ διχάζεται καθημερινὰ ὅλο καὶ περισσότερο σὲ μιὰ ἀληθινὰ κυρίαρχη ὀλιγαρχία καὶ σ' ἕνα ἀμέτρητο πλῆθος ἀπὸ πλάσματα, ποὺ εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο ματαιόδοξα καὶ περισσότερο ἢ λιγότερο χαμένα καὶ τὰ ὁποῖα ζώντας μέσα σὲ μιὰ συνεχῆ αὐταπάτη κι ἀπωθούμενα ἀναπόφευκτα ὅλο καὶ περισσότερο μέσα στὸ προλεταριάτο ἀπὸ μιὰ ἀκαταμάχητη δύναμη, τὴ δύναμη τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, ἔχουν μετατραπεῖ σὲ τυφλὰ ὄργανα αὐτῆς τῆς πανίσχυρης ὀλιγαρχίας.

Ἡ κατάργηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν πραγματικὴ ἀπελευθέρωση τῆς κοινωνίας, μετὰ ἀπ' τὴν ὁποία (καὶ μόνο μετὰ ἀπ' αὐτὴν) ἡ κοινωνία μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ὀργανωθεῖ μ' ἕνα διαφορετικὸ τρόπο, ὄχι ὅμως ἀπ' τὴν κορυφὴ πρὸς τὰ κάτω καὶ σύμφωνα μ' ἕνα ἰδανικὸ σχέδιο ποὺ ὀνειρεύτηκαν μερικοὶ σοφοὶ ἢ λόγιοι ἢ ἀκόμα μὲ διατάγματα ποὺ θεσπίστηκαν ἀπὸ κάποια δικτατορικὴ ἐξουσία ἢ ἀκόμα καὶ ἀπὸ μιὰ Συντακτικὴ συνέλευση ποὺ ἔχει ἐκλεγεῖ μὲ καθολικὴ ψηφοφορία. Ἕνα τέτοιο σύστημα θὰ ὁδηγοῦσε ἀναπόφευκτα στὴ δημιουργία ἑνὸς νέου Κράτους, καὶ κατὰ συνέπεια στὸ σχηματισμὸ μιᾶς κυβερνητικῆς ἀριστοκρατίας, δηλαδὴ μιᾶς ὁλόκληρης τάξης ἀνθρώπων ποὺ δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὶς λαϊκὲς μάζες. Φυσικὰ αὐτὴ ἡ τάξη θ' ἄρχιζε νὰ ἐκμεταλλεύεται ξανὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς ἐξουσιάζει μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ γενικοῦ καλοῦ ἢ γιὰ νὰ σώσει τὸ Κράτος.

Ἡ μελλοντικὴ κοινωνικὴ ὀργάνωση πρέπει νὰ ὀργανωθεῖ μόνο ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω μὲ τὴν ἐλεύθερη σύνδεση ἢ ὁμοσπονδία τῶν ἐργατῶν, πρῶτα στὰ συνδικάτα τους κι ἔπειτα σὲ κομμοῦνες, περιφέρειες, ἔθνη καὶ τελικὰ σὲ μιὰ μεγάλη συνομοσπονδία διεθνῆ καὶ παγκόσμια. Τότε μόνο θὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀληθινὴ καὶ ζωογόνα ἐπιταγὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ γενικὸ καλό, ὁ κανόνας αὐτός, ποὺ ἀντὶ ν' ἀρνεῖται, ἀντίθετα ἐπιβεβαιώνει καὶ ἐναρμονίζει τὰ συμφέροντα τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας.

Λέγεται ὅτι ἡ ἁρμονία καὶ ἡ παγκόσμια ἀλληλεγγύη τῶν συμφερόντων τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ πραγματοποιηθεῖ στὴν πράξη, γιατὶ τὰ συμφέροντά τους, ἐπειδὴ εἶναι ἀνταγωνιστικά, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐξισορροπηθοῦν ἀπὸ μόνα τους ἢ ἀκόμα νὰ φθάσουν σὲ κάποια μορφὴ κατανόησης. Σ' αὐτὴ τὴν ἀντίρρηση θ' ἀπαντήσω ὅτι, ἂν μέχρι σήμερα τὰ συμφέροντα αὐτὰ δὲν ὑπῆρξαν πουθενὰ σὲ κοινὴ ἁρμονία, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ Κράτος, ποὺ ἔχει θυσιάσει τὰ συμφέροντα τῆς πλειοψηφίας γιὰ τὰ ὀφέλη μιᾶς προνομιούχας μειοψηφίας. Νά γιατί, αὐτὴ ἡ περιβόητη ἀσυμφωνία, ἡ πάλη τῶν προσωπικῶν συμφερόντων μ' ἐκεῖνα τῆς κοινωνίας, δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο παρὰ μιὰ πολιτικὴ ἀπάτη καὶ ψέμα, γεννημένη ἀπ' τὸ θεολογικὸ ψέμα, ποὺ ἔχει ἐπινοήσει τὸ δόγμα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος γιὰ νὰ

ταπεινώσει τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ καταστρέψει τὸν αὐτοσεβασμό του. Ἡ ἴδια λαθεμένη ἰδέα τῆς σύγκρουσης τῶν συμφερόντων διαδόθηκε ἐπίσης ἀπὸ τὰ ὀνειροπολήματα τῆς Μεταφυσικῆς, ποὺ ὅπως εἶναι γνωστὸ ἀποτελεῖ στενὸ συγγενῆ τῆς Θεολογίας.

Μὴν ἐκτιμώντας τὴν κοινωνικότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἡ Μεταφυσικὴ βλέπει τὴν κοινωνία σὰν μιὰ μηχανικὴ συνισταμένη τῶν ἀτόμων, ἑνὸς καθαρὰ τεχνητοῦ εἴδους, ποὺ ξαφνικὰ βρέθηκαν μαζὶ στ' ὄνομα κάποιου συμβόλαιου, εἴτε στερεότυπου εἴτε ἀπόκρυφου, ἀφοῦ προσχώρησαν ἐλεύθερα ἢ κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση μιᾶς ἀνώτερης δύναμης. Πρὶν προσχωρήσουν στὴν κοινωνία, τὰ ἄτομα αὐτά, προικισμένα μ' ἕνα εἶδος ἀθάνατης ψυχῆς, ἦταν ἀπόλυτα ἐλεύθερα.

Ἀλλ' ἂν οἱ μεταφυσικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐκτὸς ἀπ' ὅλους ἐκείνους ποὺ πιστεύουν στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, εἶναι ἐλεύθερα ὄντα ἔξω ἀπ' τὴν κοινωνία, καταλήγουμε ἀναπόφευκτα σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα: ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν νὰ προσχωρήσουν στὴν κοινωνία παρὰ μόνο μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἀρνοῦνται τὴν ἐλευθερία τους, τὴ φυσικὴ τους ἀνεξαρτησία καὶ θυσιάζουν τὰ συμφέροντά τους, πρῶτα τὰ προσωπικὰ καὶ ἔπειτα τὰ γενικά. Μιὰ τέτοια ἄρνηση καὶ μιὰ τέτοια θυσία τοῦ καθένα, πρέπει νὰ εἶναι βάσει αὐτῆς τῆς ἀντίρρησης, ὅλο καὶ πιὸ πιεστική, ὅσο ἡ κοινωνία γίνεται πιὸ πολυάριθμη κι ἡ ὀργάνωσή της πιὸ πολύπλοκη. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση τὸ Κράτος ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση ὅλων τῶν ἀτομικῶν θυσιῶν. Ὑπάρχοντας κάτω ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀφηρημένη καὶ ταυτόχρονα τόσο βίαιη μορφή, συνεχίζει, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, νὰ παρεμποδίζει τὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία ὅλο καὶ περισσότερο, στ' ὄνομα ἑνὸς ψέματος ποὺ εἶναι γνωστὸ σὰν «γενικὸ καλό», ἂν καὶ φανερὰ δὲν ἀντιπροσωπεύει παρὰ μόνο ἀποκλειστικὰ τὸ συμφέρον τῆς ἄρχουσας τάξης. Τὸ Κράτος ἔτσι, μᾶς ἐμφανίζεται σὰν μιὰ ἀναπόφευκτη ἄρνηση κι ἕνας ὁλοκληρωτικὸς ἐκμηδενισμὸς τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ συμφέροντος τόσο τοῦ ἀτομικοῦ ὅσο καὶ τοῦ γενικοῦ.

Παρατηροῦμε ἐδῶ ὅτι στὰ μεταφυσικὰ καὶ θεολογικὰ συστήματα τὰ πάντα συνδέονται καὶ ἐξηγοῦνται ἀφεαυτοῦ. Νά γιατὶ οἱ λογικοὶ ὑπερασπιστὲς αὐτῶν τῶν συστημάτων μποροῦν, καὶ πραγματικὰ πρέπει, μὲ ἥσυχη συνείδηση νὰ συνεχίσουν νὰ ἐκμεταλ-

λεύονται τὶς λαϊκὲς μάζες μέσω τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους. Γεμίζοντας τὶς τσέπες τους καὶ σβήνοντας τὶς ἀνόητες ἐπιθυμίες τους μποροῦν ταυτόχρονα νὰ παρηγορηθοῦν μὲ τὴ σκέψη ὅτι ὑφίστανται ὅλη αὐτὴ τὴν ταλαιπωρία γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, τὴ νίκη τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν αἰώνια εὐτυχία τοῦ προλεταριάτου. Ἀλλ' ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ποὺ δὲν πιστεύουμε οὔτε στὸ Θεό, οὔτε στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, οὔτε στὴν ἀτομικὴ ἐλευθερία τῆς βούλησης, ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἡ ἐλευθερία πρέπει νὰ γίνει κατανοητὴ στὴν πιὸ πλήρη καὶ πλατειὰ ἔννοιά της, σὰν σκοπὸς τῆς ἱστορικῆς πορείας τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἀπὸ μιὰ παράξενη ἂν καὶ λογικὴ ἀντίθεση, οἱ ἰδεαλιστὲς ἀντίπαλοί μας, τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Μεταφυσικῆς παίρνουν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας σὰ θεμέλιο καὶ βάση τῶν θεωριῶν τους, ἔτσι ὥστε ἀρκετὰ εὔκολα νὰ καταλήξουν στὸ ἀναπόφευκτο γεγονὸς τῆς ἀνθρώπινης ὑποδούλωσης. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ὑλιστὲς στὴ θεωρία, προσπαθοῦμε στὴν πράξη νὰ δημιουργήσουμε καὶ νὰ κάνουμε διαρκῆ, ἕνα λογικὸ καὶ εὐγενικὸ ἰδεαλισμό. Οἱ ἐχθροί μας, θρησκευτικοὶ καὶ μεταφυσικοὶ ἰδεαλιστές, πέφτουν σ' ἕνα πρακτικό, αἱμοσταγῆ καὶ πρόστυχο ὑλισμό, στ' ὄνομα τῆς ἴδιας λογικῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κάθε ἐξέλιξη ἀποτελεῖ τὴν ἄρνηση τοῦ βασικοῦ κανόνα. Ἔχουμε πειστεῖ ὅτι ὁλόκληρος ὁ πλοῦτος τῆς πνευματικῆς, ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φανερὴ ἀνεξαρτησία του, ἀποτελοῦν μαζὶ τὸ προϊὸν τῆς ζωῆς στὴν κοινωνία. Ἔξω ἀπ' τὴν κοινωνία, ὁ ἄνθρωπος, ὄχι μόνο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλὰ καὶ δὲ θὰ μεταμορφωνόταν τελικὰ σὲ πραγματικὸ ἄνθρωπο, δηλαδὴ σ' ἕνα ὂν ποὺ ἔχει αὐτοσυνείδηση, στὸ μοναδικὸ πλάσμα ποὺ σκέπτεται καὶ μιλᾶ. Μόνο ὁ συνδυασμὸς τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ὁμαδικῆς ἐργασίας στάθηκε ἱκανὸς νὰ ἐξαναγκάσει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐγκαταλείψει τὴν κατάσταση ἀγριότητας καὶ βαρβαρότητας ποὺ συνιστοῦσε τὴν ἀρχική του φύση ἢ ὄντως τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξή του. Ἔχουμε ὁλοκληρωτικὰ πειστεῖ, ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, συμφέροντα, τάσεις, ἀνάγκες, αὐταπάτες ἀκόμα καὶ βλακεῖες, ὅπως ἀκριβῶς κι οἱ βίαιες πράξεις, οἱ ἀδικίες κι ὅλες οἱ ἐνέργειές του ποὺ ἐμφανίζονται σὰν θεληματικές, δὲν ἀντιπροσωπεύουν παρὰ μόνο τὴν συνέπεια τῶν ἀναπόφευκτων δυνάμεων τῆς ζωῆς μέσα στὴν κοινωνία.

Οἱ ἄνθρωποι δὲν μποροῦν ν' ἀπορρίψουν τὴν ἰδέα τῆς ἀλληλεξάρτησης κι ἀκόμα δὲν μποροῦν ν' ἀρνηθοῦν τὴν ἀμοιβαία ἐπίδραση καὶ συσχέτιση ἀνάμεσα στὰ φαινόμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου.

Μέσα στὴν ἴδια τὴ φύση ἡ θαυμάσια αὐτὴ ἀλληλεξάρτηση καὶ συσχέτιση τῶν φαινομένων δὲν εἶναι βέβαια ἐφικτὴ χωρὶς ἀγώνα. Ἐντελῶς ἀντίθετα, ἡ ἁρμονία τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐμφανίζεται μόνο σὰν τὸ πραγματικὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συνεχοῦς πάλης, ποὺ ἀποτελεῖ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴν προϋπόθεση τῆς ζωῆς καὶ τῆς κίνησης. Μέσα στὴ φύση ὅπως καὶ μέσα στὴν κοινωνία, τάξη χωρὶς ἀγώνα εἶναι θάνατος. Ἂν ἡ τάξη εἶναι φυσικὴ καὶ ἐφικτὴ μέσα στὸν κόσμο, εἶναι ἀποκλειστικὰ γιατί ὁ κόσμος δὲν κυβερνᾶται σύμφωνα μὲ κάποιο σύστημα ποὺ κατασκευάστηκε ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐπιβλήθηκε ἀπὸ κάποια ἀνώτερη θέληση. Ἡ θεολογικὴ ὑπόθεση ἑνὸς θεϊκοῦ συστήματος νόμων, ὁδηγεῖ σ' ἕνα φανερὸ παραλογισμὸ καὶ στὴν ἄρνηση ὄχι μόνο κάθε τάξης ἀλλὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς φύσης. Οἱ φυσικοὶ νόμοι δὲν εἶναι πραγματικοὶ παρὰ μόνο στὸ μέτρο ποὺ ἐνυπάρχουν στὴ φύση, ποὺ δὲν ἔχουν καθοριστεῖ μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ καμιὰ ἐξουσία. Οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μόνο ἁπλὲς ἐκδηλώσεις ἢ μᾶλλον συνεχεῖς διακυμάνσεις τῆς ἐξέλιξης τῶν πραγμάτων καὶ συνδυασμοὺς ἐκείνων τῶν πολυποίκιλων, μεταβατικῶν ἀλλὰ πραγματικῶν γεγονότων. Ὅλα αὐτὰ μαζὶ ἀποτελοῦν ἐκεῖνο ποὺ ἀποκαλοῦμε «Φύση». Ἡ ἀνθρώπινη εὐφυΐα κι ἡ ἱκανότητά της γιὰ ἐπιστημονικὴ δράση, παρατήρησε αὐτὰ τὰ γεγονότα, τὰ ἔλεγξε πειραματικὰ καὶ μετὰ τὰ ἐπανασύνδεσε σ' ἕνα σύστημα καὶ τὰ ὀνόμασε νόμους. Ἀλλ' ἡ ἴδια ἡ Φύση δὲν γνωρίζει νόμους. Ἐνεργεῖ ἀσυνείδητα, ἐκφράζοντας μέσα της τὴν ἄπειρη ποικιλία τῶν φαινομένων ποὺ ἐμφανίζονται καὶ ἐπαναλαμβάνονται μ' ἕνα ἀναπόφευκτο τρόπο. Νά γιατὶ χάρη σ' αὐτὸ τὸν ἀναπόφευκτο χαρακτήρα τῆς φυσικῆς δράσης, ἡ παγκόσμια τάξη μπορεῖ καὶ ὄντως ὑπάρχει.

Μιὰ τέτοια τάξη ἐμφανίζεται ἐπίσης στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, ποὺ φανερὰ ἀναπτύσσεται μ' ἕνα ὑποθετικὰ μὴ φυσικὸ τρόπο, ἀλλὰ ποὺ πραγματικὰ ὑποτάσσεται στὴ φυσικὴ κι ἀναπόφευκτη πορεία τῶν γεγονότων. Μόνο ἡ ἀνωτερότητα τοῦ ἀνθρώπου πάνω

στ' άλλα ζώα κι ή ιδιότητα τής σκέψης, πρόσθεσε στήν άνάπτυξή του ένα άτομικό χαρακτηριστικό πού είναι εντελώς φυσικό μέ τήν έννοια ότι, όπως καθετί πού υπάρχει, ό άνθρωπος άντιπροσωπεύει τό υλικό άποτέλεσμα τής ένωσης καί δράσης τών φυσικών δυνάμεων.

Αυτό τό άτομικό χαρακτηριστικό είναι ή ικανότητα γιά έκλογίκευση ή όντως ή ιδιότητα εκείνη γιά γενίκευση καί λογική άφαίρεση, χάρη στήν όποία ό άνθρωπος μπορεί νά προβάλλει τόν εαυτό του μέσω τής σκέψης, ερευνώντας τον καί παρατηρώντας τον, σάν ένα ξένο καί εξωτερικό άντικείμενο. Ξεπερνώντας μέ τή σκέψη τόν εαυτό του, όπως άκριβώς καί τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει, φθάνει στήν εκπροσώπηση τής τέλειας άφαίρεσης, στό άπόλυτο μηδέν. Κι αυτό τό άπόλυτο δέν είναι τίποτα λιγότερο άπ' τήν ιδιότητα τής άφαίρεσης, πού περιφρονεί καθετί πού υπάρχει καί σταματά, καταλήγοντας στήν πλήρη άρνηση. 'Αποτελεί ήδη τό τελικό όριο τής ύψιστης άφαίρεσης τής σκέψης: αυτό τό άπόλυτο μηδέν είναι ό Θεός.

Τέτοιο είναι τό περιεχόμενο κι ή ιστορική βάση κάθε θεολογικού δόγματος. Μή συλλαμβάνοντας τήν φύση καί τίς υλικές αιτίες τών ίδιων τών σκέψεών τους, μή λαμβάνοντας υπ' όψιν ούτε τίς συνθήκες ούτε τούς φυσικούς νόμους πού είναι ιδιότυποι γι' αυτούς, οί πρώτοι αυτοί άνθρωποι καί κοινωνίες δέν μπορούσαν βέβαια νά υποπτευθούν ότι οί άπόλυτες ιδέες τους δέν ήταν παρά τό άποτέλεσμα τής ιδιότητας σύλληψης άφηρημένων ιδεών. Νά γιατί θεώρησαν τίς ιδέες αυτές, πού προέκυψαν άπ' τή φύση, σάν πραγματικά άντικείμενα μπροστά στά όποία ή Φύση έπαυε νά έχει πραγματικό περιεχόμενο. 'Αρχισαν νά λατρεύουν τίς φαντασιώσεις καί τίς άπίθανες ιδέες τους γιά τό άπόλυτο καί νά τούς άποδίδουν κάθε είδους τιμές.

'Αλλ' είχαν επίσης τήν άνάγκη, κατά κάποιο τρόπο, νά παραστήσουν καί νά δώσουν συγκεκριμένη μορφή στήν άφηρημένη ιδέα τού μηδενός ή τού Θεού. Γι' αυτό τό σκοπό δημιούργησαν τήν ιδέα τού Θεού καί επιπλέον τήν προικίσαν μ' όλες τίς άρετές καί δυνάμεις, καλές καί κακές, πού βρήκαν τυχαία μέσα στή φύση καί στήν κοινωνία.

Αυτή υπήρξε ή άπαρχή κι ή ιστορική εξέλιξη όλων τών θρη-

σκειῶν, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸ φετιχισμὸ καὶ καταλήγοντας στὸν Χριστιανισμό.

Δὲν ἔχουμε καμιὰ πρόθεση νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ μελέτη τῆς Ἱστορίας τῶν θεολογικῶν καὶ μεταφυσικῶν παραλογισμῶν κι ἀκόμα λιγότερο νὰ συζητήσουμε τὴ διαδοχικὴ ἀποκάλυψη ὅλων τῶν θεϊκῶν ἐνσαρκώσεων καὶ ὁραμάτων ποὺ δημιούργησαν αἰῶνες βαρβαρότητας. Ὅλοι ξέρουμε ὅτι οἱ προλήψεις ἔφεραν πάντοτε καταστροφὴ καὶ προκάλεσαν τὴ ροὴ χειμάρρων ἀπὸ αἷμα καὶ δάκρυα. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀρρωστημένες παρεκκλίσεις τῆς φτωχῆς Ἀνθρωπότητας ὑπῆρξαν ἱστορικὰ γεγονότα, ἀναπόφευκτα στάδια μέσα στὴν ὁμαλὴ ἀνάπτυξη καὶ ἐξέλιξη τῶν κοινωνικῶν ὀργανισμῶν. Τέτοιες λοξοδρομήσεις γέννησαν στὴν κοινωνία τὴν μοιραία ἰδέα, ποὺ κυριαρχεῖ στὴ φαντασία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀπὸ μιὰ ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ θέληση. Αἰῶνες πέρασαν καὶ οἱ κοινωνίες συνήθισαν σ' αὐτὴ τὴν ἰδέα, σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε τελικὰ κατέστρεψαν μέσα τους κάθε τάση γιὰ μιὰ περαιτέρω πρόοδο καὶ κάθε ἱκανότητα ποὺ εἶχαν γιὰ νὰ τὴ φθάσουν.

Ἀρχικὰ ἡ φιλοδοξία μερικῶν ἀτόμων, ἔπειτα ἡ φιλοδοξία μερικῶν κοινωνικῶν τάξεων, καθιέρωσαν τὴν ὑποδούλωση καὶ τὴν κατάκτηση σὰ κυριαρχικὸ κανόνα καὶ καλλιέργησαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, αὐτὴ τὴ φοβερὴ ἰδέα τῆς θεότητας, μέσα στὴν καρδιὰ τῆς κοινωνίας. Ἀπὸ τότε καμιὰ κοινωνία δὲν ἦταν δυνατὴ χωρὶς αὐτοὺς τοὺς δυὸ θεσμούς, τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος σὰ βάση της.

Αὐτὲς οἱ δυὸ κοινωνικὲς πληγὲς ὑποστηρίζονται ἀπ' ὅλους τοὺς δογματικοὺς ἀπολογητές τους.

Μόλις ἐμφανίστηκαν στὸν κόσμο αὐτοὶ οἱ θεσμοί, δὲν ἄργησαν νὰ ὀργανωθοῦν δυὸ κυρίαρχες κάστες: ὁ κλῆρος κι ἡ ἀριστοκρατία, ποὺ χωρὶς νὰ χάσουν καιρὸ δὲν ἔκαναν τίποτα ἄλλο παρὰ νὰ καλλιεργήσουν βαθειὰ μέσα στὴ συνείδηση τῶν ὑποδουλωμένων ἀνθρώπων, τὸν ἀδιαχώριστο χαρακτήρα, τὴ χρησιμότητα καὶ τὴν ἱερότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους.

Ὅλα αὐτὰ εἶχαν σὰ σκοπὸ τὴ μετατροπὴ τῆς κτηνώδους ὑποδούλωσης σὲ νόμιμη, ὑποβοηθουμένης καὶ εὐλογουμένης ἀπὸ τὴ θέληση τοῦ Ὑπέρτατου Ὄντος.

Ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα οἱ κληρικοὶ κι οἱ ἀριστοκρά-

τες πίστευαν ειλικρινά σ' αυτούς τούς θεσμούς, πού υποστήριζαν μ' όλη τους τή δύναμη γιά νά υπερασπίσουν τά ιδιαίτερα συμφέροντά τους; Δέν ήταν κοινοί ψεύτες κι απατεώνες; Όχι! Πιστεύω ότι ήταν ταυτόχρονα τόσο πιστοί, όσο κι αγύρτες.

Επίσης πίστευαν, γιατί έπαιξαν ένα φυσικό κι αναπόφευκτο ρόλο στίς παρεκκλίσεις τοῦ πλήθους καί μόνο αργότερα στήν εποχή τῆς παρακμῆς τοῦ παλαιοῦ κόσμου, έγιναν συνειδητοί καί ξεδιάντροποι απατεῶνες. Ένας άλλος λόγος μᾶς επιτρέπει νά θεωρήσουμε τούς ιδρυτές τῶν Κρατῶν σάν ειλικρινεῖς ανθρώπους. Ό άνθρωπος πάντοτε πιστεύει εὔκολα σ' ό,τι επιθυμεῖ καί σ' ό,τι δέν αντιτίθεται στά συμφέροντά του. Ακόμα κι άν είναι έξυπνος καί καλά πληροφορημένος, συμβαίνει τό ίδιο πράγμα, μέσω τῆς αγάπης γιά τόν εαυτό του καί τῆς επιθυμίας του νά ζήση ανάμεσα στούς γείτονές του καί νά ωφεληθεῖ άπ' τήν εκτίμησή τους, πάντοτε θά πιστεύει σ' ό,τι είναι ευχάριστο κι ωφέλιμο.

Έχω πειστεῖ, γιά παράδειγμα, ότι ό Θιέρσος κι ή κυβέρνηση τῶν Βερσαλλιῶν κουράστηκαν πολύ γιά νά πείσουν τόν εαυτό τους, ότι σκοτώνοντας μερικές χιλιάδες ανδρῶν, γυναικῶν καί παιδιῶν στό Παρίσι, έσωζαν τή Γαλλία.

Άλλ' άν οί κληρικοί, οί προφῆτες, οί αριστοκράτες κι οί πολίτες τῆς μεσαίας τάξης, τῶν παλιῶν καί τῶν σύγχρονων καιρῶν, μποροῦσαν νά πιστέψουν ειλικρινά, παρ' όλα αυτά όμως, παράμειναν αγύρτες. Πραγματικά κανείς δέν μπορεῖ νά δεχθεῖ ότι πίστεψαν σέ κάθε παραλογισμό πού αποτελοῦσε τό περιεχόμενο τῆς πίστης καί τῆς πολιτικῆς. Οὔτε κάν μιλῶ γιά τήν εποχή πού σύμφωνα μέ τά λόγια τοῦ Κικέρωνα «δυό προφῆτες δέν μποροῦσαν νά κοιταχτοῦν στά μάτια χωρίς νά γελάσουν». Αργότερα, ακόμα καί στήν εποχή τῆς γενικῆς άγνοιας καί τῶν προλήψεων είναι δύσκολο νά υποθέσουμε ότι οί εφευρέτες τῶν καθημερινῶν θαυμάτων, είχαν πειστεῖ γιά τόν πραγματικό χαρακτήρα τῶν θαυμάτων αυτῶν. Τό ίδιο πράγμα μπορεῖ νά πεῖ κανείς γιά τήν πολιτική πού είναι δυνατό νά συνοψιστεῖ στόν ακόλουθο κανόνα: «είναι απαραίτητο νά υποδουλώνεις καί νά εκμεταλλεύεσαι τούς ανθρώπους μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά μή παραπονοῦνται τόσο πολύ γιά τή μοίρα τους, οὔτε νά ξεχνοῦν νά υποτάσσονται, οὔτε νά έχουν καιρό νά σκεφθοῦν γιά αντίσταση καί εξέγερση».

Πῶς τότε, μετὰ ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ φανταστοῦμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ μετάτρεψαν τὴν πολιτικὴ σ' ἐπάγγελμα καὶ ποὺ γνώριζαν τὸ σκοπό της —δηλαδὴ ἀδικία, βία, ψέματα καὶ ἐγκλήματα μαζικὰ ἢ ἀτομικά— πίστευαν πιθανῶς εἰλικρινὰ στὴν πολιτικὴ τέχνη καὶ στὴ σοφία τοῦ Κράτους σὰν συντελεστὴ τῆς κοινωνικῆς ἱκανοποίησης; Δὲν μπορεῖ νὰ ἔχουν φθάσει σὲ τέτοιο βαθμὸ ἠλιθιότητας παρ' ὅλη τὴν σκληρότητά τους. Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος ὑπῆρξαν τὰ μεγαλύτερα σχολεῖα τῆς φαυλότητας σὲ κάθε ἐποχή· ἡ Ἱστορία φέρνει μαρτυρίες γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους. Σ' ὅλα τὰ μέρη καὶ σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ὁ κληρικὸς κι ὁ πολιτικάντης ὑπῆρξαν οἱ συνειδητοί, συστηματικοί, ἀδιάλλακτοι κι αἱμοσταγεῖς δήμιοι τῶν λαῶν.

Ἀλλὰ πῶς μποροῦμε νὰ συμβιβάσουμε δύο πράγματα ποὺ εἶναι φανερὰ τόσο ἀσυμβίβαστα, ἀπατεῶνες καὶ ἀπατημένους, ψεῦτες καὶ πιστούς; Λογικὰ αὐτὸ φαίνεται δύσκολο, πάντως στὴν πραγματικότητα —δηλαδὴ στὴν πρακτικὴ ζωή— αὐτὲς οἱ ἰδιότητες συναντοῦνται μαζὶ πολὺ συχνά.

Στὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν περιπτώσεων, οἱ ἄνθρωποι ζοῦν σὲ ἀντίφαση μὲ τὸν ἑαυτό τους καὶ κάτω ἀπὸ συνεχεῖς παρανοήσεις, γενικὰ δὲν τὸ ἀντιλαμβάνονται. Κι αὐτὸ συμβαίνει, μέχρις ὅτου ἕνα ἀσυνήθιστο γεγονὸς τοὺς ἀφυπνίσει ἀπ' τὸ συνηθισμένο τους λήθαργο καὶ τοὺς ὠθήσει νὰ κοιτάξουν τὸν ἑαυτό τους καὶ γύρω τους.

Στὴν πολιτική, ὅπως καὶ στὴ Θρησκεία, οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι παρὰ μόνο ὄργανα στὰ χέρια τῶν ἐκμεταλλευτῶν. Ἀλλὰ ληστὲς καὶ θύματα, καταπιεστὲς καὶ καταπιεζόμενοι, ζοῦν ὅλοι, ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, κυβερνούμενοι ἀπὸ μιὰ φούχτα ἄτομα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ θεωροῦμε σὰν τοὺς πραγματικοὺς ἐκμεταλλευτές. Εἶναι οἱ ἴδιοι αὐτοί, ποὺ ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε προκατάληψη, πολιτικὴ καὶ θρησκευτική, συνειδητὰ κακομεταχειρίζονται καὶ καταπιέζουν. Τὸν 17ον καὶ 18ον αἰώνα, μέχρι τὴν ἔκρηξη τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης, ὅπως καὶ σήμερα, κυβερνοῦσαν τὴν Εὐρώπη κι ἔκαναν ὅτι ἤθελαν. Πρέπει νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ κυριαρχία τους δὲν θὰ παραταθεῖ γιὰ πολὺ ἀκόμα.

Ἐνῶ οἱ ἡγέτες ἐξαπατοῦν καὶ καθοδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἔξω ἀπ' τὸ σωστὸ δρόμο, ἐντελῶς συνειδητά, οἱ ὑπηρέτες τους κι

οἱ εὐνοούμενοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους προσφέρουν τὸν ἑαυτό τους μὲ ζῆλο γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἱερότητα καὶ ἀκεραιότητα αὐτῶν τῶν μισητῶν θεσμῶν. Ἂν ἡ Ἐκκλησία, σύμφωνα μὲ τὶς δηλώσεις τῶν κληρικῶν καὶ τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτικῶν, εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς, τὸ Κράτος μὲ τὴ σειρά του εἶναι ἐπίσης ἀπαραίτητο γιὰ τὴ διατήρηση τῆς εἰρήνης, τῆς τάξης καὶ τῆς δικαιοσύνης κι οἱ δογματικοὶ ὅλων τῶν σχολῶν πρέπει νὰ φωνάξουν: «Χωρὶς Ἐκκλησία καὶ Κυβέρνηση δὲν θὰ ὑπάρξει οὔτε πρόοδος οὔτε πολιτισμός»...

Δὲν χρειάζεται νομίζω νὰ συζητήσουμε τὸ πρόβλημα τῆς αἰώνιας σωτηρίας, γιατὶ δὲν πιστεύουμε στὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ἔχουμε πειστεῖ ὅτι τὸ πιὸ βλαβερὸ πράγμα γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα, γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πρόοδο, εἶναι ἡ ἐκκλησία. Καὶ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι διαφορετικά; Δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἐκείνη στὴν ὁποία ἀνήκει ἡ φροντίδα τῆς ἀνατροφῆς τῶν νεώτερων γενιῶν καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τῶν γυναικῶν; Δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἐκείνη ποὺ μέσω τῶν δογμάτων, τῶν ψεμάτων, τῆς ἠλιθιότητας καὶ τῆς ντροπῆς της, τείνει νὰ καταστρέψει τὴ λογικὴ σκέψη καὶ τὴν ἐπιστήμη; Δὲν ἐπιτίθεται ἡ ἐκκλησία στὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου, διαστρέφοντας μέσα του τὴν ἀντίληψη τῶν δικαιωμάτων (του) καὶ τῆς δικαιοσύνης; Δὲν ἐπιστρέφει πίσω σὰν πτῶμα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ζωντανό, δὲν καταστρέφει τὴν ἐλευθερία; Δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία ἐκείνη ποὺ κηρύσσει τὴν αἰώνια ὑποδούλωση τῶν μαζῶν γιὰ τὰ ὀφέλη τῶν τυράννων καὶ τῶν ἐκμεταλλευτῶν; Δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία, αὐτὴ ἡ ἀδιάλλακτη ἐκκλησία, ἐκείνη ποὺ ἔχει τὴ τάση νὰ διαιωνίζει τὸ βασίλειο τοῦ σκότους τῆς ἄγνοιας, τῆς φτώχειας καὶ τοῦ ἐγκλήματος; Κι ἂν ἡ πρόοδος τοῦ αἰώνα μας δὲν εἶναι ἀπατηλὸ ὄνειρο, πρέπει ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴν Ἐκκλησία.

Βιογραφικὴ καὶ βιβλιογραφικὴ σημείωση

Ἡ πιὸ γνωστὴ μονογραφία γιὰ τὴν Παρισινὴ Κομμούνα, εἶναι φυσικὰ ὁ «Ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Γαλλία», ἡ προσφώνηση ποὺ ἔγραψε ὁ Κὰρλ Μὰρξ γιὰ τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς Διεθνοῦς Ἕνωσης Ἐργαζόμενων, κατὰ τὸν Ἀπρίλη καὶ Μάη τοῦ 1871 (ἐ-

νῶ ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ Κομμούνα) καὶ ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Γενικὸ Συμβούλιο στὶς 30 τοῦ Μάη (δυὸ μέρες μετὰ ἡ Κομμούνα καταστράφηκε) καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε σὰ φυλλάδιο, τὸν Ἰούνη τοῦ 1871, ἀπὸ τότε δὲ ἐμφανίστηκε σ' ἀναρίθμητες ἐκδόσεις.

Τὸ κείμενο τοῦ Μπακοῦνιν γιὰ τὴν Παρισινὴ Κομμούνα, ποὺ γράφτηκε κατὰ τὸν Ἰούνη τοῦ 1871, εἶναι πολὺ λιγότερο γνωστὸ κι ἔχει χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ πολὺ λίγους συγγραφεῖς, ποὺ ἔγραψαν γιὰ τὸν Μπακοῦνιν ἢ γιὰ τὴν Κομμούνα.

Τὸ κείμενο τοῦ Μπακοῦνιν εἶναι ἀναπόφευκτα ἐφάμιλλο μὲ τὴν προσφώνηση τοῦ Μάρξ, ἂν καὶ ἀντιπροσωπεύουν δυὸ πολὺ διαφορετικὲς μορφὲς ἐργασίας, ὅπως ἀκριβῶς πολὺ διαφορετικὰ πρόσωπα ὑπῆρξαν ὁ Μὰρξ καὶ ὁ Μπακοῦνιν. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ στάση καὶ τὶς ἐνέργειες τῶν δυὸ μεγάλων ἀντιπάλων στὴν Πρώτη Διεθνῆ, μέσα στὴν κρίση τοῦ 1870—1871, εἶναι ὄντως ἐνδιαφέρουσα καὶ ταυτόχρονα ἀποκαλυπτική. Ἐνῶ ὁ Μὰρξ, τόσο δημόσια ὅσο καὶ κατ' ἰδίαν, ἦταν ἀντίθετος μὲ κάθε σοσιαλιστικὴ ἐξέγερση, ποὺ στρεφόταν ἀρχικὰ ἐνάντια στὴ Β' Αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος τοῦ ΙΙΙ κι ἔπειτα ἐνάντια στὴν Γ' Δημοκρατία ποὺ τὴν ἀντικατάστησε μετὰ τὴν ἧττα τοῦ Γαλλο-πρωσικοῦ πολέμου τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1870, φθάνοντας σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ περιγράψει κάθε ἐξέγερση αὐτῆς τῆς μορφῆς σὰν «ἀπελπισμένη βλακεία», νὰ καλέσει τοὺς Γάλλους ἐργάτες «νὰ κάνουν τὸ καθῆκον τους σὰν πολίτες» καὶ ν' ἀπορρίψουν τὶς σύγχρονες ἰδέες γιὰ τὴ σύσταση μιᾶς Κομμούνας σὰν «ἠλιθιότητες». Ὁ Μπακοῦνιν εὐνοοῦσε ἔντονα μιὰ σοσιαλιστικὴ ἐξέγερση ἐνάντια εἴτε στὸν Αὐτοκράτορα εἴτε στὴ Δημοκρατία, βασισμένη στὴν ἀνακήρυξη ἀνεξάρτητων Κομμουνῶν, στὴ δημιουργία μιᾶς ἐθνοφρουρᾶς γιὰ νὰ διενεργήσει ἀνταρτοπόλεμο ἐνάντια στὸν Πρωσικὸ στρατὸ καὶ στὸ Γαλλικὸ Κράτος ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἄμεσης κυβέρνησης τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Εἶναι φυσικὰ ἀληθινὸ ὅτι ὁ Μὰρξ ὑποστήριξε τὴν Παρισινὴ Κομμούνα μετὰ τὴ δημιουργία της κι ἔγραψε τὴ γενναία καὶ λαμπρὴ ὑπεράσπισή της μετὰ τὴν πτώση της· ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἀληθινὸ ὅτι αὐτὴ ἡ θαυμαστὴ στάση ἀντιπροσώπευε μιὰ σημαντικὴ μεταστροφὴ στὴν τοποθέτησή του καὶ ὄντως ὁδήγησε σὲ μιὰ οὐσιώδη ἀλλαγὴ τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας, ποὺ αὐτὸς κι ὁ Ἔν-

γκελς διαμόρφωναν ἐπὶ εἰκοσιπέντε χρόνια, πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὸ «Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο» — μιὰ ἀλλαγὴ ποὺ οἱ ἴδιοι ἀναγνώρισαν, ὅταν κυκλοφόρησαν μιὰ ἔκδοση τοῦ Μανεφέστου τὸν ἑπόμενο χρόνο καὶ τὴν ὁποία ὁ Μπακοῦνιν ἀνέφερε δεικτικὰ τὸν ἴδιο καιρό.

Ἀντίθετα, ἡ ὑποστήριξη τοῦ Μπακοῦνιν στὴν Παρισινὴ Κομμούνα ἀναπτύχθηκε φυσιολογικὰ μέσα ἀπ' τὴ στάση του κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κρίσης καὶ ὄντως κατὰ τὴν διάρκεια ὅλης τῆς δράσης του ποὺ κάλυπτε τὴν ἴδια περίοδο τῶν εἰκοσιπέντε ἐτῶν. Ὁ Ζὰν Μαιτρόν, ὁ ἱστορικὸς τοῦ Γαλλικοῦ ἀναρχικοῦ κινήματος, συνόψισε τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ στάσεις λέγοντας ὅτι ὁ Μπακοῦνιν «μπορεῖ νὰ κριθεῖ μὲ τὴν καρδιά του κι ὁ Μὰρξ μὲ τὸ μυαλό του». Ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι βέβαια ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπ' αὐτό. Ὁ Ἄρθουρ Λένιγκ, ὁ ἐκδότης τῶν ἀρχείων τοῦ Μπακοῦνιν, μιλώντας πρόσφατα σὲ μιὰ διάλεξη μὲ θέμα «Ἡ Παρισινὴ Κομμούνα καὶ ἡ θέση της μέσα στὴ σοσιαλιστικὴ σκέψη» ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἄποψη τοῦ Μπακοῦνιν γιὰ τὴν Κομμούνα, ἦταν μέρος τῆς γραμμῆς ποὺ ἀκολουθοῦσε σταθερὰ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς περιόδου 1870—1871 κι ὅτι ἡ γραμμὴ αὐτὴ ἦταν στὴν πραγματικότητα διανοητικὰ καὶ συναισθηματικὰ σωστὴ — ἐνῶ ἦταν ὁ Μὰρξ ἐκεῖνος, ποὺ ἦταν ἐχθρικὸς ἀπέναντι στὴν ἰδέα τῆς Κομμούνας μέχρι ὅτου νὰ ὑλοποιηθεῖ πραγματικά, ὁ ὁποῖος πείστηκε ἀπ' τὴν καρδιά του καὶ τότε χρησιμοποίησε τὸ μυαλό του γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀλλαγὴ τῶν αἰσθημάτων του.

Ὁ Μπακοῦνιν ὄντως ἔκανε περισσότερα ἀπ' τὸ νὰ συνηγορεῖ ἁπλῶς γιὰ μιὰ ἐξέγερση στὴ Γαλλία — πῆρε μέρος σὲ μιά. Τὸ 1870 ζοῦσε στὸ Λοκάρνο τῆς ἰταλικῆς Ἐλβετίας, ἀλλὰ βρισκόταν σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς φίλους του στὴ Γαλλία, εἰδικὰ στὸ Νότιο τμῆμα αὐτῆς κι ὅταν ἔπεσε ἡ Αὐτοκρατορία στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη, μετακινήθηκε γρήγορα ἐκεῖ. Ἄφησε τὸ Λοκάρνο στὶς 9 τοῦ Σεπτέμβρη κι ἔφτασε στὴ Λυὼν στὶς 15 τοῦ Σεπτέμβρη ὅπου ἔπαιξε ἡγετικὸ ρόλο σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ ἀπόπειρα ἀνατροπῆς τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος ποὺ ἐγκαθιδρύθηκε ἐκεῖ στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη. Οἱ σοσιαλιστὲς σχημάτισαν μιὰ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία ἔβγαλε μιὰ διακήρυξη ποὺ καταργοῦσε τὸ Κράτος, στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη καὶ τὴν ἔκδοσε στὶς 25 τοῦ Σε-

πτέμβρη καὶ ποὺ πραγματικὰ κατόρθωσε νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία γιὰ μιὰ μέρα στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη· ἀλλὰ οἱ κυβερνητικὲς δυνάμεις τοὺς ἀπώθησαν γρήγορα κι ἀποκατάστησαν τὴν «τάξη», πρὶν αὐτοὶ μπορέσουν νὰ σχηματίσουν μιὰ ἐπαναστατικὴ κομμούνα. Ὁ Μπακοῦνιν αἰχμαλωτίσθηκε ἀλλὰ γρήγορα ἀφέθηκε ἐλεύθερος καὶ κατόρθωσε νὰ δραπετεύσει στὴ Μασσαλία καὶ κατόπιν, ἕνα μήνα ἀργότερα, στὴ Γένοβα κι ἀπὸ κεῖ στὸ Λοκάρνο. (Μιὰ δὄομάδα μετὰ τὴ φυγή του ἀπὸ τὴ Μασσαλία, ἡ ἐξέγερση τῆς 31ης τοῦ Ὀκτώβρη ἐγκαθίδρυσε ἐκεῖ γιὰ λίγες μέρες μιὰ ἐπαναστατικὴ κομμούνα· εἶναι σημαντικὸ ν' ἀντιληφθοῦμε ὅτι ἡ Παρισινὴ Κομμούνα τοῦ Μάρτη — Μάη 1871, ὑπῆρξε τὸ μεσουράνημα ἑνὸς κινήματος ποὺ κράτησε πολὺ καιρὸ καὶ διαδόθηκε πλατειὰ — καὶ μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Πάρισινῆς Κομμούνας ἐπακολούθησαν κι ἄλλες ἐξεγέρσεις σὲ πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ποὺ περιλάμβαναν τόσο τὴ Λυὼν ὅσο καὶ τὴ Μασσαλία).

Αὐτὴ ἡ κωμικοτραγικὴ ἐμπειρία γκρέμισε τὶς ἐλπίδες τοῦ Μπακοῦνιν γιὰ τὶς ἐπαναστατικὲς δυνατότητες στὴ Γαλλία καὶ τὸν ἔκανε νὰ χάσει τὴν αἰσιοδοξία, ἡ ὁποία ἐκφραζόταν στὰ «Γράμματα σ' ἕνα Γάλλο πάνω στὴ Σημερινὴ Κρίση» ποὺ γράφτηκαν ἀνάμεσα στὸν Αὔγουστο καὶ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1870 καὶ δημοσιεύτηκαν τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1870. Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός του ἐπανῆλθε ὁμαλὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς Παρισινῆς Κομμούνας τὸ Μάρτη τοῦ 1871. Ἡ Ὁμοσπονδία τῆς Γιούρας, μέλος τῆς Διεθνοῦς, ποὺ περιλάμβανε τοὺς στενοὺς πολιτικούς του συμμάχους, ἔστειλε ἕνα ταχυδρόμο στὸ Παρίσι, στὶς ἀπαρχὲς τῆς ἐξέγερσης, ἀλλὰ αὐτοὶ —ὅπως κάθε ἄλλος ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπ' τὴν πολιορκημένη πόλη— δὲν μποροῦσαν παρὰ μόνο νὰ παρατηροῦν τὰ γεγονότα ἀπὸ μακριά. Ὁ Μπακοῦνιν —ὅπως ὁ Μάρξ— συνειδητοποίησε γρήγορα τὴ σημασία τῶν γεγονότων ποὺ συνέβαιναν ἐκεῖ καὶ —ξανὰ ὅπως ὁ Μάρξ— εἶχε μερικοὺς συντρόφους ἀνάμεσα στοὺς ἡγέτες τῆς Κομμούνας: τὸ Βαρλέν, τὸ Μαλόν, τοὺς ἀδελφοὺς Ρεκλὺ κι ἄλλους. Τὸν Ἀπρίλη μετακινήθηκε στὸ Σονβιλιέ, στὴ Γιούρα, γιὰ νὰ βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὴ Γαλλία κι ἀνάμεσα στοὺς φίλους του. Τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάη, ἐνῶ ἐπιζοῦσε ἀκόμα ἡ Κομμούνα, ἀπεύθυνε τρεῖς λόγους πρὸς τοὺς ἐργάτες τοῦ Σαιντ Ἰμιέ, ποὺ ἀνῆκαν στὸ κεντρικὸ τμῆμα τῆς περιφέρειας Κουρτελα-

ρὺ τῆς 'Ομοσπονδίας τῆς Γιούρας, μὲ τοὺς ὁποίους ἔφερε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ δημοσιότητα, τὰ γενικὰ συμπεράσματα ποὺ ἔβγαλε ἀπ' τὴ Παρισινὴ Κομμούνα.

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Κομμούνας, ξαναγύρισε στὸ Λοκάρνο κι ἐκεῖ, ἀπ' τὶς 5 μέχρι τὶς 23 τοῦ 'Ιούνη, ἔγραψε τὴν ἀνολοκλήρωτη πραγματεία του ποὺ εἶναι γνωστὴ σὰν «Ἡ Παρισινὴ Κομμούνα καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Κράτους» καὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἔκθεσή του γιὰ τὶς συνέπειες τῆς Κομμούνας.

Τὸν 'Ιούλη καὶ τὸν Αὔγουστο, μετὰ τὶς βίαιες ἐπιθέσεις τοῦ Μαντσίνι ἐνάντια στὴν Κομμούνα καὶ τὴ Διεθνῆ στὴν 'Ιταλία, ὁ Μπακοῦνιν ἔγραψε ρωμαλέες ἀπαντήσεις ποὺ εἶχαν μιὰ σημαντικὴ ἀπήχηση κι ἄρχισαν νὰ καταστρέφουν τὴ μακρόχρονη ἐπιρροὴ τοῦ Μαντσίνι πάνω στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς 'Ιταλίας καὶ νὰ τὴν ἀναπληρώνουν μὲ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ Μπακοῦνιν.

Ἡ ἔκθεση τοῦ Μπακοῦνιν γιὰ τὴν Κομμούνα, ποὺ βρέθηκε ἀνάμεσα στὰ γραπτά του μετὰ τὸ θάνατό του, ὀνομάσθηκε ἀπ' τὸν ἴδιο «Προοίμιο γιὰ τὸ δεύτερο τόμο τῆς Ρωσσογερμανικῆς Αὐτοκρατορίας», ἦταν προσχεδιασμένο λοιπὸν σὰν εἰσαγωγὴ στὸ δεύτερο μέρος τῆς μεγάλης ἐπίθεσής του ἐνάντια στὰ καθεστῶτα τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Γερμανίας, τὸ πρῶτο μέρος τῆς ὁποίας γράφτηκε στὸ τέλος τοῦ 1870 καὶ δημοσιεύτηκε τὸ Μάη τοῦ 1871. 'Αλλὰ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπως τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ ἔργα του, δημοσιεύτηκε μόνο σὲ ἀποσπασματικὴ μορφή· ἕνα ἄλλο μέρος ἀπ' αὐτὸ ποὺ συχνὰ ἐμφανίστηκε χωριστὰ εἶναι τὸ ἀνολοκλήρωτο ἔργο ποὺ εἶναι πολὺ γνωστὸ σὰν «Ὁ Θεὸς καὶ τὸ Κράτος» ποὺ γράφτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1871 καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1882. Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἔκθεσης τοῦ Μπακοῦνιν γιὰ τὴν Κομμούνα πρωτοδημοσιεύτηκε (ἀπ' τὸ Γαλλικὸ πρωτότυπο) ἀπ' τὸν 'Ελιζὲ Ρεκλὺ στὴν τελευταία ἔκδοση τοῦ «Ταξιδιώτη» (Τόμος Β', ἀριθ. 4, 'Απρίλης - Μάης 1878) τῆς «ἐπαναστατικῆς σοσιαλιστικῆς» —δηλαδὴ Μπακουνικῆς— ἐφημερίδας, ποὺ ἐκδιδόταν στὴν Γενεύη ἀπ' τὸ Μάη τοῦ 1877 μέχρι τὸν 'Απρίλη τοῦ 1878, ἀπὸ Γάλλους καὶ Ρώσους ἐξόριστους. Ὁ Ρεκλὺ τοῦ ἔδωσε τὸν τίτλο «Ἡ Παρισινὴ Κομμούνα καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Κράτους» ποὺ ἔχει διατηρήσει ἀπὸ τότε. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο πρωτοεκδόθηκε ἀπ' τὸν Μπερνὰρ Λαζὰρ στὶς «Πολιτικὲς καὶ φι-

λοσοφικές συζητήσεις» (Τόμος Ε΄, ἀριθμὸς 29, 1892) κι ἐμφανίστηκε σὰν ξεχωριστὸ φυλλάδιο, μὲ εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸν Πέτρο Κροπότκιν τὸ 1899. Συμπεριλήφθηκε στὴν ἀνθολογία τῶν ἔργων τοῦ Μπακοῦνιν ποὺ ἐκδόθηκε στὴν Γαλλία καθὼς καὶ σ' ἐκεῖνες ποὺ κυκλοφόρησαν ἀργότερα στὴ Ρωσία, Γερμανία καὶ 'Αργεντινή. 'Αναδημοσιεύθηκε πρόσφατα στὴν ἀναρχικὴ ἀνθολογία τοῦ Ντανιὲλ Γκερὲν «Οὔτε Θεὸς οὔτε ἀφέντης». (Τελευταία ἔκδοση τῦ 1970).

Γράμμα στὴν ἐφημερίδα Λιμπερτὲ (5 - 10 - 1872)

Πρὸς τοὺς συντάχτες τῆς Λιμπερτέ.

Κύριοι

Ἀφοῦ δημοσιεύσατε τὴν ποινὴ τοῦ ἀφορισμοῦ, ποὺ ἡ Μαρξιστικὴ Συνέλευση τῆς Χάγης ἔχει μόλις ἀναγγείλει ἐναντίον μου, εἶμαι βέβαιος ὅτι, μὲ τὴν εὐθύτητα ποὺ σᾶς διακρίνει, θὰ δημοσιεύσετε καὶ τὴν ἀπάντησή μου. Σᾶς τὴν παραδίδω.

Ὁ θρίαμβος τοῦ κυρίου Μὰρξ καὶ τῆς ὁμάδας του ὑπῆρξε ὁλοκληρωτικός. Ἔχοντας σίγουρη μιὰ πλειοψηφία, τὴν ὁποία προετοίμαζαν κι ὀργάνωναν γιὰ πολὺ καιρὸ μὲ μεγάλη δεξιοτεχνία καὶ φροντίδα, ἂν κι ὄχι μὲ πολὺ σεβασμὸ ἀπέναντι στοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς, τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ποὺ τόσο συχνὰ βρίσκονται μέσα στοὺς λόγους ἀλλὰ τόσο σπάνια στὶς πράξεις τους, οἱ Μαρξιστὲς πέταξαν τὴ μάσκα τους. Κι ὅπως ταιριάζει σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἐξουσία, στ' ὄνομα πάντοτε ἐκείνης τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας πού, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, θὰ χρησιμεύει σὰ στήριγμα γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ φιλοδοξοῦν νὰ κυβερνήσουν τὶς μάζες, ἐπέβαλαν μὲ ἀναίδεια τὴν δικτατορία τους πάνω στὰ μέλη τῆς Διεθνοῦς.

Ἂν ἡ Διεθνὴς ἦταν λιγότερο δυνατὴ καὶ βαθειὰ ριζωμένη, ἂν στηριζόταν, ὅπως φαντάζονται, μόνο στὴν τυπικὰ ὀργανωμένη ἐπίσημη ἡγεσία κι ὄχι στὴν ἀληθινὴ ἀλληλεγγύη τῶν ἐνεργῶν συμφερόντων καὶ φιλοδοξιῶν τοῦ προλεταριάτου ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ πολιτισμένου κόσμου, στὴν ἐλεύθερη κι αὐθόρμητη συνένωση τῶν ἐργατικῶν τμημάτων καὶ ἑνώσεων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε κυβερνητικὸ ἔλεγχο, τὰ ψηφίσματα αὐτοῦ τοῦ κακοήθους συνέδριου τῆς Χάγης, ἡ τόσο ζωντανὴ καὶ πιστὴ ἐνσάρκωση τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας καὶ πρακτικῆς, θὰ ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ τὴ σκοτώσουν. Θὰ εἶχαν περιοριστεῖ στὸ νὰ γελοιοποιήσουν καὶ νὰ μειώσουν αὐτὴ τὴν ὑπέροχη Ἕνωση, στὴν ἵδρυση τῆς ὁποίας, νοιώθω

εὐχαρίστηση ν' ἀναφέρω, ὁ κύριος Μὰρξ ἔπαιξε ἕνα ἐνεργητικὸ καὶ δραστήριο ρόλο.

Ἕνα κράτος, μιὰ κυβέρνηση, μιὰ διεθνὴς δικτατορία! Τὰ ὄνειρα τοῦ Γρηγόριου τοῦ Ζ', τοῦ Βονιφάτιου τοῦ Ζ', τοῦ Κάρολου τοῦ Ε', καὶ τοῦ Ναπολέοντος ἐμφανίζονται ξανὰ μὲ νέες μορφές, ἀλλὰ μὲ τὶς ἴδιες πάντοτε ἀπαιτήσεις, μέσα στὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ στρατόπεδο! Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ τίποτα πιὸ γελοῖο καὶ ταυτόχρονα πιὸ ἀπαίσιο; Τὸ νὰ ἰσχυριζόμαστε ὅτι μιὰ ὁμάδα ἀτόμων, ἀκόμα κι ἂν εἶναι πιὸ ἔξυπνοι κι ἔχουν τὶς καλύτερες προθέσεις, θὰ μποροῦσε νὰ γίνει τὸ μυαλό, ἡ ψυχή, ἡ κατευθυντήρια κι ἑνοποιητικὴ θέληση τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος καὶ τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης τοῦ προλεταριάτου ὅλων τῶν χωρῶν, ἀποτελεῖ μιὰ τέτοια αἵρεση ἐνάντια στὴν κοινὴ λογικὴ καὶ στὴν ἱστορικὴ ἐμπειρία, ὥστε ἀναρωτιέται κανεὶς πῶς μπόρεσε νὰ τὴ σκεφτεῖ ἕνας ἄνθρωπος τόσο ἔξυπνος ὅπως ὁ κύριος Μὰρξ!

Οἱ Πάπες τουλάχιστον εἶχαν τὴ δικαιολογία ὅτι κατέχουν τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια, ποὺ ἰσχυρίζονταν ὅτι κρατοῦσαν στὰ χέρια τους μὲ τὴν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ στὴν ὁποία ὑποτίθεται ὅτι πιστεύουν. Ὁ κύριος Μὰρξ δὲν ἔχει καμιὰ τέτοια δικαιολογία καὶ δὲν θὰ τὸν προσβάλω λέγοντας ὅτι φαντάζεται πὼς ἔχει ἀνακαλύψει ἐπιστημονικὰ κάτι ποὺ πλησιάζει τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια.

Ἀλλ' ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἐκμηδενίζεται ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει κανένα ἀλάθητο δόγμα γιὰ τὴ Διεθνὴ κι ἑπομένως καμιὰ ἐπίσημη πολιτικὴ ἢ οἰκονομικὴ θεωρία κι οἱ συνελεύσεις μας δὲν πρέπει ποτὲ ν' ἀναλάβουν τὸ ρόλο τῶν οἰκουμενικῶν συμβουλίων ποὺ θεσπίζουν ὑποχρεωτικοὺς κανόνες, τοὺς ὁποὺς πρέπει ν' ἀκολουθοῦν ὅλα τὰ μέλη καὶ οἱ πιστοί τους.

Δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ἕνας νόμος ποὺ εἶναι πραγματικὰ ὑποχρεωτικὸς γιὰ ὅλα τὰ μέλη, ἄτομα, τμήματα κι ὁμοσπονδίες τῆς Διεθνοῦς γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ ὁ νόμος αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴ καὶ μοναδικὴ βάση. Στὴν πιὸ ὁλοκληρωμένη του μορφή, μ' ὅλες τὶς συνέπειες καὶ τὶς ἐφαρμογές του, ὁ νόμος αὐτὸς συνηγορεῖ γιὰ τὴ διεθνὴ ἀλληλεγγύη τῶν ἐργαζόμενων ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων κι ὅλων τῶν χωρῶν στὸν οἰκονομικὸ

τους ἀγῶνα ἐνάντια στοὺς ἐκμεταλλευτὲς τῆς ἐργασίας. Ἡ ζωντανὴ ἑνότητα τῆς Διεθνοῦς βασίζεται ἀποκλειστικὰ στὴν πραγματικὴ ὀργάνωση αὐτῆς τῆς ἀλληλεγγύης, μὲ τὴν αὐθόρμητη δράση τῶν ἐργατικῶν ὁμάδων καὶ μὲ τὴν ἀπόλυτα ἐλεύθερη συνένωση τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, ὅλων τῶν γλωσσῶν κι ὅλων τῶν ἐθνῶν, ποὺ γίνεται ὁλοένα καὶ πιὸ ἰσχυρὴ γιατὶ εἶναι ἐλεύθερη· ἡ Διεθνὴς δὲν μπορεῖ νὰ ἑνοποιηθεῖ μὲ διατάγματα καὶ κάτω ἀπ' τὸ μαστίγιο ὁποιασδήποτε κυβέρνησης, ὅποια μορφὴ κι ἂν ἔχει αὐτή.

Ποιός μπορεῖ νὰ καθησυχάσει κάθε ἀμφιβολία σχετικὰ μὲ τὸ ἄν, πέρα ἀπ' αὐτὴ τὴν ὁλοένα αὐξανόμενη ὀργάνωση τῆς ἀγωνιστικῆς ἀλληλεγγύης τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση, θὰ ἐπακολουθήσει ὁ πολιτικὸς ἀγώνας τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στὴν ἀστικὴ τάξη; Τόσο οἱ Μαρξιστὲς ὅσο κι ἐμεῖς συμφωνοῦμε ὁμόφωνα πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ἀλλὰ ἐδῶ προκύπτει ἕνα ἐρώτημα ποὺ μᾶς διαχωρίζει ἐντελῶς ἀπ' τοὺς Μαρξιστές.

Πιστεύουμε ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ προλεταριάτου, ποὺ εἶναι ἀναγκαστικὰ ἐπαναστατική, θὰ πρέπει νὰ ἔχει σὰν ἄμεσο καὶ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ Κράτους. Δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε πῶς μπορεῖ νὰ μιλάει κανεὶς γιὰ διεθνῆ ἀλληλεγγύη, ὅταν ὑπάρχει ἡ ἐπιθυμία νὰ διατηρηθεῖ τὸ Κράτος, ἐκτὸς ἂν κάποιος ὀνειρεύεται τὸ Παγκόσμιο Κράτος, δηλαδὴ τὴν παγκόσμια ὑποδούλωση, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ὀνειρεύτηκαν οἱ μεγάλοι αὐτοκράτορες κι οἱ πάπες. Γιατὶ τὸ Κράτος εἶναι, ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ φύση, μιὰ διάσπαση αὐτῆς τῆς ἀλληλεγγύης κι ἐπομένως μιὰ μόνιμη αἰτία πολέμου. Οὔτε μποροῦμε νὰ καταλάβουμε πῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ προλεταριάτου ἢ τὴν πραγματικὴ χειραφέτηση τῶν μαζῶν, μέσα στὸ Κράτος κι ἀπ' τὸ Κράτος. Κράτος σημαίνει κυριαρχία καὶ κάθε κυριαρχία, προϋποθέτει τὴν ὑποταγὴ τῶν μαζῶν κι ἐπομένως τὴν ἐκμετάλλευσή τους γιὰ χάρη κάποιας ἄρχουσας μειοψηφίας.

Δὲν δεχόμαστε, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς σκοποὺς μιᾶς ἐπαναστατικῆς μεταβολῆς, ἐθνικὲς συνελεύσεις, συνταχτικὲς συνελεύσεις, προσωρινὲς κυβερνήσεις ἢ τὶς λεγόμενες ἐπαναστατικὲς δικτατορίες, γιατὶ ἔχουμε πειστεῖ ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶναι εἰλικρινὴς καὶ μό-

νιμη μόνο μέσα στὶς μάζες· ὅτι ὅταν συγκεντρωθεῖ στὰ χέρια λίγων κυρίαρχων ἀτόμων, ἄμεσα κι ἀναπόφευκτα μετατρέπεται σὲ ἀντίδραση. Αὐτὴ εἶναι ἡ πίστη μας· αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ κατάλληλος χρόνος γιὰ νὰ ἐπεκταθοῦμε πάνω σ' αὐτή. Οἱ Μαρξιστὲς κηρύσσουν ἐντελῶς ἀντίθετες ἰδέες. Ὅπως ταιριάζει σὲ καλοὺς Γερμανούς, λατρεύουν τὴν κρατικὴ ἐξουσία καὶ εἶναι ἐπίσης ἀναγκαστικὰ προφῆτες τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς πειθαρχίας, ὑπέρμαχοι τῆς κοινωνικῆς τάξης ποὺ εἶναι θεμελιωμένη ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, στ' ὄνομα πάντοτε τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ τῆς κυριαρχίας τῶν μαζῶν, πάνω στὶς ὁποῖες φορτώνουν τὴν τιμὴ νὰ ὑπακούουν στοὺς ἡγέτες τους, στὰ ἐκλεγμένα ἀφεντικά τους. Οἱ Μαρξιστὲς δὲν ἀναγνωρίζουν καμιὰ ἄλλη ἀπελευθέρωση παρὰ μόνο ἐκείνη ποὺ περιμένουν ἀπ' τὸ ἀποκαλούμενο Λαϊκὸ Κράτος τους.

Ἀνάμεσα στοὺς Μαρξιστὲς καὶ σὲ μᾶς ὑπάρχει μιὰ ἄβυσσος. Αὐτοὶ εἶναι κρατιστὲς ἐνῶ ἐμεῖς εἴμαστε ἀναρχικοί.

Αὐτὲς εἶναι οἱ δυὸ βασικὲς πολιτικὲς τάσεις ποὺ χωρίζουν σήμερα τὴ Διεθνῆ σὲ δύο στρατόπεδα. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ δὲν ὑπάρχει τίποτα, γιὰ ν' ἀκριβολογήσουμε, παρὰ μόνο ἡ Γερμανία, ἀπ' τὴν ἄλλη βρίσκουμε, μὲ ποικίλους βαθμούς, τὴν Ἰταλία, τὴν Ἱσπανία, τὴν Ἑλβετικὴ Γιοῦρα, ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Γαλλίας, τὸ Βέλγιο, τὴν Ὁλλανδία καὶ στὸ πολὺ κοντινὸ μέλλον τοὺς Σλαβικοὺς λαούς. Αὐτὲς οἱ δύο τάσεις ἦρθαν σὲ ἀνοιχτὴ σύγκρουση στὸ Συνέδριο τῆς Χάγης καὶ χάρη στὴ μεγάλη δεξιοτεχνία τῆς τακτικῆς τοῦ κυρίου Μάρξ, χάρη στὴν ἐντελῶς τεχνητὴ ὀργάνωση τῆς τελευταίας Συνέλευσης, ἡ Γερμανικὴ τάση ἐπικράτησε.

Μήπως αὐτὸ σημαίνει ὅτι λύθηκε τὸ ἐπίμαχο πρόβλημα; Οὔτε κὰν συζητήθηκε ὅπως πρέπει· ἀφοῦ ἡ πλειοψηφία ψήφισε σὰν καλογυμνασμένο σύνταγμα, σύντριψε ὅλες τὶς συζητήσεις κάτω ἀπ' τὴν ψῆφο της. Ἔτσι ἡ ἀντίφαση ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει, ὀξύτερη κι ἀνησυχητικὴ ὅσο ποτέ· κι ὁ ἴδιος ὁ κύριος Μάρξ, μεθυσμένος ὅπως πιθανὸν νὰ εἶναι ἀπ' τὴ νίκη του, δὲν μπορεῖ οὔτε κὰν νὰ φανταστεῖ ὅτι τὴν κέρδισε τόσο φθηνά. Κι ἂν γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀπόλαυσε μιὰ τέτοια ἠλίθια ἐλπίδα, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀπαλλαγεῖ πρόθυμα ἀπ' τὴν αὐταπάτη λόγω τῆς ἑνωμένης στάσης τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γιούρας, Ἱσπανίας, Βελγίου καὶ Ὁλλανδίας (γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω τὴν Ἰταλία, ἡ ὁποία οὔτε καταδέχθηκε νὰ στεί-

λει ἀντιπρόσωπους σ' αὐτὸ τὸ τόσο φανερὰ ἀπατηλὸ συνέδριο), μιὰ διαμαρτυρία πολὺ μετριοπαθῆ σὲ τόνο κι ὅμως μὲ τόση δύναμη καὶ βαθειὰ σημασία.

Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνει σήμερα; Σήμερα, ἀφοῦ ἡ λύση κι ὁ συμβιβασμὸς στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς εἶναι ἀδύνατα, πρέπει νὰ ἐφαρμόσουμε κοινὴ ἀνεκτικότητα παραχωρώντας σὲ κάθε χώρα τὸ ἀναμφισβήτητο δικαίωμα ν' ἀκολουθεῖ ὅποιες πολιτικὲς τάσεις πιθανὸν νὰ προτιμᾶ ἢ νὰ βρίσκει πιὸ κατάλληλες γιὰ τὴ δική της εἰδικὴ κατάσταση. Κατὰ συνέπεια, ἀπορρίπτοντας κάθε πολιτικὸ θέμα ἀπ' τὸ ὑποχρεωτικὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς, πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε νὰ ἐνισχύσουμε τὴν ἑνότητα τῆς μεγάλης αὐτῆς ἕνωσης ἀποκλειστικὰ στὸν τομέα τῆς οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης. Αὐτὴ ἡ ἀλληλεγγύη μᾶς ἑνώνει, ἐνῶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα μᾶς χωρίζουν ἀναπόφευκτα.

Νά ποὺ βρίσκεται ἡ ἀληθινὴ ἑνότητα τῆς Διεθνοῦς, μέσα στὶς κοινὲς οἰκονομικὲς φιλοδοξίες καὶ στ' αὐθόρμητα λαϊκὰ κινήματα ὅλων τῶν χωρῶν — ὄχι σὲ ὁποιαδήποτε κυβέρνηση οὔτε σὲ καμιὰ ἄκαμπτη πολιτικὴ θεωρία ποὺ ἐπιβλήθηκε πάνω στὶς μάζες ἀπὸ ἕνα γενικὸ συνέδριο. Αὐτὸ εἶναι τόσο φανερὸ ὥστε θὰ ἔπρεπε κανεὶς νὰ ἔχει τυφλωθεῖ ἀπ' τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐξουσία γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει.

Θὰ μποροῦσα νὰ καταλάβω τὰ ὄνειρα ποὺ ἔκαναν διάφοροι δεσπότες μὲ στέμμα ἢ χωρίς, γιὰ νὰ κρατήσουν τὸν κόσμο στὰ χέρια τους σὰν σκῆπτρο. Ἀλλὰ τί μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ ἕνα φίλο τοῦ προλεταριάτου, ἕναν ἐπαναστάτη ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ποθεῖ εἰλικρινὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν μαζῶν, ἐνῶ υἱοθετεῖ στάση διευθυντοῦ κι ἀνώτατου διαιτητῆ ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινημάτων, ποὺ μπορεῖ νὰ ξεφυτρώσουν σὲ διάφορες χῶρες καὶ τολμᾶ νὰ ὀνειρεύεται τὴν ὑποταγὴ τοῦ προλεταριάτου σὲ μιὰ ἰδέα ποὺ γεννήθηκε στὸ μυαλό του;

Πιστεύω ὅτι ὁ κύριος Μὰρξ εἶναι ἕνας φλογερὸς ἐπαναστάτης, ἂν κι ὄχι πάντοτε πολὺ συνεπὴς κι ὅτι πραγματικὰ ἐπιθυμεῖ τὴν ἐξέγερση τῶν μαζῶν. Καὶ ἀναρωτιέμαι πῶς δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυση μιᾶς παγκόσμιας δικτατορίας, συλλογικῆς ἢ ἀτομικῆς, μιᾶς δικτατορίας πού, μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο, θὰ ἀσκεῖ τὸ καθῆκον τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ τῆς παγκόσμιας ἐπανάστασης,

ρυθμίζοντας καὶ κατευθύνοντας τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῶν μαζῶν σ' ὅλες τὶς χῶρες, ὅπως ἀκριβῶς κατευθύνει κάποιος μιὰ μηχανὴ — ὅτι ἡ ἐγκαθίδρυση μιᾶς τέτοιας δικτατορίας θὰ ἦταν ἀρκετὴ ἀπὸ μόνη της νὰ σκοτώσει τὴν ἐπανάσταση, νὰ παραλύσει καὶ νὰ διαστρεβλώσει ὅλα τὰ λαϊκὰ κινήματα.

Ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ εἶναι ἡ ὁμάδα ἀτόμων, ὅσο ἔξυπνοι κι ἂν εἶναι, ποὺ θὰ τολμοῦσαν νὰ κολακέψουν τὸν ἑαυτό τους ὅτι μποροῦν μόνοι νὰ συλλάβουν καὶ νὰ καταλάβουν τὴν ἄπειρη πολυπλοκότητα τῶν διαφόρων συμφερόντων, τάσεων κι ἐνεργειῶν σὲ κάθε χώρα, σὲ κάθε ἐπαρχία, σὲ κάθε περιφέρεια, σὲ κάθε ἐπάγγελμα καὶ τέχνη καὶ τὰ ὁποῖα ἑνώνονται στὴν τεράστια συνισταμένη τους, ἀλλὰ δὲν πειθαρχοῦνται ἀπὸ μερικοὺς θεμελιακοὺς κανόνες κι ἀπὸ μιὰ μεγάλη κοινὴ φιλοδοξία, τὴν ἴδια φιλοδοξία (οἰκονομικὴ ἰσότητα χωρὶς ἀπώλεια τῆς αὐτονομίας), πού, ἔχοντας βυθιστεῖ βαθειὰ μέσα στὴ συνείδηση τῶν μαζῶν, θ' ἀποτελέσει τὴ μελλοντικὴ κοινωνικὴ ἐπανάσταση;

Καὶ τί μπορεῖ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς γιὰ ἕνα Διεθνὲς Συνέδριο πού, γιὰ τὸ ὑποτιθέμενο συμφέρον αὐτῆς τῆς ἐπανάστασης, ἐπιβάλλει στὸ προλεταριάτο ὁλόκληρου τοῦ πολιτισμένου κόσμου μιὰ κυβέρνηση ποὺ ἔχει περιβληθεῖ μὲ δικτατορικὴ ἐξουσία, μὲ τὸ ἀνακριτικὸ καὶ παπικὸ δικαίωμα νὰ διαλύει τὶς περιφερειακὲς ὁμοσπονδίες τῆς Διεθνοῦς καὶ νὰ βυθίζει στὴ σιωπὴ ὁλόκληρα ἔθνη στ' ὄνομα ἑνὸς ὑποτιθέμενου ἐπίσημου κανόνα ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ἀποτελεῖ παρὰ μόνο ἰδέα τοῦ Μάρξ, μεταμορφωμένη μὲ τὴν ψῆφο μιᾶς φανταστικῆς πλειοψηφίας σὲ ἀπόλυτη ἀλήθεια; Τί μπορεῖ νὰ σκεφθεῖ κανεὶς γιὰ ἕνα Συνέδριο πού, γιὰ νὰ κάνει τὴν ἠλιθιότητά του πιὸ φανερή, ἐξορίζει στὴν Ἀμερικὴ αὐτὴ τὴ δικτατορικὴ κυβέρνηση (τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς Διεθνοῦς) ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ εἶναι πιθανὸν τίμιοι, εἶναι ἀμαθεῖς, ἀφανεῖς, ἀπολύτως ἄγνωστοι ἀκόμα καὶ στὸ ἴδιο τὸ Συνέδριο; Οἱ ἐχθροί μας, οἱ ἀστοί, θὰ εἶχαν δίκιο ἂν κορόϊδευαν τὸ Συνέδριο καὶ ὑποστήριζαν ὅτι ἡ Διεθνὴς Ἕνωση Ἐργαζόμενων πολεμᾶ τὴν κρατοῦσα τυραννία μόνο γιὰ νὰ κτίσει μιὰ νέα τυραννία πάνω της· δηλαδὴ στὴ δίκαιη προσπάθειά της ν' ἀντικαταστήσει τοὺς παλιοὺς παραλογισμούς, δημιουργεῖ νέους!

Εἶναι εὔκολο νὰ καταλάβουμε γιατὶ ἄνθρωποι, ὅπως οἱ κύριοι

Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς, εἶναι ἀπαραίτητοι στοὺς ὀπαδοὺς ἑνὸς προγράμματος ποὺ λατρεύει τὴν πολιτικὴ ἐξουσία κι ἀνοίγει τὶς πόρτες σ' ὅλες τὶς φιλοδοξίες τους. Ἀφοῦ θὰ ὑπάρχει πολιτικὴ ἐξουσία, θὰ ὑπάρχουν ἀναγκαστικὰ καὶ ὑπήκοοι, ποὺ θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ ὑπακούουν, γιατὶ χωρὶς ὑπακοὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἐξουσία. Πιθανὸν κάποιος νὰ διαφωνήσει ἰσχυριζόμενος ὅτι θὰ ὑπακούουν ὄχι σὲ ἀνθρώπους, παρὰ σὲ νόμους ποὺ ἔχουν οἱ ἴδιοι φτιάξει. Ἀλλὰ σ' αὐτὸ ἀπαντῶ ὅτι ὅλοι ξέρουν πῶς οἱ ἄνθρωποι κάνουν αὐτοὺς τοὺς νόμους καὶ θέτουν πρότυπα ὑπακοῆς σ' αὐτούς, ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ δημοκρατικὲς κι ἐλεύθερες χῶρες. Ὅποιος δὲν ἔχει ἀναμιχθεῖ σ' ἕνα κόμμα, ποὺ παίρνει τὴ φαντασία γιὰ πραγματικότητα, θὰ θυμηθεῖ ὅτι ἀκόμα καὶ σὲ κεῖνες τὶς χῶρες οἱ ἄνθρωποι ὑπακούουν ὄχι στοὺς νόμους ποὺ ἔφτιαξαν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ στοὺς νόμους ποὺ ἔγιναν στ' ὄνομά τους κι ὅτι ἡ ὑπακοή τους σ' αὐτοὺς τοὺς νόμους δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνο ὑπακοὴ στὴν αὐθαίρετη θέληση κάποιας κυβερνητικῆς μειοψηφίας ποὺ ἀσκεῖ κηδεμονία ἤ, συνοπτικά, μιὰ ἐθελοντικὴ δουλικότητα.

Ἐμεῖς οἱ ἀναρχικοὶ ἐπαναστάτες, ποὺ θέλουμε εἰλικρινὰ τὴν πλήρη λαϊκὴ χειραφέτηση, παρατηροῦμε μὲ ἀποστροφὴ μιὰ ἄλλη ἔκφραση σ' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα: εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ προλεταριάτου, τῶν ἐργατῶν, σὰν τ ά ξ η ς κι ὄχι σὰν μάζας. Ξέρετε τί σημαίνει αὐτό; Δὲν εἶναι τίποτα περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπ' τὴν ἀριστοκρατικὴ κυριαρχία τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων, πάνω σ' ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀγροτικὸ προλεταριάτο, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ τὶς προβλέψεις τῶν Γερμανῶν Σοσιαλδημοκρατῶν, θὰ γίνουν οὐσιαστικὰ ὑπήκοοι τοῦ ἀποκαλούμενου Λαϊκοῦ Κράτους τους. «Κοινωνικὴ τάξη», «ἐξουσία», «κράτος» εἶναι τρεῖς ἀδιαίρετοι ὅροι, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ καθένας προϋποθέτει τοὺς ἄλλους δυὸ καὶ ποὺ καταλήγουν σ' αὐτό: τ ὴ ν π ο λ ι τ ι κ ὴ ὑ π ο τ α γ ὴ κ α ὶ ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ὴ ἐ κ μ ε τ ά λ λ ε υ σ η τ ῶ ν μ α ζ ῶ ν.

Οἱ Μαρξιστὲς νομίζουν ὅτι ὅπως ἀκριβῶς τὸ 18ο αἰώνα ἡ ἀστικὴ τάξη ἀνέτρεψε τοὺς εὐγενεῖς γιὰ νὰ πάρει τὴ θέση τους καὶ σταδιακὰ ν' ἀπορροφήσει καὶ κατόπιν νὰ μοιρασθεῖ μαζί τους τὴν κυριαρχία καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐργαζομένων τόσο στὶς πόλεις ὅσο καὶ στὴν ὕπαιθρο, ἔτσι καὶ τὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων

προορίζεται νὰ ἐκθρονίσει καὶ ν' ἀπορροφήσει τὴν ἀστικὴ τάξη καὶ κατόπιν ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐξουσιάζει καὶ νὰ ἐκμεταλλεύεται τοὺς ἐργάτες τῆς γῆς..»

Ἂν καὶ διαφέρουν ἀπὸ μᾶς σὲ σχέση μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, δὲν ἀρνοῦνται ἐντελῶς τὸ πρόγραμμά μας. Μᾶς κατακρίνουν μόνο ὅτι θέλουμε νὰ ἐπιταχύνουμε τὴν ἀργὴ πορεία τῆς Ἱστορίας κι ὅτι ἀγνοοῦμε τὸν ἐπιστημονικὸ νόμο τῶν διαδοχικῶν ἐπαναστάσεων σὲ ἀναπόφευκτα στάδια. Ἀφοῦ ἔχουν διακηρύξει στὶς φιλοσοφικές τους ἐργασίες, ποὺ ἔκαναν ἀνάλυση τοῦ παρελθόντος, ὅτι ἡ αἱματηρὴ ἧττα τῶν ἐξεγερμένων χωρικῶν τῆς Γερμανίας κι ὁ θρίαμβος τῶν δεσποτικῶν κρατῶν τὸν 16ο αἰώνα ἀποτέλεσε μιὰ μεγάλη ἐπαναστατικὴ κίνηση πρὸς τὰ ἐμπρός, ἔχουν τώρα τὸ θράσος νὰ ζητοῦν τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς νέου δεσποτισμοῦ, γιὰ τὸ συμφέρον δῆθεν τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων καὶ σὲ βάρος τῶν δουλευτῶν τῆς ὑπαίθρου.

Ἡ ἴδια λογικὴ ὁδηγεῖ τοὺς Μαρξιστὲς ἄμεσα καὶ μοιραῖα, σ' ὅτι ὀνομάζουμε ἀστικὸ σοσιαλισμὸ καὶ στὴ σύναψη μιᾶς νέας πολιτικῆς συμμαχίας ἀνάμεσα στοὺς ἀστοὺς ποὺ εἶναι «ριζοσπαστικοί» ἢ ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ εἶναι ἔτσι καὶ στὴν «ἔξυπνη», «σεβαστή» ἀστικοποιημένη μειοψηφία τῶν ἐργατῶν τῶν πόλεων, σὲ βάρος τῶν προλεταριακῶν μαζῶν, ὄχι μόνο τῆς ὑπαίθρου ἀλλὰ καὶ τῶν πόλεων.

Αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἡ ὑποψηφιότητα τῶν ἐργατικῶν ἀντιπροσώπων στὰ κοινοβούλια τῶν ὑφιστάμενων χωρῶν καὶ ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ λαϊκὴ φύση μιᾶς τέτοιας ἐξουσίας δὲν θὰ εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνας μῦθος; Εἶναι βέβαιο ὅτι θὰ εἶναι ἀδύνατο σὲ ἑκατοντάδες ἢ ἀκόμα δεκάδες χιλιάδων ἢ ἀκόμα καὶ σὲ μερικὲς χιλιάδες νὰ ἐξασκήσουν ἀποτελεσματικὰ τὴν ἐξουσία. Θὰ πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ ἐξασκήσουν τὴν ἐξουσία μὲ τὴ βοήθεια ἀντιπροσώπων, νὰ παραχωρήσουν αὐτὴ τὴν ἐξουσία σὲ μιὰ ὁμάδα ἀτόμων ποὺ ἔχουν ἐκλεγεῖ γιὰ νὰ τοὺς ἀντιπροσωπεύουν καὶ νὰ τοὺς κυβερνοῦν... Μετὰ ἀπὸ μερικὲς σύντομες στιγμὲς ἐλευθερίας ἢ ἐπαναστατικῆς εὐφορίας, αὐτοὶ οἱ νέοι πολίτες ἑνὸς νέου κράτους θὰ ξυπνήσουν γιὰ νὰ βρεθοῦν ξανὰ πιόνια καὶ θύματα νέων ἐξουσιαστῶν...

Τρέφω μεγάλη ἐμπιστοσύνη στὸ ὅτι σὲ λίγα χρόνια, ἀκόμα

κι οἱ Γερμανοὶ ἐργάτες θ' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο ποὺ τοὺς ταιριάζει καλύτερα, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν τὴν ἴδια ἐλευθερία. 'Αναγνωρίζουμε ἀκόμα τὴν πιθανότητα ὅτι ἡ 'Ιστορία, ὁ ἰδιαίτερος χαρακτήρας, τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο κι ὁλόκληρη ἡ σημερινή τους κατάσταση, τοὺς ἐμποδίζει ν' ἀκολουθήσουν αὐτὸ τὸ μονοπάτι. 'Αφῆστε τοὺς Γερμανούς, 'Αμερικάνους κι Ἄγγλους δουλευτὲς καθὼς κι ἐκείνους ἀπὸ τὶς ἄλλες χῶρες νὰ βαδίσουν μὲ τὴν ἴδια ἐνεργητικότητα στὴν καταστροφὴ κάθε πολιτικῆς ἐξουσίας, στὴν ἐλευθερία γιὰ ὅλους καὶ σ' ἕνα φυσικὸ σεβασμὸ γι' αὐτὴ τὴν ἐλευθερία· αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπαραίτητες συνθῆκες γιὰ τὴ διεθνῆ ἀλληλεγγύη.

'Ο Μάρξ, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὸ πρόγραμμά του γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἔχει μιὰ πολὺ εἰδικὴ θεωρία, ποὺ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ λογικὴ συνέπεια ὁλόκληρου τοῦ συστήματός του. 'Υποστηρίζει ὅτι ἡ πολιτικὴ κατάσταση κάθε χώρας εἶναι πάντοτε τὸ προϊὸν κι ἡ πιστὴ ἔκφραση τῆς οἰκονομικῆς της κατάστασης· γιὰ ν' ἀλλάξεις τὴν πρώτη ἀρκεῖ μόνο νὰ μετασχηματίσεις τὴ δεύτερη. 'Εκεῖ βρίσκεται ὅλο τὸ μυστικὸ τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης σύμφωνα μὲ τὸν Μάρξ· ἀδιαφορεῖ γιὰ τοὺς ἄλλους παράγοντες στὴν 'Ιστορία, ὅπως εἶναι ἡ φανερὴ συνεχὴς ἀντίδραση τῶν πολιτικῶν, νομικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν πάνω στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση. 'Αναφέρει: «'Η φτώχεια γεννᾶ τὴν πολιτικὴ ὑποδούλωση, τὸ Κράτος». 'Αλλὰ δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀντιστραφεῖ αὐτὴ ἡ ἔκφραση καὶ νὰ λέει: «'Η πολιτικὴ ὑποδούλωση, τὸ Κράτος, ἀναπαράγει μὲ τὴ σειρά της καὶ συντηρεῖ τὴν φτώχεια σὰν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἴδια της τὴν ὕπαρξη, ἔτσι γιὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ ἡ φτώχεια, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐξαφανιστεῖ τὸ Κράτος!». Καὶ ἀρκετὰ παράδοξα, ὁ Μάρξ, ποὺ ἀπαγορεύει στοὺς ὀπαδούς του νὰ θεωροῦν τὴν πολιτικὴ ὑποδούλωση, τὸ Κράτος, σὰν πραγματικὴ αἰτία τῆς φτώχειας, διατάζει τοὺς ὀπαδούς του μέσα στὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα νὰ θεωρήσουν τὴν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σὰν ἀπόλυτα ἀπαραίτητη πρωταρχικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωση!

(Παρεμβάλλουμε ἐδῶ μιὰ παράγραφο ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Μπακοῦνιν στὸ Συνέδριο τῆς Διεθνοῦς τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1869, ποὺ

προσθέτει μιὰ ἀκόμα ἀντίρρηση στὴ Μαρξιστικὴ θεωρία περὶ οἰκονομικῆς αἰτιοκρατίας).

Ἡ ἔκθεση τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῆς Διεθνοῦς (ποὺ ἔγινε ἀπ' τὸν Μάρξ) ὑποστηρίζει ὅτι τὸ νομικὸ γεγονὸς δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ συνέπεια τοῦ οἰκονομικοῦ γεγονότος, εἶναι ἑπομένως ἀπαραίτητο νὰ μετασχηματίσουμε τὸ τελευταῖο γιὰ νὰ ἐξαφανισθεῖ τὸ πρῶτο. Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ὅτι ὀνομάσθηκε νομικὸ ἢ πολιτικὸ δικαίωμα στὴν Ἱστορία, ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἔκφραση καὶ τὸ προϊὸν ἑνὸς τετελεσμένου γεγονότος. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητο ὅτι αὐτὸ τὸ δικαίωμα, ἀφοῦ ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα πράξεων ἢ γεγονότων ποὺ ἔχουν γίνει προηγουμένως, προκαλεῖ μὲ τὴ σειρά του ἄλλα ἀποτελέσματα καὶ γίνεται τὸ ἴδιο ἕνα πολὺ ἀληθινὸ καὶ πανίσχυρο γεγονὸς ποὺ πρέπει νὰ ἐξαφανιστεῖ ἂν κάποιος ἐπιθυμεῖ μιὰ τάξη πραγμάτων διαφορετικὴ ἀπ' τὴν κρατοῦσα. Ἔτσι, εἶναι αὐτὸ τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα ἐκεῖνο πού, ἀφοῦ ὑπῆρξε ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς βίαιης οἰκειοποίησης τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ πλούτου, γίνεται ἀργότερα ἡ βάση τοῦ πολιτικοῦ κράτους καὶ τῆς θεσμοποιημένης οἰκογένειας, ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει καὶ λατρεύει τὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησία...

Παρόμοια, ὁ Μὰρξ ἀγνοεῖ ἐντελῶς ἕνα πιὸ σημαντικὸ στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς Ἀνθρωπότητας, δηλαδή, τὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ τὸν ἰδιαίτερο χαρακτήρα κάθε φυλῆς καὶ κάθε λαοῦ, μιὰ ἰδιοσυγκρασία κι ἕνα χαρακτήρα ποὺ κι οἱ ἴδιοι εἶναι τὸ φυσικὸ προϊὸν ἑνὸς πλήθους ἐθνολογικῶν, κλιματολογικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἱστορικῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ ποὺ ἐξασκοῦν, ἀκόμα καὶ πέρα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς οἰκονομικὲς συνθῆκες κάθε χώρας, μιὰ σημαντικὴ ἐπίδραση πάνω στὰ πεπρωμένα της κι ἀκόμα πάνω στὴν ἀνάπτυξη τῶν οἰκονομικῶν της δυνάμεων. Ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα καὶ σ' αὐτὰ τὰ ἀποκαλούμενα φυσικὰ χαρακτηριστικά, ὑπάρχει κάποιο τοῦ ὁποίου ἡ δράση εἶναι ἐντελῶς ἀποφασιστικὴ στὴν ἰδιαίτερη Ἱστορία κάθε λαοῦ· εἶναι ἡ ἔνταση τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος καὶ μ' αὐτὸ ἐννοῶ τὸ σύμβολο τῆς ἐλευθερίας μὲ τὸ ὁποῖο ἕνας λαὸς ἔχει προικιστεῖ ἢ τὸ ἔχει διατηρήσει. Αὐτὸ τὸ ἔνστικτο ἀποτελεῖ μιὰ ἀλήθεια ποὺ εἶναι ἐντελῶς πρωταρχικὴ καὶ ζωώδης· τὴ βρίσκει κανεὶς σὲ διαφορετικὸ βαθμὸ μέσα σὲ κάθε ἀνθρώπινη ὕπαρξη καὶ ἡ ἐνεργητικότητα καὶ ζωτικὴ δύναμη τοῦ

καθένα πρέπει νὰ μετριέται ἀπ' τὴν ἔντασή της. Αὐτὸ τὸ ἔνστικτο στὸν ἄνθρωπο, μαζὶ μὲ τὶς οἰκονομικὲς ἀνάγκες ποὺ τὸν παρακινοῦν σὲ δράση, γίνεται ὁ πιὸ ἰσχυρὸς μοχλὸς τῆς ὁριστικῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου. Κι ἀφοῦ εἶναι θέμα μᾶλλον ἰδιοσυγκρασίας παρὰ πνευματικῆς κι ἠθικῆς κουλτούρας, ἂν καὶ αὐτὲς συμπληρώνουν συνήθως ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, συμβαίνει μερικὲς φορὲς πολιτισμένοι ἄνθρωποι νὰ τὸ κατέχουν σὲ μικρὸ μόνο βαθμὸ εἴτε γιατὶ τὸ ἐξάντλησαν στὴν προηγούμενη ἀνάπτυξή τους εἴτε γιατὶ ἀποστερήθηκαν τὸν πολιτισμό τους ἢ πιθανὸν γιατὶ ἦταν ἀπ' τὴν ἀρχὴ λιγότερο προικισμένοι μ' αὐτὸ ἀπ' ὅτι ἄλλοι λαοί...

Ὁ συλλογισμὸς τοῦ Μὰρξ καταλήγει σὲ μιὰ ἀπόλυτη ἀντίφαση. Παίρνοντας ὑπόψη του μόνο τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα, ἐπιμένει ὅτι μόνο οἱ πιὸ ἀναπτυγμένες χῶρες, ἐκεῖνες ποὺ ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ ἔχει πετύχει τὴ μεγαλύτερη ἀνάπτυξη, εἶναι οἱ πιὸ ἱκανὲς νὰ κάνουν τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση. Αὐτὲς οἱ πολιτισμένες χῶρες, μὲ ἐξαίρεση ὅλες τὶς ἄλλες, εἶναι οἱ μόνες ποὺ εἶναι προορισμένες ν' ἀρχίσουν καὶ νὰ φέρουν σὲ πέρας αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση. Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ θὰ ἀπαλλοτριώσει εἴτε μὲ εἰρηνικά, σταδιακὰ εἴτε μὲ βίαια μέσα, τοὺς ὑπάρχοντες ἰδιοκτῆτες καὶ καπιταλιστές. Τὸ Ἐπαναστατικὸ Κράτος, γιὰ ν' ἀπαλλοτριώσει ὅλη τὴν κεφαλαιουχικὴ κι ἐδαφικὴ ἰδιοκτησία καὶ νὰ ἐφαρμόσει τὰ ἐκτεταμένα οἰκονομικὰ καὶ πολιτικά του προγράμματα, θὰ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἰσχυρὸ καὶ πολὺ συγκεντρωτικό. Τὸ Κράτος θὰ διαχειρίζεται καὶ θὰ κατευθύνει τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, μὲ τὴ βοήθεια τῶν μισθωτῶν στελεχῶν του ποὺ θὰ διατάζουν στρατιὲς ἀπὸ ἀγροτικοὺς ἐργάτες, ὀργανωμένους καὶ πειθαρχημένους γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό. Ταυτόχρονα, πάνω στὰ ἐρείπια τῶν σημερινῶν Τραπεζῶν, θὰ κτίσει μιὰ Κρατικὴ Τράπεζα ποὺ θὰ χρηματοδοτεῖ ὅλη τὴν ἐργασία καὶ τὸ ἐθνικὸ ἐμπόριο.

Μποροῦμε εὔκολα νὰ καταλάβουμε πῶς ἕνα φανερὰ ἁπλὸ σχέδιο ὀργάνωσης μπορεῖ νὰ διαγείρει τὴ φαντασία τῶν ἐργαζόμενων ποὺ διψοῦν τόσο γιὰ δικαιοσύνη ὅσο καὶ γιὰ ἐλευθερία· καὶ ποιὸς φαντάζεται ἀνόητα ὅτι ἡ μιὰ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς τὴν ἄλλη; Σὰν νὰ μποροῦσε κάποιος, γιὰ νὰ κατακτήσει καὶ νὰ κατοχυρώσει τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἰσότητα, νὰ βασιστεῖ στὶς προσπάθειες ἄλλων, ἰδιαίτερα στὶς κυβερνήσεις, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ

ἐκλέχτηκαν ἢ ἐλέγχονται, γιὰ νὰ μιλήσει καὶ νὰ δράσει γιὰ τὸ λαό!

Γιὰ τὸ προλεταριάτο αὐτὴ ἡ θέληση, στὴν πραγματικότητα, δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνας στρατώνας: ἕνα καθεστώς, ὅπου στρατικοποιημένοι ἐργάτες καὶ ἐργάτριες θὰ κοιμοῦνται, θὰ ξυπνοῦν, θὰ ἐργάζονται καὶ θὰ ζοῦν κάτω ἀπ' τὸν ἦχο ἑνὸς τύμπανου, ὅπου οἱ πανοῦργοι κι οἱ μορφωμένοι θ' ἀπολαμβάνουν τὰ κυβερνητικὰ προνόμια κι ὅπου οἱ τυχοδιωκτικοὶ τύποι, ποὺ θὰ ἔχουν προσελκυστεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν διεθνῶν κερδοσκοπιῶν τῆς Κρατικῆς Τράπεζας, θὰ βροῦν τὸ κατάλληλο ἔδαφος γιὰ ἐπικερδεῖς καὶ δόλιες δοσοληψίες.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κράτος θὰ ὑπάρχει ὑποδούλωση καὶ στὸ ἐξωτερικὸ θὰ ὑπάρχει πόλεμος χωρὶς ἀνακωχή, τουλάχιστον μέχρις ὅτου οἱ «κατώτερες» φυλές, Λατίνοι καὶ Σλάβοι, κουρασμένες ἀπ' τὸν ἀστικὸ πολιτισμό, θὰ πάψουν πιὰ νὰ ὑποκύπτουν στὴν ὑποδούλωση ἑνὸς Κράτος, ποὺ θὰ εἶναι ἀκόμα πιὸ δεσποτικὸ ἀπ' τὸ προηγούμενο Κράτος, ἂν καὶ αὐτοαποκαλεῖται Λαϊκὸ Κράτος.

Ἡ Σοσιαλιστικὴ Ἐπανάσταση, ὅπως τὴν δραματίζοντο κι ἔλπιζαν νὰ εἶναι οἱ Λατίνοι κι οἱ Σλάβοι ἐργάτες, ἔχει ἄπειρα πιὸ πλατειὲς βλέψεις ἀπ' ὅτι ἐκείνη ποὺ προωθήθηκε ἀπ' τὸ Γερμανικὸ ἢ Μαρξιστικὸ πρόγραμμα. Γιὰ (τοὺς ἐργάτες) αὐτοὺς δὲν τίθεται: θέμα ἀπελευθέρωσης τῆς ἐργατικῆς τάξης, ποὺ θὰ γίνει σταδιακὰ καὶ θὰ πραγματοποιηθεῖ στὸ μακρινὸ μόνο μέλλον ἀλλὰ μᾶλλον θέμα οριστικῆς κι ἀληθινῆς ἀπελευθέρωσης ὅλων τῶν ἐργαζόμενων, ὄχι μόνο σὲ μερικὰ ἀλλὰ σ' ὅλα τὰ ἔθνη «ἀνεπτυγμένα» καὶ «ὑποανάπτυκτα». Καὶ τὸ πρῶτο σύνθημα αὐτῆς τῆς ἀπελευθέρωσης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ ἐλευθερία. Ὄχι ἡ ἀστικὴ πολιτικὴ ἐλευθερία, ποὺ ἐξυμνεῖται καὶ συστήνεται ἀπ' τὸ Μὰρξ καὶ τοὺς ὀπαδούς του σὰν τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, ἀλλὰ μιὰ π λ α τ ε ι ὰ ἀ ν θ ρ ώ π ι ν η ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, μιὰ ἐλευθερία ποὺ καταστρέφει ὅλες τὶς δογματικές, μεταφυσικές, πολιτικὲς καὶ νομικὲς δεσμεύσεις, ἀπ' τὶς ὁποῖες σήμερα εἶναι ὅλοι παγιδευμένοι κι ὁποία θὰ δώσει σ' ὅλους, συλλογικὰ ὅπως κι ἀτομικά, πλήρη αὐτονομία στὶς ἐνέργειες καὶ στὴν ἀνάπτυξή τους, ἀπαλλαγμένοι μιὰ γιὰ πάντα ἀπὸ ἐπιθεωρητές, διευθυντὲς καὶ κηδεμόνες.

Τὸ δεύτερο σύνθημα αὐτῆς τῆς ἀπελευθέρωσης εἶναι ἡ ἀ λ λ η λ ε γ γ ύ η, ὄχι ἡ Μαρξιστικὴ ἀλληλεγγύη, θεσπισμένη ἀπὸ κάποια κυβέρνηση ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, μὲ ἀπάτη ἢ ἐξαναγκασμό, πάνω στὶς μάζες, οὔτε ἐκείνη ἡ ἑνότητα ὅλων ποὺ ἀποτελεῖ ἄρνηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ καθένα ἀτομικά, κι ἡ ὁποία ἀπ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ γεγονός, γίνεται ἀπάτη, μῦθος, ποὺ ἀποκρύπτει τὴν πραγματικότητα τῆς ὑποδούλωσης, ἀλλὰ κείνη τὴν ἀλληλεγγύη ποὺ εἶναι, ἀντίθετα, ἡ ἐπιβεβαίωση καὶ ἡ πραγμάτωση κάθε ἐλευθερίας, ποὺ δὲν ὀφείλει τὴν ὕπαρξή της σὲ κανένα πολιτικὸ νόμο παρὰ μόνο στὴν ἔμφυτη κοινωνικὴ φύση τοῦ Ἀνθρώπου, βάσει τῆς ὁποίας κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος ἂν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὸν περιτριγυρίζουν καὶ ἀσκοῦν κάποια ἐπίδραση, ἄμεση ἢ ἔμμεση, στὴ ζωή του, δὲν εἶναι ἐξίσου ἐλεύθεροι...

Ἡ ἐπιδιωκόμενη ἀλληλεγγύη, ἀπέχοντας πολὺ ἀπ' τὸ ν' ἀποτελεῖ προϊὸν μιᾶς ὁποιασδήποτε τεχνητῆς ἐξουσιαστικῆς ὀργάνωσης, ὅποια μορφὴ κι ἂν ἔχει αὐτή, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι τὸ αὐθόρμητο προϊὸν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, οἰκονομικῆς ὅπως καὶ ἠθικῆς, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐλεύθερης συνένωσης τῶν κοινῶν συμφερόντων, φιλοδοξιῶν καὶ τάσεων. ...Ἔχει σὰν ἀπαραίτητη βάση της τὴν ἰ σ ό τ η τ α κ α ὶ τ ὴ ν σ υ λ λ ο γ ι κ ὴ ἐ ρ γ α σ ί α —ὑποχρεωτικὴ ὄχι ἀπ' τὸ νόμο, ἀλλ' ἀπ' τὴ δύναμη τῆς πραγματικότητας— καὶ τὴν συλλογικὴ ἰδιοκτησία· σὰν ὁδηγό, ἔχει τὴν ἐμπειρία, τὴν πρακτικὴ τῆς συλλογικῆς ζωῆς, τὴ γνώση καὶ τὴ μάθηση καὶ σὰν τελικὸ σκοπό, τὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς ἐλεύθερης Ἀνθρωπότητας, ποὺ θ' ἀρχίσει μὲ τὴν πτώση ὅλων τῶν κρατῶν.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδανικό, οὔτε Θεϊκό, οὔτε μεταφυσικό, ἀλλ' ἀνθρώπινο καὶ πρακτικό, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὶς σύγχρονες φιλοδοξίες τῶν Λατινικῶν καὶ Σλαβικῶν λαῶν. Θέλουν πλήρη ἐλευθερία, πλήρη ἀλληλεγγύη, μὲ ἄλλα λόγια, θέλουν μιὰ ὁλοκληρωμένη Ἀνθρωπότητα καὶ δὲν θὰ δεχτοῦν λιγότερα ἀκόμα κι ἂν προβάλλεται ἡ πρόφαση ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας εἶναι μόνο προσωρινός. Οἱ Μαρξιστὲς θὰ καταγγείλουν αὐτὲς τὶς φιλοδοξίες σὰν βλακεία, ὅπως ἔκαναν γιὰ πολὺ καιρό... ἀλλὰ οἱ Λατίνοι κι οἱ Σλάβοι δὲν θ' ἀνταλλάξουν ποτὲ αὐτοὺς τοὺς ὑπέροχους στόχους μὲ τὶς ἐντελῶς ἀστικὲς κοινοτοπίες τοῦ Μαρξιστικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ Διεθνὴς καὶ ὁ Κὰρλ Μάρξ

Ἀπέναντι στὴν ἐκμετάλλευση ἡ ἀστικὴ τάξη ἐφαρμόζει τὴν ἀλληλεγγύη. Πολεμώντας τους οἱ ἐκμεταλλευόμενοι πρέπει νὰ κάνουν τὸ ἴδιο κι ἡ ὀργάνωση αὐτῆς τῆς ἀλληλεγγύης ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ σκοπὸ τῆς Διεθνοῦς. Αὐτὸς ὁ σκοπός, τόσο ἁπλὸς καὶ τόσο καθαρὰ ἐκφρασμένος στὶς ἀρχικές μας θέσεις, ἀποτελεῖ τὴ μόνη νόμιμη ὑποχρέωση, τὴν ὁποία ὅλα τὰ μέλη, τμήματα καὶ ὁμοσπονδίες τῆς Διεθνοῦς πρέπει ν' ἀποδεχθοῦν. Τὸ ὅτι αὐτοὶ ἐνέργησαν θεληματικά, φαίνεται ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι μέσα σὲ λιγότερο ἀπ' ὀκτὼ χρόνια, περισσότεροι ἀπὸ ἕνα ἑκατομμύριο ἐργάτες προσχώρησαν κι ἕνωσαν τὶς δυνάμεις τους κάτω ἀπ' τὴ σημαία αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης, ποὺ ἔχει γίνει στὴν πραγματικότητα μιὰ ἀληθινὴ δύναμη, μιὰ δύναμη, μὲ τὴν ὁποία οἱ δυνατότεροι μονάρχες εἶναι τώρα ὑποχρεωμένοι νὰ λογαριαστοῦν.

Ἀλλὰ ἡ ἐξουσία δελεάζει τοὺς φιλόδοξους κι ὁ κύριος Μὰρξ κι ἡ συντροφιά του φαίνονται νὰ φαντάζονται, μὴν ἔχοντας ὑπολογίσει ποτὲ τὴ φύση καὶ τὴν πηγὴ αὐτῆς τῆς τεράστιας δύναμης τῆς Διεθνοῦς, ὅτι μποροῦν νὰ τὴν κάνουν μέσο προόδου ἢ ὄργανο γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν δικῶν τους πολιτικῶν ἀξιώσεων. Ὁ κύριος Μάρξ, ποὺ ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς βασικοὺς ἱδρυτὲς τῆς Διεθνοῦς (ἕνας δοξασμένος τίτλος ποὺ κανένας δὲ θὰ διεκδικήσει) καὶ ποὺ ἔχει πρακτικὰ μονοπωλήσει ὁλόκληρο τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τὰ τελευταῖα ὀκτὼ χρόνια, ἔπρεπε νὰ εἶχε καταλάβει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον δυὸ πράγματα ποὺ εἶναι αὐταπόδεικτα καὶ τὰ ὁποῖα θὰ μποροῦσαν ν' ἀγνοήσουν μόνο ἐκεῖνοι, ποὺ ἔχουν τυφλωθεῖ ἀπὸ ματαιοδοξία καὶ φιλοδοξία: 1) ὅτι ἡ θαυμάσια ἀνάπτυξη τῆς Διεθνοῦς ὀφείλεται στὴν ἐξάλειψη ἀπ' τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα καὶ τοὺς κανόνες της κάθε πολιτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ θέματος καὶ 2) ὅτι ἡ Διεθνής, ἔχοντας βασιστεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας ὅλων τῶν τμημάτων καὶ τῶν ὁμοσπονδιῶν της, ἐνέργησε

μ' εὐχαρίστηση χωρὶς τὶς ὑπηρεσίες ἑνὸς σ υ γ κ ε ν τ ρ ω τ ι σ τ ῆ ἢ διευθυντῆ ποὺ φυσικὰ θὰ παρεμπόδιζε καὶ θὰ παράλυε τὴν ἀνάπτυξή της. Πρὶν ἀπ' τὸ 1870, ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδο τῆς μεγαλύτερης ἀνάπτυξης τῆς Διεθνοῦς, τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς Διεθνοῦς δὲν ἔκανε ἐπεμβάσεις στὴν ἐλευθερία καὶ τὴν αὐτονομία τῶν τμημάτων καὶ ὁμοσπονδιῶν — ὄχι γιατὶ στεροῦνταν τὴ θέληση νὰ κυριαρχεῖ, ἀλλὰ μόνο γιατὶ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ τὸ κάνει καὶ κανένας δὲ θὰ ὑπάκουε σ' αὐτό. Τὸ Γενικὸ Συμβούλιο ἦταν μιὰ προσάρτηση ποὺ σύρονταν πίσω ἀπ' τὸ αὐθόρμητο κίνημα τῶν ἐργατῶν τῆς Γαλλίας, Ἑλβετίας, Ἱσπανίας καὶ Ἰταλίας.

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ πολιτικὸ πρόβλημα, ὅλοι γνωρίζουν ὅτι ἂν ἐξαλείφτηκε ἀπ' τὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς, αὐτὸ δὲν ἦταν λάθος τοῦ κυρίου Μάρξ, οὔτε ὀφειλόταν σὲ καμιὰ ἀλλαγὴ γνώμης ἀπὸ μέρους τοῦ συγγραφέα τοῦ περίφημου ἐκείνου Μ α ν ι φ έ σ τ ο υ τῶν Γερμανῶν Κομμουνιστῶν, ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1848 ἀπ' αὐτὸν κι ἀπ' τὸ φίλο καὶ συνένοχό του, τὸν κύριο Ἔνγκελς. Οὔτε παράλειψε νὰ τονίσει αὐτὸ τὸ πρόβλημα στὴν Ἐναρκτήρια Διακήρυξη —μιὰ ἐγκύκλιο ποὺ ἀπευθυνόταν στοὺς ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν— καὶ ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1864 ἀπ' τὸ προσωρινὸ Γενικὸ Συμβούλιο τοῦ Λονδίνου.

Στὴ διακήρυξη αὐτή, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γερμανῶν ἐξουσιαστικῶν κομμουνιστῶν, τόνισε ὅτι «ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι τὸ πρωταρχικὸ καθῆκον τοῦ προλεταριάτου.

Τὸ Πρῶτο Συνέδριο τῆς Διεθνοῦς (τὸ 1866 στὴ Γενεύη), κατάπνιξε στὴ γένεσή της τὴν ἀπόπειρα τοῦ Μὰρξ —ποὺ παίρνει τώρα τὴ στάση δικτάτορα τῆς μεγάλης μας Ἕνωσης— νὰ διοχετεύσει αὐτὸ τὸ πολιτικὸ σχέδιο. Αὐτὸ ἔχει ἐντελῶς ἐξαλειφθεῖ ἀπ' τὸ πρόγραμμα καὶ τοὺς κανονισμοὺς ποὺ υἱοθετήθηκαν ἀπ' αὐτὸ τὸ συνέδριο, ποὺ παραμένει τὸ θεμέλιο τῆς Διεθνοῦς. Κάντε τὸν κόπο νὰ ξαναδιαβάσετε τοὺς ὑπέροχους «Λόγους» ποὺ ἀποτελοῦν τὴν εἰσαγωγὴ στοὺς γενικοὺς κανονισμούς μας καὶ θὰ δεῖτε ὅτι τὸ πολιτικὸ ζήτημα ἀντιμετωπίζεται μέσα σ' αὐτὲς τὶς λέξεις:

Θεωρώντας ὅτι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἐργατῶν πρέπει νὰ εἶναι ἔργο τῶν ἴδιων τῶν ἐργατῶν, ὅτι οἱ προσπάθειες τῶν ἐργατῶν νὰ πετύχουν τὴ χειραφέτησή τους, δὲν πρέπει νὰ καταλήξει στὴ δημιουργία νέων προνομίων, ἀλλὰ νὰ κατοχυρώσει, μιὰ γιὰ πάντα, ἴσα καθήκοντα καὶ ἴσα δικαιώματα, ὅτι ἡ ὑποδούλωση τῶν ἐργατῶν στὸ κεφάλαιο ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ ὅλης τῆς

δουλικότητας — πολιτικής, ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ *οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωση τῶν ἐργατῶν ἀποτελεῖ τὸ μεγάλο σκοπό, μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ συντονισθεῖ κάθε πολιτικὸ κίνημα* κ.λ.π.

Ἡ βασικὴ φράση ὁλόκληρου τοῦ προγράμματος τῆς Διεθνοῦς σπάει τὰ δεσμὰ ποὺ δένουν τὸ προλεταριάτο μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς ἀστικῆς τάξης. Τὸ προλεταριάτο, ἀναγνωρίζοντας αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, θὰ διευρύνει ἀκόμα περισσότερο μὲ κάθε βῆμα ποὺ κάνει τὸ κενὸ ποὺ τὸ χωρίζει ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη. Ἡ Συμμαχία, τὸ τμῆμα τῆς Διεθνοῦς στὴ Γενεύη, ἔχει ἑρμηνεύσει αὐτὴ τὴν παράγραφο τῶν «Λόγων» μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια:

Ἡ Συμμαχία ἀπορρίπτει κάθε πολιτικὴ δράση, ποὺ δὲν ἔχει σὰν ἄμεσο καὶ βραχυπρόθεσμο σκοπὸ τὸν θρίαμβο τῶν ἐργαζόμενων πάνω στὸν καπιταλισμό. Κατὰ συνέπεια καθορίζει σὰν τελικὸ σκοπό της τὴν κατάργηση τοῦ Κράτους, ὅλων τῶν Κρατῶν (ἐκείνων ποὺ πρέπει ν' ἀντικατασταθοῦν) ἀπὸ μιὰ παγκόσμια ὁμοσπονδία ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους ἑνώσεων στὰ πλαίσια τῆς ἐλευθερίας.

Ἀντίθετα μ' αὐτό, τὸ Γερμανικὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα, ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1869, κάτω ἀπ' τὴν προστασία τοῦ κυρίου Μάρξ, ἀπ' τὸν κύριο Λῆμπκνεχτ καὶ τὸν κύριο Μπάμπελ, διακήρυξε στὸ πρόγραμμά του ὅτι «ἡ κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν οἰκονομικὴ χειραφέτηση τοῦ προλεταριάτου» καὶ ὅτι, κατὰ συνέπεια, ὁ ἄμεσος στόχος τοῦ κόμματος πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὀργάνωση μιᾶς μεγάλης νόμιμης ἐκστρατείας γιὰ νὰ κερδίσει τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα κι ὅλα τἄλλα πολιτικὰ δικαιώματα. Ὁ τελικὸς σκοπὸς ἦταν ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ Μεγάλου Παγγερμανικοῦ Κράτους, τοῦ ἀποκαλούμενου Λαϊκοῦ Κράτους.

Ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς τάσεις ὑπάρχει ἡ ἴδια σύγκρουση ἰδεῶν κι ἡ ἴδια ἄβυσσος, ποὺ χωρίζει τὸ προλεταριάτο ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη. Προκαλεῖ ἔκπληξη, κατὰ συνέπεια, τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀδιάλλακτοι ἀντίπαλοι συγκρούσθηκαν στὴ Διεθνῆ, τὸ ὅτι ὁ ἀγώνας ἀνάμεσά τους συνεχίζεται μ' ὅλες τὶς μορφὲς καὶ σὲ κάθε δυνατὴ περίπτωση; Ἡ Συμμαχία, πιστὴ στὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς, ἀπόρριψε περιφρονητικὰ κάθε συνεργασία μὲ τὴν ἀστικὴ πολιτική, ὅσο ριζοσπαστικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ κι ἂν εἶναι ἡ μεταμ-

φίεση. Συμβούλεψαν τὸ προλεταριάτο ὅτι ἡ μόνη πραγματικὴ ἀπελευθέρωση, ἡ μόνη ἀληθινὰ εὐεργητικὴ πολιτικὴ γι' αὐτό, εἶναι ἡ ἀποκλειστικὰ ἀ ρ ν η τ ι κ ὴ πολιτικὴ τοῦ γκρεμίσματος τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τῆς κυβέρνησης γενικὰ καὶ τοῦ Κράτους κι ὅτι γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἑνοποιηθοῦν οἱ σκορπισμένες προλεταριακὲς δυνάμεις σὲ μιὰ διεθνῆ ὀργάνωση, σὲ μιὰ ἐπαναστατικὴ δύναμη, ποὺ νὰ κατευθύνεται ἐνάντια στὴν ὀχυρωμένη δύναμη τῆς ἀστικῆς τάξης.

Οἱ Γερμανοὶ Σοσιαλδημοκράτες συνηγόρησαν γιὰ μιὰ ἐντελῶς ἀντίθετη πολιτική. Εἶπαν σ' αὐτοὺς τοὺς ἐργάτες, ποὺ δυστυχῶς τοὺς πρόσεχαν, ὅτι τὸ πρωταρχικὸ καὶ πιὸ ἐπεῖγον καθῆκον τῆς ὀργάνωσής τους πρέπει νὰ εἶναι ἡ κατάκτηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μὲ νόμιμη διαδικασία. Ἔτσι μετάτρεψαν τὸ κίνημα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωση, σ' ἕνα ἀποκλειστικὰ πολιτικὸ κίνημα καὶ μὲ τὴ φανερὴ ἀνατροπὴ ὁλόκληρου τοῦ προγράμματος τῆς Διεθνοῦς, γέμισαν μὲ μιὰ μόνο μολυβιὰ τὴν ἄβυσσο, ποὺ εἶχε ἀνοίξει ἡ Διεθνὴς ἀνάμεσα στὸ προλεταριάτο καὶ τὴν ἀστικὴ τάξη. Ἔχουν κάνει περισσότερα. Ἔδεσαν τὸ προλεταριάτο στὴ θηλειὰ τῆς ἀστικῆς τάξης. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὁλόκληρο αὐτὸ τὸ πολιτικὸ κίνημα, ποὺ ἐξυμνεῖται μὲ τόσο ἐνθουσιασμὸ ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς Σοσιαλιστές, ἀφοῦ πρέπει νὰ προηγηθεῖ τῆς οἰκονομικῆς ἐπανάστασης, μπορεῖ νὰ διευθύνεται ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη ἤ, πράγμα ἀκόμα χειρότερο, ἀ π ὸ ἐ ρ γ ά τ ε ς π ο ὺ ἔ χ ο υ ν μ ε τ α τ ρ α π ε ῖ σ ὲ ἀ σ τ ο ὺ ς ἀ π' τ ὴ μ α τ α ι ο δ ο ξ ί α κ α ὶ τ ὴ φ ι λ ο δ ο ξ ί α τ ο υ ς. Καὶ πραγματικά, αὐτὸ τὸ κίνημα, ὅπως ὅλα τὰ προηγούμενα, θὰ ὑποσκελίσει γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ τὸ προλεταριάτο καὶ θὰ τὸ καταδικάσει νὰ γίνει τὸ τυφλὸ ὄργανο, τὸ θύμα, ποὺ θὰ χρησιμοποιηθεῖ καὶ κατόπιν θὰ θυσιασθεῖ στὸν ἀγώνα, ἀνάμεσα σὲ ἀντίπαλα ἀστικὰ κόμματα, γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὸ δικαίωμα κυριαρχίας κι ἐκμετάλλευσης τῶν μαζῶν. Σ' ὅποιον ἀμφιβάλλει γι' αὐτό, δὲν ἔχουμε παρὰ μόνο νὰ δείξουμε, τί συμβαίνει τώρα στὴ Γερμανία, ὅπου τὰ ὄργανα τῆς Σοσιαλδημοκρατίας τραγουδοῦν ὕμνους ἱκανοποίησης, βλέποντας ἕνα συνέδριο καθηγητῶν τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας νὰ ἐμπιστεύεται τὸ προλεταριᾶτο στὴν πατρικὴ προστασία τῶν κρατῶν κι ἔχει τυιμβεῖ σὲ μέρη τῆς Ἑλβετίας, ὅπου ἐπικρατεῖ τὸ Μαρξισ-

κὸ πρόγραμμα —στὴ Γενεύη, Ζυρίχη, Βασιλεία— ἡ Διεθνὴς νὰ ἔχει περιοριστεῖ στὸ σημεῖο ν' ἀποτελεῖ μόνο μιὰ ἐκλογικὴ κάλπη γιὰ τὸ συμφέρον τῶν ἀστῶν ριζοσπαστῶν. Αὐτὰ τὰ ἀναμφισβήτητα γεγονότα μοῦ φαίνονται ὅτι μιλᾶνε πιὸ καθαρὰ ἀπ' ὁποιεσδήποτε λέξεις.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι πραγματικὰ κι ἀποτελοῦν τὸ φυσικὸ ἀποτέλεσμα τοῦ θριάμβου τῆς Μαρξιστικῆς προπαγάνδας. Καὶ σ' αὐτὸ ὀφείλεται τὸ ὅτι καταπολεμᾶμε τὶς μαρξιστικὲς θεωρίες μέχρι θανάτου, γιατὶ εἴμαστε σίγουροι ὅτι, ἂν θριάμβευαν ὁλοκληρωτικὰ σ' ὁλόκληρη τὴ Διεθνῆ, τὸ λιγότερο θὰ σκότωναν τὸ πνεῦμα της, ὅπως τὸ ἔχουν ἤδη κάνει σὲ μεγάλη κλίμακα στὰ μέρη ποὺ ἀναφέρθηκα.

Βέβαια ἔχουμε θρηνήσει καὶ βαθειὰ θρηνοῦμε ἀκόμα τὴν τεράστια σύγχυση καὶ διαφθορὰ ποὺ ἔχουν προκαλέσει αὐτὲς οἱ ἰδέες μὲ τὸ ν' ἀκινητοποιήσουν τὴ θαυμάσια καὶ γεμάτη ὑποσχέσεις ἀνάπτυξη τῆς Διεθνοῦς καὶ σχεδὸν νὰ καταστρέψουν τὴν Ὀργάνωση. Παρ' ὅλα αὐτά, κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν σκέφτηκε ποτὲ νὰ σταματήσει τὸν κύριο Μὰρξ καὶ τοὺς φανατικούς του συντρόφους νὰ προπαγανδίζουν τὶς ἰδέες τους μέσα στὴ μεγάλη Ἕνωσή μας. Ἂν κάναμε ἔτσι, θὰ παραβιάζαμε τὸν θεμελιώδη κανόνα μας, τ ὴ ν ἀ π ό λ υ τ η ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α π ρ ο π α γ α ν δ ι σ μ ο ῦ π ο λ ι τ ι κ ῶ ν κ α ὶ φ ι λ ο σ ο φ ι κ ῶ ν ἰ δ ε ῶ ν.

Ἡ Διεθνὴς δὲν ἐπιτρέπει κανένα λ ο γ ο κ ρ ι τ ὴ καὶ καμιὰ ἐ π ί σ η μ η ἀλήθεια, στ' ὄνομα τῆς ὁποίας νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ αὐτὴ ἡ λογοκρισία. Τόσο καιρὸ ἡ Διεθνὴς ἀρνήθηκε νὰ παραχωρήσει αὐτὸ τὸ δικαίωμα εἴτε στὴν Ἐκκλησία, εἴτε στὸ Κράτος κι ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὀφείλεται τὸ ὅτι ἡ ἀπίστευτα γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς Διεθνοῦς ἔχει καταλάβει τὸν κόσμο ἐξ ἀπροόπτου.

Αὐτὸ εἶναι ποὺ τὸ Συνέδριο τῆς Γενεύης (1866) κατάλαβε καλύτερα ἀπ' τὸν κύριο Μάρξ. Ἡ ἀποτελεσματικὴ δύναμη τῆς Ἕνωσής μας, ἡ Διεθνής, βασίστηκε στὴν ἐξάλειψη ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν θέσεων ἀπ' τὸ πρόγραμμά της, θεωρώντας τα ὄ χ ι σ ὰ θ έ μ α τ α γ ι ὰ σ υ ζ ή τ η σ η κ α ὶ μ ε λ έ τ η ἀ λ λ ὰ σ ὰ ν ὑ π ο χ ρ ε ω τ ι κ ο ὺ ς κ α ν ό ν ε ς ποὺ πρέπει νὰ δεχτοῦν ὅλα τὰ μέλη.

Είναι άληθινὸ ὅτι στὸ δεύτερο συνέδριο τῆς Διεθνοῦς (Λωζάνη 1867), οἱ κακὰ πληροφορημένοι φίλοι, ὄχι ἀντίπαλοι, κινήθηκαν γιὰ τὴν υἱοθέτηση ἑνὸς πολιτικοῦ σχεδίου. Ἀλλὰ εὐτυχῶς τὸ πρόβλημα τῆς πολιτικῆς διατυπώθηκε χωρὶς βλάβη σ' αὐτὴ τὴν πλατωνικὴ ἔκφραση «ὅτι τὸ πολιτικὸ ζήτημα εἶναι ἀδιαίρετο ἀπ' τὸ οἰκονομικὸ ζήτημα», μιὰ διακήρυξη, τὴν ὁποία θὰ μπορούσαμε ν' ἀσπασθοῦμε ὅλοι μας. Γιατί εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ πολιτική, δηλαδὴ οἱ θεσμοὶ κι οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν, δὲν ἔχει ἄλλο σκοπό, παρὰ νὰ ἐξασφαλίζει στὶς ἄρχουσες τάξεις τὴ νόμιμη ἐκμετάλλευση τοῦ προλεταριάτου. Κατὰ συνέπεια, ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ προλεταριάτο συνειδητοποιεῖ ὅτι πρέπει ν' ἀπελευθερωθεῖ, πρέπει ἀναγκαστικὰ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ πολιτικὸ παιχνίδι, γιὰ νὰ τὸ πολεμήσει καὶ νὰ τὸ νικήσει. Αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ ἀντίπαλοί μας καταλαβαίνουν τὸ παιχνίδι αὐτό. Ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδίωξαν κι ἐπιθυμοῦν ἀκόμα, εἶναι ἡ δημιουργικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ μὴ βρίσκοντας εὐνοϊκὸ αἴσθημα στὴ Λωζάνη, ἀπόφυγαν νὰ θέσουν τὸ ζήτημα. Τὸ 1868 προσπάθησαν ξανὰ στὸ συνέδριο τῶν Βρυξελλῶν. Οἱ Βέλγοι Διεθνιστές, ἐπειδὴ ἦταν κοινοτικοὶ δηλαδὴ ἀντιεξουσιαστὲς καὶ ἀποκεντρωτιστὲς ἀπὸ παράδοση κι Ἱστορία, δὲν πρόσφεραν στοὺς ἀντιπάλους μας καμιὰ ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ δὲν προχώρησαν τὸ πολιτικὸ ζήτημα. Τρία χρόνια ἧττας!

Αὐτὸ ἦταν πάρα πολὺ γιὰ τὴν ἀνυπόμονη φιλοδοξία τοῦ κυρίου Μάρξ. Διέταξε τὶς δυνάμεις του νὰ κάνουν μιὰ κατὰ μέτωπο ἐπίθεση, διαταγὴ ποὺ ἐκτελέσθηκε στὸ Συνέδριο τῆς Βασιλείας (1869). Οἱ συνθῆκες φαίνονταν εὐνοϊκές. Τὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα εἶχε ἀρκετὸ καιρὸ γιὰ νὰ ὀργανωθεῖ στὴ Γερμανία, κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τοῦ κυρίου Λῆμπκνεχτ καὶ τοῦ κυρίου Μπάμπελ. Τὸ Κόμμα εἶχε δεσμοὺς μὲ τὴ Γερμανικὴ Ἑλβετία, τὴ Ζυρίχη καὶ τὴ Βασιλεία, ἀκόμα καὶ μὲ τὸ γερμανικὸ τμῆμα τῆς Διεθνοῦς στὴ Γενεύη. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ Γερμανοὶ ἀντιπρόσωποι ἐμφανίσθηκαν σὲ τόσο μεγάλο ἀριθμό, σὲ συνέδριο τῆς Διεθνοῦς...

...Ἂν καὶ καλὰ προετοιμασμένοι γιὰ τὴ μεγάλη μάχη, οἱ Μαρξιστὲς ἔχασαν... Ἀμέσως μετὰ τὴν ἧττα του σ' αὐτὸ τὸ Συνέδριο, τὸ Γενικὸ Συμβούλιο, ποὺ στὴν οὐσία ἦταν τυφλὸ ὄργανο τοῦ Μάρξ, ξύπνησε ἀπ' τὸ λήθαργο ποὺ τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ (τὸν

τόσο ὠφέλιμο γιὰ τὴ Διεθνῆ) καὶ ἄνοιξε ἐπίθεση. Ξεκίνησε μ' ἕνα χείμαρρο ψεμάτων, ποὺ προκαλοῦν τὴν ἀπέχθεια, διασυρμοὺς προσώπων καὶ συνωμοσίες ἐνάντια σ' ὅλους ἐκείνους, ποὺ τόλμησαν νὰ διαφωνήσουν μὲ τὴν κλίκα τοῦ Μάρξ. Διαδόθηκαν ἀπ' τὶς γερμανικὲς ἐφημερίδες καὶ σ' ἄλλες χῶρες μὲ μυστικὰ γράμματα καὶ ἐμπιστευτικὲς ἐγκύκλιες κι ἀπὸ κάθε εἴδους πράκτορες, ποὺ στρατολογήθηκαν μὲ διάφορους τρόπους ἀπ' τὸ μαρξιστικὸ στρατόπεδο.

Μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἀκολούθησε ἡ Συνέλευση τοῦ Λονδίνου (Σεπτέμβρης τοῦ 1871), ἡ ὁποία, προετοιμασμένη ἀπ' τὸ μεγάλο χέρι τοῦ Μάρξ, ἔγκρινε ὅ,τι ἐκεῖνος ἤθελε, τὴν κατάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σὰν ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ὑποχρεωτικοῦ προγράμματος τῆς Διεθνοῦς καὶ τῆς δικτατορίας τοῦ Γενικοῦ Συμβούλιου, δηλαδὴ τῆς προσωπικῆς δικτατορίας τοῦ Μάρξ καὶ κατὰ συνέπεια τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς Διεθνοῦς σ' ἕνα τεράστιο καὶ τερατῶδες κράτος μὲ τὸν ἴδιο σὰν ἀρχηγό.

Ἡ νομιμότητα αὐτῆς τῆς συνέλευσης ἀμφισβητήθηκε. Ὁ κύριος Μάρξ, ἕνας πολὺ ἱκανὸς πολιτικὸς συνωμότης, ἀνυπόμονος χωρὶς ἀμφιβολία ν' ἀποδείξει στὸν κόσμο ὅτι, ἂν καὶ δὲν στεροῦνταν τουφέκια, οἱ μάζες μποροῦσαν ἀκόμα νὰ κυβερνοῦνται μὲ ψέματα, λίβελους καὶ συνωμοσίες, ὀργάνωσε τὸ Συνέδριό του στὴ Χάγη τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1872. Οὔτε δυὸ μῆνες δὲν πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε αὐτὸ τὸ Συνέδριο καὶ ἤδη σ' ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη (μ' ἐξαίρεση τὴν Γερμανία, ὅπου οἱ ἐργάτες ἔχουν ὑποστεῖ πλύση ἐγκεφάλου ἀπ' τὰ ψέματα τῶν ἡγετῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων τους) καὶ στὶς ἐλεύθερες ὁμοσπονδίες της —Βελγική, Ὁλλανδική, Ἀγγλική, Ἀμερικανική, Γαλλική, Γερμανικὴ καὶ Ἰταλική— χωρὶς νὰ ξεχάσουμε τὴ θαυμάσια ὁμοσπονδία μας στὴ Γιοῦρα (Ἑλβετία) — ξεσηκώθηκε μιὰ κραυγὴ ἀγανάκτησης καὶ περιφρόνησης ἐνάντια στὴν κυνικὴ αὐτὴ παρωδία ποὺ τολμᾶ νὰ αὐτοαποκαλεῖται γνήσιο Συνέδριο τῆς Διεθνοῦς χάρη σὲ μιὰ ἐξαρτημένη καὶ πλασματικὴ πλειοψηφία, ποὺ ἀποτελοῦνταν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ μέλη τοῦ Γενικοῦ Συμβούλιου, ποὺ χρησιμοποιήθηκε ἔξυπνα ἀπ' τὸν κύριο Μάρξ· τὰ πάντα γελοιοποιήθηκαν, διαστρεβλώθηκαν, ἀποκτηνώθηκαν. Ἀφοῦ ἀπορρίφθηκαν μὲ ἀναίδεια δικαιοσύνη, καλὴ νόηση, τιμιότητα κι ἡ τιμὴ τῆς Διεθνοῦς, ἡ ἴδια της ἡ ὑπόστα-

ση βρέθηκε σὲ κίνδυνο — ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦσαν εὐνοϊκὲς συνθήκες γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς δικτατορίας τοῦ κυρίου Μάρξ. Δὲν εἶναι μόνο ἐγκληματικό, εἶναι καθαρὴ παραφροσύνη. Κι ὅμως ὁ κύριος Μάρξ, ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του πατέρα τῆς Διεθνοῦς (ὑπῆρξε ἀναμφισβήτητα ἕνας ἀπ' τοὺς ἱδρυτές της), δὲν δείχνει τὸ παραμικρὸ ἐνδιαφέρον κι ἐπιτρέπει νὰ γίνονται ὅλα αὐτά! Νὰ ποῦ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει ἡ προσωπικὴ ματαιοδοξία, ὁ πόθος γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἡ πολιτικὴ φιλοδοξία. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς λυπηρὲς πράξεις ὁ Μὰρξ εἶναι προσωπικὰ ὑπεύθυνος. Ὁ Μὰρξ παρ' ὅλες τὶς κακὲς πράξεις του, πρόσφερε ἀσυνείδητα μιὰ μεγάλη ὑπηρεσία στὴ Διεθνῆ, δείχνοντας μὲ τὸν πιὸ δραματικὸ καὶ φανερὸ τρόπο ὅτι, ἂν κάτι μπορεῖ νὰ σκοτώσει τὴ Διεθνῆ, αὐτὸ εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς πολιτικῆς στὸ πρόγραμμά της.

Ἡ Διεθνὴς Ἕνωση Ἐργαζόμενων, ὅπως ἔχω πεῖ, δὲν θὰ εἶχε γνωρίσει μιὰ τόσο ραγδαία ἐξέλιξη, ἂν δὲν εἶχε ἐξαλείψει ἀπ' τοὺς νόμους καὶ τὸ πρόγραμμά της ὅλα τὰ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ θέματα. Αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ προκαλεῖ πραγματικὰ ἔκπληξη τὸ ὅτι πρέπει νὰ δειχθεῖ ξανά.

Δὲν νομίζω ὅτι χρειάζεται νὰ δείξω ὅτι, γιὰ νὰ γίνει ἡ Διεθνὴς πραγματικὴ δύναμη, πρέπει νὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ ὀργανώσει μέσα στὶς τάξεις της τὴν τεράστια πλειοψηφία τοῦ προλεταριάτου τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς, ὅλων τῶν χωρῶν. Ἀλλὰ ποιὸ πολιτικὸ ἢ φιλοσοφικὸ πρόγραμμα· μπορεῖ νὰ στρατεύσει κάτω ἀπ' τὸ λάβαρό του ὅλα αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια; Μόνο ἕνα πρόγραμμα ποὺ εἶναι πολὺ γενικὸ καί, κατὰ συνέπεια, συγκεχυμένο κι ἀκαθόριστο, γιατὶ κάθε θεωρητικὸς καθορισμὸς συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ τὴν ἐξάλειψη καὶ στὴν πράξη τὴν ἔκπτωση ἀπ' τὴν ἰδιότητα τοῦ μέλους.

Γιὰ παράδειγμα, δὲν ὑπάρχει σήμερα καμιὰ σοβαρὴ φιλοσοφία ποὺ νὰ μὴ παίρνει σὰν ἀφετηρία ὄχι τὸν θετικὸ ἀλλὰ τὸν ἀ ρ ν η τ ι κ ὸ ἀθεϊσμὸ (ἱστορικὰ ἔγινε ἀναγκαία ἡ ἄρνηση τῶν θεολογικῶν καὶ μεταφυσικῶν φαντασιώσεων). Ἀλλὰ πιστεύετε ὅτι, ἂν αὐτὴ ἡ ἁπλὴ λέξη «ἀθεϊσμός» γραφτεῖ πάνω στὸ λάβαρο τῆς Διεθνοῦς, αὐτὴ ἡ ἕνωση θὰ ἦταν ἱκανὴ νὰ προσελκύσει περισσότερα ἀπὸ μερικὲς ἑκατοντάδες μέλη; Φυσικὰ ὄχι — ὄχι γιατὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι πραγματικὰ θρῆσκοι, ἀλλὰ γιατὶ πιστεύουν σὲ μιὰ

'Ανώτερη Ύπαρξη· καὶ θὰ συνεχίσουν νὰ πιστεύουν σ' ἕνα 'Ανώτερο Όν, μέχρις ὅτου ἡ Κοινωνικὴ 'Επανάσταση τοὺς ἐφοδιάσει μὲ τὰ μέσα νὰ πραγματοποιήσουν ὅλες τὶς φιλοδοξίες τους ἐδῶ κάτω. Εἶναι βέβαιο πώς, ἂν ἡ Διεθνὴς εἶχε ἀπαιτήσει νὰ εἶναι ὅλα τὰ μέλη της ἀθεϊστές, θὰ εἶχε ἀποκλείσει ἀπ' τὶς τάξεις της τὴν ἀφρόκρεμα τοῦ προλεταριάτου.

Γιὰ μένα ἡ ἀφρόκρεμα τοῦ προλεταριάτου δὲν εἶναι, ὅπως εἶναι γιὰ τοὺς Μαρξιστές, τὸ ἀνώτερο στρῶμα, ἡ ἐργατικὴ ἀριστοκρατία, ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἡ πιὸ καλλιεργημένοι, ποὺ κερδίζουν περισσότερα καὶ ζοῦν πιὸ ἄνετα ἀπ' ὅτι ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐργάτες. 'Ακριβῶς αὐτὸ τὸ μισο - αστικὸ ἐργατικὸ στρῶμα θ' ἀποτελέσει τὴν τέταρτη ἄρχουσα τάξη τους, ἂν οἱ Μαρξιστὲς ἔκαναν ὅ,τι ἤθελαν. Αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ συμβεῖ πραγματικά, ἂν ἡ μεγάλη μάζα τοῦ προλεταριάτου δὲν προφυλαχθεῖ ἀπ' αὐτό. Χάρη στὴ σχετικὴ εὐημερία καὶ στὴ μισοαστικὴ του θέση, τὸ ἀνώτερο αὐτὸ ἐργατικὸ στρῶμα δὲν εἶναι δυστυχῶς παρὰ μόνο πολὺ βαθειὰ διαποτισμένο ἀπ' ὅλες τὶς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς προκαταλήψεις κι ὅλες τὶς περιορισμένες φιλοδοξίες κι ἀξιώσεις τῆς ἀστικῆς τάξης. Μέσα σ' ὅλη τὴν ἐργατικὴ τάξη, αὐτὸ τὸ ἀνώτερο στρῶμα εἶναι τὸ λιγότερο κοινωνικὸ καὶ τὸ ποιὸ ἀτομιστικό.

Λέγοντας ἀφρόκρεμα τοῦ προλεταριάτου, ἐννοῶ, πάνω ἀπ' ὅλα, ἐκείνη τὴ μεγάλη μάζα, ἐκεῖνα τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀκαλλιέργητων, τῶν ἀπόκληρων, τῶν ἐξαθλιωμένων, τῶν ἀγράμματων, τοὺς ὁποίους οἱ κύριοι Μὰρξ καὶ Ένγκελς θὰ ὑπότασσαν κάτω ἀπ' τὴν πατρική τους ἐξουσία, μὲ μιὰ ἰσχυρὴ κυβέρνηση — φυσικὰ γιὰ τὴν ἴδια τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων! Όλες οἱ κυβερνήσεις ὑποτίθεται ὅτι ἐγκαθίστανται γιὰ νὰ φροντίζουν μόνο γιὰ τὴν εὐημερία τῶν μαζῶν! Λέγοντας ἀφρόκρεμα τοῦ προλεταριάτου, ἐννοῶ ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν αἰώνια «σάρκα» (πάνω στὴν ὁποία εὐδοκιμοῦν οἱ κυβερνήσεις), ἐκεῖνο τὸ μεγάλο λαϊκὸ ὄχλο (τοὺς ἀσθενέστερους, «τὰ κατακάθια τῆς κοινωνίας»), ποὺ ἔχουν καθορισθεῖ ἀπ' τὸν Μὰρξ καὶ τὸν Ένγκελς μὲ τὴ γραφικὴ καὶ περιφρονητικὴ φράση λοῦμπεν - προλεταριάτο. Έχω στὸ μυαλό μου τὸ «συρφετό», τὸν «ὄχλο» ἐκεῖνο, τὸν σχεδὸν ἀμόλυντο ἀπ' τὸν ἀστικὸ πολιτισμό. ποὺ φέρνει μέσα στὴ βαθύτερη ὕπαρξη καὶ στὶς φιλοδοξίες του καὶ

σ' ὅλες τὶς ἀνάγκες καὶ μιζέριες τῆς συλλογικῆς του ζωῆς, ὅλα τὰ σπέρματα τοῦ μελλοντικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὁ ὁποῖος σήμερα εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ἀπὸ μόνος του νὰ ἐγκαινιάσει καὶ νὰ ὁδηγήσει στὸ θρίαμβο τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση.

Σ' ὅλες σχεδὸν τὶς χῶρες, αὐτὸς ὁ «ὄχλος» θ' ἀρνιόταν νὰ ἐνταχθεῖ στὴ Διεθνῆ, ἂν ἡ ἕνωση αὐτὴ εἶχε μιὰ ἐπίσημη ἀθεϊστικὴ παράδοση. Θὰ ἦταν βαρὺ χτύπημα ἂν ἀπαρνιόταν τὴ Διεθνῆ, γιατὶ πάνω σ' αὐτὸ στηρίζεται ὁλόκληρη ἡ ἐπιτυχία τῆς μεγάλης μας Ἕνωσης.

Αὐτὸ ἰσχύει ἀπόλυτα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ σχέση μ' ὅλες τὶς πολιτικὲς τακτικές. Λίγο ἐνδιαφέρει τὸ πόσο σκληρὰ μπορεῖ νὰ προσπαθήσουν οἱ κύριοι Μὰρξ καὶ Ἔνγκελς, δὲν θ' ἀλλάξουν ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τώρα καθαρὰ καὶ γενικὰ φανερό: δὲν ὑπάρχει κανένας πολιτικὸς κανόνας ποὺ νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσει καὶ νὰ ἐξωθήσει σὲ δράση τὶς μάζες. Ἀπόπειρες νὰ παρακινηθοῦν οἱ μάζες κατάρρευσαν μετὰ ἀπὸ μερικὰ χρόνια, ἀκόμα καὶ στὴ Γερμανία. Ἐκεῖνο ποὺ οἱ μάζες ἐπιθυμοῦν πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ ἄμεση οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωσή τους· αὐτὴ ἡ ἀπελευθέρωση ἰσοδυναμεῖ γι' αὐτοὺς μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, εἶναι ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου. Ἂν ὑπάρχει ἕνα ἰδανικὸ σήμερα, ποὺ νὰ μποροῦν οἱ μάζες ν' ἀγκαλιάσουν μὲ πάθος, αὐτὸ εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἰσότητα. Κι οἱ μάζες ἔχουν χίλιες φορὲς δίκιο, γιατί, ὅσο ἡ παροῦσα κατάσταση δὲν ἀντικαθίσταται ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα, ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἀξία καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης — ἐλευθερία, ἐπιστήμη, ἀγάπη, εὐφυΐα κι ἀδελφικὴ ἀλληλεγγύη — θὰ παραμείνει γι' αὐτοὺς μιὰ τρομερὴ καὶ σκληρὴ ἀπάτη.

Τὸ ἐνστικτῶδες πάθος τῶν μαζῶν γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε, ἂν εἶχαν ἐλπίδες νὰ τὴν ἀποκτήσουν κάτω ἀπ' ἕνα δεσποτικὸ καθεστώς, θὰ παραδίδονταν στὸ δεσποτισμὸ ἀναμφίβολα καὶ χωρὶς νὰ ἐπηρεαστοῦν πολύ, ὅπως τὸ ἔκαναν συχνὰ στὸ παρελθόν. Εὐτυχῶς, ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία ἔχει ἐξυπηρετήσει ἀκόμα καὶ τὶς μάζες. Σήμερα ἀρχίζουν νὰ καταλαβαίνουν παντοῦ ὅτι καμιὰ μορφὴ δεσποτισμοῦ δὲν εἶχε ἢ μπορεῖ νὰ ἔχει εἴτε τὴ θέληση εἴτε τὴ δύναμη νὰ τοὺς δώσει τὴν οἰκονομικὴ ἰσότητα. Τὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς εἶναι εὐτυχῶς πολὺ σαφὲς πά-

γω σ' αὐτὸ τὸ θέμα: ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἐργαζόμενων μπορεῖ νὰ γίνει μόνο ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ἐργαζόμενους.

Δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸ τὸ ὅτι ὁ κύριος Μὰρξ πίστεψε ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ διοχετεύσει σ' αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ διακήρυξη, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔγραψε ὁ ἴδιος, τὸν ἐπιστημονικὸ σοσιαλισμό του; Γι' αὐτό, ἡ ὀργάνωση καὶ κυριαρχία πάνω στὴ νέα κοινωνία ἀπὸ σοσιαλιστὲς λόγιους, ἀποτελεῖ τὴ χειρότερη ἀπ' ὅλες τὶς δεσποτικὲς κυβερνήσεις.

'Αλλὰ χάρη στοὺς μεγάλους, πολυαγαπημένους, κοινοὺς ἀνθρώπους, τὸν «ὄχλο», ποὺ κινεῖται ἀπὸ ἕνα ἔνστικτο, ποὺ εἶναι ἀόρατο, ὅσο καὶ δίκαιο, ὅλα τὰ κυβερνητικὰ σχέδια αὐτῆς τῆς μικρῆς μειοψηφίας τῆς ἐργατικῆς τάξης, ποὺ ἔχει πειθαρχηθεῖ καὶ παραταχθεῖ, ὥστε ν' ἀποτελέσει τοὺς Μυρμιδόνες ἑνὸς νέου δεσποτισμοῦ, τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ τοῦ κυρίου Μάρξ, ποτὲ δὲν θὰ ἐπιβληθοῦν πάνω του κι εἶναι καταδικασμένα νὰ παραμείνουν μόνο ἕνα ὄνειρο. Αὐτὴ ἡ νέα ἐμπειρία, πιθανὸν ἡ πιὸ πικρὴ ἀπ' ὅλες τὶς ἐμπειρίες, θὰ ἦταν ἄχρηστη, γιατὶ τὸ προλεταριάτο σ' ὅλες τὶς χῶρες κατέχεται ἀπὸ μιὰ βαθειὰ ἀπέχθεια ἐνάντια σὲ κάθε τι πολιτικὸ κι ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς πολιτικούς, ὅποιο κι ἂν εἶναι τὸ χρῶμα τοῦ κόμματός τους. Ὅλοι αὐτοὶ ἀπ' τοὺς πιὸ «κόκκινους» δημοκράτες, μέχρι τοὺς πιὸ ἀπολυταρχικοὺς μοναρχικούς, ἔχουν ἐξίσου ἐξαπατήσει, καταπιέσει κι ἐκμεταλλευθεῖ τοὺς ἀνθρώπους.

Παίρνοντας ὑπ' ὄψιν αὐτὰ τὰ αἰσθήματα τῶν μαζῶν, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐλπίζει ὅτι θὰ τοὺς προσελκύσει μὲ ὁποιοδήποτε πολιτικὸ πρόγραμμα; Κι ἂν ὑποθέσουμε ὅτι οἱ μάζες ἐπιτρέψουν στὸν ἑαυτό τους νὰ προσχωρήσει στὴ Διεθνῆ, ἀκόμα κι ἔτσι, πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐλπίζει ὅτι τὸ προλεταριάτο ὅλων τῶν χωρῶν, ποὺ διαφέρει τόσο πολὺ στὴν ἰδιοσυγκρασία, στὴν κουλτούρα, στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, θὰ ὑποφέρει τὸ ζυγὸ ἑνὸς ὁμοιόμορφου πολιτικοῦ προγράμματος; Μόνο παράφρονες θὰ μποροῦσαν νὰ φανтασθοῦν μιὰ τέτοια πιθανότητα. 'Ακόμα ὁ κύριος Μάρξ, ὄχι μόνο ἱκανοποιεῖται νὰ τὸ φαντάζεται, ἀλλὰ θᾶθελε νὰ πραγματοποιήσει αὐτὸ τὸ κατόρθωμα. Μὲ μιὰ δεσποτικὴ καὶ ὕπουλη ἐπίθεση, κατακομάτιασε τὴ συμφωνία τῆς Διεθνοῦς ἐλπίζοντας τότε, ὅπως ἐλπίζει ἀκόμα καὶ σήμερα, νὰ ἐπιβάλει ἕνα ὁμοιόμορφο πολιτικὸ πρό-

γραμμα, τ ὸ δ ι κ ό τ ο υ π ρ ό γ ρ α μ μ α, σ' ὅλες τὶς ὁμοσπονδίες τῆς Διεθνοῦς καί, κατὰ συνέπεια, στὸ προλεταριάτο ὅλων τῶν χωρῶν.

Αὐτὸ προκάλεσε ἕνα μεγάλο σχίσμα στὴ Διεθνῆ. Ἂς μὴν ἀπατώμεθα· ἡ βασικὴ ἑνότητα τῆς Διεθνοῦς ἔχει διασπασθεῖ. Αὐτὸ ἔγινε, ἐπαναλαμβάνω, ἀπ' τὶς ἐνέργειες τοῦ Μαρξιστικοῦ Κόμματος, τὸ ὁποῖο μέσα στὸ Συνέδριο τῆς Χάγης, προσπάθησε νὰ ἐπιβάλλει τὴ θέληση, τὴ σκέψη καὶ τὴν πολιτικὴ τοῦ ἀρχηγοῦ του πάνω σ' ὁλόκληρη τὴ Διεθνῆ.

Ἂν οἱ διακηρύξεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρά, ἡ μεγάλη μας Ἕνωση δὲν ἔχει ἄλλη διέξοδο παρὰ νὰ διαλυθεῖ. Γιατὶ δὲν μποροῦμε νὰ φαντασθοῦμε ὅτι οἱ ἐργαζόμενοι τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας, Βελγίου, Γαλλίας, Ἑλβετικῆς Γιούρας, Ἱσπανίας καὶ Ἀμερικῆς, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω τοὺς Σλάβους, θὰ ὑποτάσσονταν στὴ Μαρξιστικὴ πειθαρχία. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως, ἂν κανεὶς συμφωνεῖ μὲ τοὺς διάφορους πολιτικοὺς στὴ Διεθνῆ — μὲ τοὺς Γιακωβίνους ἐπαναστάτες, τοὺς Μπλανκιστές, τοὺς δημοκράτες, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω τοὺς Σοσιαλδημοκράτες ἢ Μαρξιστὲς — ὅτι τὸ πολιτικὸ ζήτημα πρέπει νὰ εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ προγράμματος τῆς Διεθνοῦς, πρέπει νὰ παραδεχθεῖ ὅτι ὁ Μὰρξ ἔχει δίκιο. Ἡ Διεθνὴς θὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ἰσχυρή, μόνον ἂν ἐνεργεῖ σὰν ἑνότητα μ' ἕνα πολιτικὸ πρόγραμμα γιὰ ὅλους. Ἀλλοιῶς θὰ ἦταν σὰ νὰ ὑπῆρχαν διάφορες Διεθνεῖς, ὅπως ὑπῆρχαν καὶ διάφορα προγράμματα.

Ἀλλά, ὅπως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο ὅλοι οἱ ἐργάτες ὅλων τῶν διαφόρων χωρῶν νὰ ἑνωθοῦν ἐθελοντικὰ καὶ αὐθόρμητα κάτω ἀπ' τὰ ἴδια πολιτικὰ προγράμματα, τὸ μοναδικὸ αὐτὸ πρόγραμμα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθεῖ σ' αὐτούς. Γιὰ ν' ἀποφευχθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι δισχετεύθηκε στὴ Διεθνῆ ἀπ' τὸ ἐλεγχόμενο ἀπ' τοὺς Μαρξιστὲς Γενικὸ Συμβούλιο, ἕνα ἐξαρτημένο μαρξιστικὸ συνέδριο «ψήφισε» τὸ πρόγραμμα αὐτό, δείχνοντας ἔτσι μ' ἕνα νέο τρόπο τὴν παλιὰ ἐκείνη ἀλήθεια γιὰ τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ σύστημα καὶ τὴν καθολικὴ ψηφοφορία: στ' ὄνομα τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς ὅλων θεσπίζεται ἡ ὑποδούλωση ὅλων. Αὐτὸ συνέβη πραγματικὰ στὸ Συνέδριο τῆς Χάγης.

Γιὰ τὴ Διεθνῆ ἦταν ὅ,τι ὑπῆρξε γιὰ τὴ Γαλλία ἡ μάχη καὶ ἡ

παράδοση τοῦ Σεντάν: ἡ νικηφόρα εἰσβολὴ τοῦ Παγγερμανισμοῦ, ὄχι τοῦ Βισμαρκικοῦ, ἀλλὰ τοῦ Μαρξιστικοῦ, ποὺ ἐπιβάλλει τὸ πολιτικὸ πρόγραμμα τῶν ἐξουσιαστικῶν κομμουνιστῶν ἢ σοσιαλδημοκρατῶν τῆς Γερμανίας καθὼς καὶ τὴ δικτατορία τοῦ ἀρχηγοῦ τους, πάνω στὸ παγκόσμιο προλεταριάτο. Γιὰ νὰ σκεπάσει καλύτερα τὸ τέχνασμά του καὶ γιὰ νὰ χρυσώσει τὸ χάπι, τὸ διαβόητο αὐτὸ συνέδριο, ἔστειλε στὴν Ἀμερική, ἕνα γενικὸ συμβούλιο μαριονέτα, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Μὰρξ διάλεξε καὶ δασκάλεψε καὶ τὸ ὁποῖο ὑπακούει πάντα στὶς μυστικὲς ὁδηγίες του, ν' ἀναλάβει ὅλα τὰ στολίδια, τὰ ἐλεεινὰ καθήκοντα καὶ τὶς ἐμφανίσεις τῆς ἐξουσίας, ἐνῶ πίσω ἀπ' τὰ παρασκήνια ὁ κύριος Μὰρξ θ' ἀσκεῖ τὴν πραγματικὴ ἐξουσία.

Ἀλλ' ὅσο σιχαμένο κι ἂν μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ τὸ τέχνασμα αὐτὸ γιὰ τὶς λεπτεπίλεπτες καὶ δειλὲς ψυχές, ἔγινε ἀπόλυτα ἀπαραίτητο ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγινε ἡ πρόταση ν' ἀγκιστρωθεῖ τὸ πολιτικὸ ζήτημα στὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς. Ἀφοῦ ἡ ἑνότητα τῆς πολιτικῆς δράσης θεωρεῖται ἀπαραίτητη κι ἀφοῦ δὲν μπορεῖ καὶ δὲν θὰ ξεπροβάλλει μέσα ἀπ' τὴν αὐθόρμητη κι ἐθελοντικὴ συμφωνία τῶν ὁμοσπονδιῶν καὶ τῶν τμημάτων τῆς Διεθνοῦς στὶς διάφορες χῶρες, πρέπει νὰ ἐπιβληθεῖ πάνω τους. **Μόνο** μ' αὐτὸ τὸν τρόπο μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ αὐτὴ ἡ πολυπόθητη κι ἀχόρταγη πολιτικὴ ἑνότητα. Ἀλλὰ ταυτόχρονα δημιουργεῖται κι ἡ ὑποδούλωση.

Γιὰ ν' ἀνακεφαλαιώσουμε: οἱ Μαρξιστὲς εἰσάγοντας τὸ πολιτικὸ ζήτημα μέσα στὰ ἐπίσημα κι ὑποχρεωτικὰ προγράμματα καὶ κανονισμοὺς τῆς Διεθνοῦς, ἔβαλαν τὴν Ἕνωσή μας σ' ἕνα τρομερὸ δίλημμα. Αὐτὲς εἶναι οἱ δύο ἐναλλακτικὲς λύσεις: ἢ πολιτικὴ ἑνότητα μὲ συνέπεια τὴν ὑποδούλωση ἢ ἐλευθερία μὲ συνέπεια τὴ διαίρεση καὶ διάλυση. Ποιά εἶναι ἡ διέξοδος; Πολὺ ἁπλᾶ: πρέπει νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς ἀρχικές μας ἀρχὲς καὶ νὰ παραβλέψουμε τὸ εἰδικὸ πολιτικὸ θέμα ἔτσι ὥστε ν' ἀφήσουμε τὰ τμήματα καὶ τὶς ὁμοσπονδίες ἐλεύθερες ν' ἀναπτύξουν τὴ δική τους τακτική. Ἀλλὰ τότε κάθε τμῆμα καὶ κάθε ὁμοσπονδία δὲν θ' ἀκολουθήσει ὅποια πολιτικὴ τακτικὴ θέλει; Καμιὰ ἀμφιβολία. Ἀλλὰ τότε δὲν θὰ μεταμορφωθεῖ ἡ Διεθνὴς σ' ἕνα πύργο τῆς Βαβέλ; Ἀντίθετα μόνο τότε θὰ ἐπιτύχει τὴν πραγματικὴ ἑνότητα, βασικὰ οἰκονομική, ποὺ

θὰ ὁδηγήσει ἀναγκαστικὰ στὴν πραγματικὴ πολιτικὴ ἑνότητα. Τότε θὰ πραγματωθεῖ, ἂν κι ὄχι ἀμέσως φυσικά, ἡ μεγάλη πολιτικὴ τῆς Διεθνοῦς, — ὄχι ἀπὸ ἕνα πρόσωπο φιλόδοξο, πάνσοφο, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ἀνίκανο νὰ συλλάβει τὶς χιλιάδες ἀνάγκες τοῦ προλεταριάτου, ὅσο ἔξυπνο κι ἂν εἶναι, ἀλλὰ ἀπ' τὴν ἀπόλυτα ἐλεύθερη, αὐθόρμητη καὶ συντονισμένη δράση τῶν ἐργαζόμενων ὅλων τῶν χωρῶν.

Τὰ θεμέλια γιὰ τὴν ἑνότητα τῆς Διεθνοῦς, ποὺ τόσο παραγνωρίστηκαν ἀπ' τὰ σύγχρονα φιλοσοφικὰ καὶ πολιτικὰ δόγματα, ἔχουν ἤδη τεθεῖ ἀπ' τὰ κοινὰ βάσανα, συμφέροντα, ἀνάγκες καὶ πραγματικὲς φιλοδοξίες τῶν ἐργαζόμενων ὅλου τοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ ἀλληλεγγύη δὲν χρειάζεται νὰ δημιουργηθεῖ τεχνητά. Ἀποτελεῖ πραγματικὸ γεγονός, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωή, μιὰ καθημερινὴ ἐμπειρία στὸν κόσμο τοῦ ἐργαζόμενου. Καὶ τὸ μόνο ποὺ ἀπομένει νὰ γίνει, εἶναι νὰ τὸν κάνουμε νὰ καταλάβει αὐτὴ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ τὸν βοηθήσουμε νὰ τὴν ὀργανώσει συνειδητά. Αὐτὴ ἡ πραγματικότητα εἶναι ἡ *ἀλληλεγγύη γιὰ τὶς οἰκονομικὲς διεκδικήσεις*. Αὐτὸ τὸ σύνθημα εἶναι κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ μόνο καὶ ταυτόχρονα ἕνα πραγματικὰ μεγάλο ἐπίτευγμα τῶν πρώτων ἱδρυτῶν τῆς ἕνωσής μας, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους, καθὼς μ' ἀρέσει πάντα νὰ θυμᾶμαι, ὁ κύριος Μὰρξ ἔχει παίξει ἕνα τόσο χρήσιμο καὶ σημαντικὸ ρόλο, ἂν ἐξαιρέσουμε τὰ πολιτικά του σχέδια, ποὺ τὸ Συνέδριο τῆς Γενεύης (1866) ἐξάλειψε σοφὰ ἀπ' τὸ πρόγραμμα ποὺ παρουσίασε.

Πάντα παρέλειπα ν' ἀποχαλῶ τὸν κύριο Μὰρξ καὶ τοὺς ἀναρίθμητους συνεργάτες του «ἱδρυτές» τῆς Διεθνοῦς, ὄχι γιατὶ παρακινοῦμαι ἀπὸ κατώτερα αἰσθήματα, γιὰ ν' ἀποδοκιμάσω ἢ νὰ ὑποτιμήσω τὰ προτερήματά τους· ἀντίθετα τοὺς ἀποδίδω μ' εὐχαρίστηση πλήρεις τιμές. Ἔχω πεισθεῖ μᾶλλον, ὅτι ἡ Διεθνὴς δὲν ὑπῆρξε δικό τους ἔργο, ἀλλὰ ἔργο τοῦ ἴδιου τοῦ προλεταριάτου. Αὐτοὶ (ὁ Μὰρξ καὶ Σία) ὑπῆρξαν κάτι σὰν μαῖες μᾶλλον παρὰ γονεῖς. Ὁ μεγάλος πρωτεργάτης (μὴ ἐνημερωμένος, ὅπως εἶναι συνήθως οἱ πρωτεργάτες ὅλων τῶν μεγάλων πραγμάτων) ἦταν τὸ προλεταριάτο, ποὺ ἐκπροσωποῦνταν ἀπὸ μερικὲς ἑκατοντάδες ἀνώνυμους ἐργάτες, Γάλλους, Ἄγγλους, Βέλγους, Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανούς. Τὸ σφοδρὸ καὶ φανερὸ ἔνστικτό τους σὰν ἐργάτες ἦταν ἐκεῖνο, ποὺ λα-

ξευμένο ἀπ' τὶς κακουχίες, ποὺ ἦταν σύμφυτες μὲ τὴν κατάστασή τους, τοὺς ὤθησε νὰ βροῦν τὸν ἀληθινὸ κανόνα καὶ τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τῆς Διεθνοῦς. Πῆραν τὶς κοινὲς ἀνάγκες, ποὺ ὑπῆρχαν ἤδη σὰν θεμέλιο κι εἶδαν τὴ δ ι ε θ ν ῆ ὀ ρ γ ά ν ω σ η τ ῆ ς ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ ς π ά λ η ς ἐνάντια στὸν καπιταλισμό, σὰν τὸν πραγματικὸ σκοπὸ τῆς ἕνωσης αὐτῆς. Δίδοντάς της ἀποκλειστικὰ αὐτὴ τὴ βάση καὶ σκοπὸ οἱ ἐργαζόμενοι, ἐγκαθίδρυσαν ἄμεσα ὁλόκληρη τὴ δύναμη τῆς Διεθνοῦς. Ἄνοιξαν διάπλατα τὶς πύλες σ' ὅλα τὰ ἑκατομμύρια τῶν καταπιεσμένων κι ἐκμεταλλευόμενων, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ πιστεύω, τὸ βαθμὸ καλλιέργειας ἢ τὴν ἐθνικότητά τους.

Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ διαπράξει μεγαλύτερο λάθος ἀπ' τὸ ν' ἀπαιτήσει περισσότερα ἀπ' ὅτι μπορεῖ νὰ δώσει ἕνα πράγμα, ἕνας θεσμὸς ἢ ἕνας ἄνθρωπος.

Ζητώντας τους κανεὶς περισσότερα ἀπ' αὐτὸ τοὺς ἀποθαρρύνει, τοὺς παρεμποδίζει, τοὺς διαφθείρει καὶ τοὺς καθιστᾶ ἐντελῶς ἄχρηστους γιὰ ὁποιαδήποτε δημιουργικὴ δράση. Ἡ Διεθνὴς σὲ μικρὸ χρόνο ἔφερε μεγάλα ἀποτελέσματα. Ὀργάνωσε καὶ θὰ συνεχίσει νὰ ὀργανώνει ἀκόμα μεγαλύτερες προλεταριακὲς μάζες γιὰ οἰκονομικοὺς ἀγῶνες. Μήπως ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ὅτι τὸ προλεταριάτο μπορεῖ ἐπίσης νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὰν ὄργανο γιὰ τὸν πολιτικὸ ἀγώνα; Ἐπειδὴ ὁ κύριος Μὰρξ σκέφτηκε ἔτσι, κόντεψε νὰ καταστρέψει τὴ Διεθνῆ στὸ Συνέδριο τῆς Χάγης. Εἶναι ἡ παλιὰ ἱστορία τῆς χήνας ποὺ ἔκανε χρυσᾶ αὐγά. Στὸ κάλεσμα γιὰ ἑνότητα ἀπέναντι στὸν οἰκονομικὸ ἀγώνα, ἐργατικὲς μάζες ἀπὸ διάφορες χῶρες ἔσπευσαν νὰ συνενωθοῦν κάτω ἀπ' τὴ σημαία τῆς Διεθνοῦς κι ὁ κύριος Μὰρξ φαντάστηκε ὅτι οἱ μάζες θὰ παραμείνουν στὴ Διεθνῆ — τί λέω; — ὅτι θὰ βιασθοῦν νὰ προσχωρήσουν σ' ἀκόμα μεγαλύτερους ἀριθμούς, ὅταν αὐτός, ὁ νέος **Μωϋσῆς**, θὰ ἔχει γράψει τὶς ἐντολὲς τοῦ νέου του Δεκάλογου πάνω στὸ ἔδλημά μας, στὸ ἐπίσημο κι ὑποχρεωτικὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς.

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ λάθος του. Οἱ μάζες ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ ἐπίπεδο κουλτούρας, θρησκευτικὲς πεποιθήσεις, χώρα ἢ τὴν ἐθνικὴ γλώσσα τους, καταλάβαιναν τὴ γλώσσα τῆς Διεθνοῦς, ὅταν τοὺς μιλοῦσαν γιὰ τὴ φτώχεια, τὶς κακουχίες καὶ τὴν ὑποδούλωσή τους κάτω ἀπ' τὸν ζυγὸ τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀνταποκρίθηκαν, ὅταν τοὺς

ἐξήγησαν τὴν ἀνάγκη γιὰ ἑνότητα σ' ἕνα μεγάλο κοινὸ ἀγώνα. Ἀλλὰ ἐδῶ τοὺς μίλησαν γιὰ ἕνα πολιτικὸ πρόγραμμα — μᾶλλον διανοουμενίστικο καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἐντελῶς αὐταρχικὸ — τὸ ὁποῖο χάριν τῆς ἴδιας τῆς σωτηρίας τους ἐπιχειροῦσε νὰ τοὺς ἐπιβάλλει μιὰ δικτατορικὴ κυβέρνηση (φυσικὰ προσωρινὰ μόνο!), ποὺ θὰ διευθύνεται ἀπὸ ἕνα ἐξαιρετικὰ εὐφυῆ ἄνθρωπο στὰ πλαίσια αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς Διεθνοῦς, μὲ τὴ βοήθεια τῆς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ ὀργανώσουν τὴν ἀπελευθέρωσή τους.

Εἶναι καθαρὴ τρέλλα νὰ ἐλπίζουμε ὅτι οἱ ἐργαζόμενες μάζες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς θὰ παραμείνουν στὴ Διεθνῆ κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες.

Ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ρωτήσετε: «Ἡ σημαντικὴ ἐπιτυχία (τῆς Διεθνοῦς) δὲν ἔχει δείξει ὅτι ὁ κύριος Μὰρξ εἶχε δίκιο καὶ ὅτι τὸ Συνέδριο τῆς Χάγης δὲν ψήφισε εὐνοϊκὰ γιὰ ὅλα ὅσα ζήτησε»;

Κανένας δὲν ξέρει καλύτερα ἀπ' ὅ,τι ὁ ἴδιος ὁ κύριος Μάρξ, πόσο λίγο οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἔγιναν δεκτὲς ἀπ' τὸ ἄτυχο συνέδριο τῆς Χάγης ἔκφραζαν τὶς πραγματικὲς σκέψεις καὶ τὶς φιλοδοξίες τῶν ὁμοσπονδιῶν ὅλων τῶν χωρῶν. Ἡ σύνθεση κι ἡ χειραγώγηση τοῦ συνέδριου αὐτοῦ προκάλεσε τόσο μεγάλη πίκρα κι ἀπογοήτευση, ὥστε κανένας δὲν τρέφει τὴν παραμικρὴ αὐταπάτη γιὰ τὴν πραγματική του ἀξία. Ἔξω ἀπ' τὸ Γερμανικὸ Σοσιαλδημοκρατικὸ Κόμμα, οἱ ὁμοσπονδίες ὅλων τῶν χωρῶν —ἡ Ἀμερικανική, ἡ Ἀγγλική, ἡ Ὁλλανδική, ἡ Βελγική, ἡ Γαλλική, ἡ Ἐλβετικὴ Γιοῦρα, ἡ Ἱσπανικὴ κι ἡ Ἰταλική— διαμαρτυρήθηκαν γιὰ ὅλες τὶς ἀποφάσεις αὐτοῦ τοῦ καταστρεπτικοῦ κι αἰσχροῦ συνέδριου κι ἀποκήρυξαν ὁρμητικὰ τὶς πρόστυχες δολοπλοκίες του.

Ἀλλ' ἂς ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὸ ἠθικὸ ζήτημα κι ἂς ἀσχοληθοῦμε μόνο μὲ τὰ βασικὰ σημεῖα. Ἕνα πολιτικὸ πρόγραμμα δὲν ἔχει καμιὰ ἀξία, ἂν σχετίζεται μόνο μὲ ἀφηρημένες γενικεύσεις. Πρέπει νὰ καθορίζει ἀκριβῶς ποιοὶ θεσμοὶ πρέπει ν' ἀντικαταστήσουν ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ καταργηθοῦν ἢ νὰ μεταρρυθμισθοῦν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Μὰρξ ἀποτελεῖ ἕνα πλῆρες δίκτυο πολιτικῶν κι οἰκονομικῶν θεσμῶν, ἄκαμπτα συγκεντρωτικῶν καὶ πολὺ αὐταρχικῶν, ποὺ ἔχουν γίνει χωρὶς ἀμφιβολία ἀντικείμενο λατρείας μὲ τὴν καθολικὴ ψῆφο, ὅπως ὅλοι οἱ δεσποτικοὶ θεσμοὶ στὴ σύγχρονη κοινωνία, ἀλλὰ ποὺ ὄχι λιγότερο ὑποτάσσον-

ται σὲ μιὰ πολὺ ἰσχυρὴ κυβέρνηση — γιὰ ν' ἀναφερθῶ στὰ λόγια τοῦ Ἔνγκελς, ποὺ εἶναι ὁ ἄλλος ἑαυτὸς τοῦ Μὰρξ κι ὁ ἔμπιστος τοῦ ἀπόλυτου μονάρχη.

Ἀλλὰ γιατὶ αὐτὸ εἰδικὰ τὸ πρόγραμμα ἔπρεπε νὰ μπεῖ στοὺς ἐπίσημους κι ὑποχρεωτικοὺς κανονισμοὺς τῆς Διεθνοῦς; Γιατί ὄχι τὸ πρόγραμμα τῶν Μπλανκιστῶν; Γιατί ὄχι τὸ πρόγραμμα τὸ δικό μας; Μήπως γιατί τὸ ἑτοίμασε ὁ κύριος Μάρξ; Αὐτὸ δὲν εἶναι δικαιολογία. Ἢ μήπως γιατὶ φαίνεται ν' ἀρέσει στοὺς Γερμανοὺς ἐργάτες; Ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα τῶν ἀναρχικῶν εἶχε υἱοθετηθεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ πολὺ λίγες ἐξαιρέσεις, ἀπ' ὅλες τὶς Λατινικὲς Ὁμοσπονδίες. Οἱ Σλάβοι δὲ θὰ δέχονταν κανένα ἄλλο. Γιατί τότε πρέπει τὸ πρόγραμμα τῶν Γερμανῶν νὰ κυριαρχήσει στὴ Διεθνῆ, τῆς ὁποίας ἡ ἰδέα γεννήθηκε μέσα στὴν ἐλευθερία κι ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ προοδεύσει μόνο μέσα στὴν ἐλευθερία καὶ μ' αὐτήν;

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἐξαναγκασμοῦ τῶν ὁμοσπονδιῶν — εἴτε αὐτὸ γίνει μὲ τὴ βία εἴτε μὲ δολοπλοκία ἢ καὶ μὲ τὰ δυὸ ταυτόχρονα — ν' ἀποδεχθοῦν ἕνα μόνο αὐθαίρετο πολιτικὸ πρόγραμμα πρέπει ν' ἀποτύχει· τὸ πιὸ πιθανὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ διάλυση τῆς Διεθνοῦς κι ἡ διαίρεσή της σὲ πολλὰ πολιτικὰ κόμματα, τὰ ὁποῖα θὰ προωθοῦν τὸ δικό τους πολιτικὸ πρόγραμμα. Μόνο μιὰ διαδικασία ὑπάρχει γιὰ νὰ διασωθεῖ ἡ ἀκεραιότητα καὶ νὰ διασφαλισθεῖ ἡ πρόοδός της: ν' ἀκολουθηθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἀρχική της τακτική, δηλαδὴ νὰ κρατηθεῖ τὸ πολιτικὸ ζήτημα ἔξω ἀπ' τὸ ἐπίσημο κι ὑποχρεωτικὸ πρόγραμμα καὶ τοὺς θεσμούς, τῆς Διεθνοῦς Ἕνωσης Ἐργαζόμενων — ποὺ ὀργανώθηκε ὄχι γιὰ τὸν πολιτικὸ ἀγώνα παρὰ μόνο γιὰ οἰκονομικοὺς σκοποὺς — κι ἀπόλυτη ἄρνηση ν' ἀφεθεῖ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπ' τὸν καθένα σὰν πολιτικὸ ὄργανο. Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἐπικρατήσουν στὴ Διεθνῆ καὶ θὰ τὴν κατευθύνουν σὲ μιὰ καθαρὰ πολιτικὴ τακτικὴ στὸν ἀγώνα ἀνάμεσα στ' ἀντίπαλα πολιτικὰ κόμματα (γιὰ τὴν κατάληψη τῆς κρατικῆς ἐξουσίας), θὰ διαφθαροῦν αὐτόματα. Ἐκεῖνοι, ποὺ φαντάζονται ἀνόητα ὅτι πραγματικὰ κατέχουν αὐτὴ τὴν ἐξουσία, θὰ τὴ δοῦν σταδιακὰ

νὰ ξεφεύγει ἀπ' τὰ χέρια τους καὶ νὰ χάνεται μπροστὰ στὰ ἴδια τὰ μάτια τους.

Ἀλλὰ θὰ πάψει τότε ἡ Διεθνὴς νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα; Θ' ἀγνοήσει ἡ Διεθνὴς τὴν πρόοδο στὸν κόσμο τῆς σκέψης καθὼς καὶ τὰ γεγονότα ποὺ συνοδεύουν ἢ ξεπροβάλλουν ἀπ' τὸν πολιτικὸ ἀγώνα μέσα κι ἀνάμεσα στὰ Κράτη, ἀσχολούμενη μόνο μὲ τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα; Θὰ περιορισθεῖ ἡ Διεθνὴς στὸ νὰ συγκεντρώνει στατιστικὰ στοιχεῖα, νὰ μελετᾶ τοὺς νόμους τῆς παραγωγῆς καὶ τὴ διανομὴ τοῦ πλούτου, νὰ καθορίζει τὰ ἡμερομίσθια, νὰ συγκεντρώνει κεφάλαια γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἀπεργῶν, νὰ ὀργανώνει τοπικές, ἐθνικὲς καὶ διεθνεῖς ἀπεργίες, νὰ ἱδρύει ἐθνικὰ καὶ διεθνῆ ἐργατικὰ συνδικάτα καὶ νὰ ἱδρύει πιστωτικοὺς καὶ παραγωγικοὺς καταναλωτικοὺς συνεταιρισμούς, ὅπου εἶναι δυνατόν;

Σπεύδουμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι ἀπόλυτα ἀδύνατο νὰ παραβλέψουμε τὰ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα. Μιὰ ἀποκλειστικὴ προσκόλληση στὰ οἰκονομικὰ προβλήματα θὰ ἦταν μοιραία γιὰ τὸ προλεταριάτο. Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ ἄμυνα καὶ ὀργάνωση τῶν οἰκονομικῶν του συμφερόντων — ἕνα ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου — πρέπει ν' ἀποτελέσει τὸ πρωταρχικὸ καθῆκον τοῦ προλεταριάτου. Ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους νὰ σταματήσουν ἐκεῖ, χωρὶς ν' ἀπαρνηθοῦν τὸν ἀνθρωπισμό τους καὶ ν' ἀπογυμνωθοῦν ἀπ' τὴ διανοητικὴ κι ἠθικὴ δύναμη, ποὺ εἶναι τόσο ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κατάκτηση τῶν οἰκονομικῶν τους δικαιωμάτων. Στὶς ἄθλιες συνθῆκες, μέσα στὶς ὁποῖες βρίσκεται τώρα ὁ ἐργαζόμενος, τὸ βασικὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζει εἶναι πιθανότατα ἡ τροφὴ γι' αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειά του. Ἀλλὰ σήμερα, πολὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε προνομιοῦχα τάξη, ἀποτελεῖ μιὰ ἀνθρώπινη ὕπαρξη μὲ τὴν πιὸ πλήρη σημασία τῆς λέξης· διψάει γι' ἀξιοπρέπεια, δικαιοσύνη, ἰσότητα, ἐλευθερία, ἀνθρωπισμὸ καὶ γνώση κι ἀγωνίζεται μὲ πάθος νὰ ἐπιτύχει ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα μαζὶ μὲ τὴν πλήρη ἀπόλαυση τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας του. Κατὰ συνέπεια, ἂν τὰ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα δὲν ἔχουν ἀκόμα τεθεῖ στὴ Διεθνῆ, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ προλεταριάτο ἐκεῖνο ποὺ θὰ τὰ θέσει.

Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, τὰ πολιτικὰ καὶ φιλοσοφικὰ θέματα πρέπει νὰ ἐξαιρεθοῦν ἀπ' τὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς. Ἀπ' τὴν ἄλλη,

πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ συζητηθοῦν. Πῶς μπορεῖ νὰ λυθεῖ αὐτὴ ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση;

Τὸ πρόβλημα αὐτὸ θὰ λυθεῖ μὲ τὴν ἐλευθερία. Καμιὰ πολιτικὴ ἢ φιλοσοφικὴ θεωρία δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν θεμελιακὸς κανόνας ἢ νὰ εἰσαχθεῖ μέσα στὸ ἐπίσημο πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς. Οὔτε ἡ ἀποδοχὴ κάποιας πολιτικῆς ἢ φιλοσοφικῆς θεωρίας πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ σὰν προϋπόθεση τῆς ἰδιότητας τοῦ μέλους, ἀφοῦ, ὅπως ἔχουμε δεῖ, τὸ νὰ ἐπιβληθεῖ μιὰ τέτοια θεωρία, πάνω στὶς ὁμοσπονδίες, ποὺ ἀποτελοῦν τὴ Διεθνῆ, θὰ ἦταν ὑποδούλωση ἢ θὰ κατάληγε σὲ διαίρεση καὶ διάσπαση, ποὺ δὲν εἶναι λιγότερο καταστρεπτική. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν προκύπτει ὅτι ἡ ἐλεύθερη συζήτηση ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν θεωριῶν δὲν μπορεῖ νὰ γίνει στὴ Διεθνῆ. Ἀντίθετα, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ὕπαρξη μιᾶς ἐπίσημης θεωρίας εἶναι ποὺ θὰ σκοτώσει μιὰ τέτοια συζήτηση, καθιστώντας την ἐντελῶς ἄχρηστη, ἀντὶ νὰ εἶναι ζωντανὴ καὶ ζωτικὴ καὶ ἐμποδίζοντας τὴν ἔκφραση κι ἀνάπτυξη τῶν ἴδιων τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν τῶν ἐργαζόμενων. Μόλις μιὰ *ἐπίσημη ἀλήθεια* ἀναγγελθεῖ — ἔχοντας ἀνακαλυφθεῖ ἐπιστημονικὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ μεγάλο ἐγκέφαλο ποὺ ἐργάζεται ἐντελῶς μόνος — μιὰ ἀλήθεια ποὺ διακηρύχθηκε κι ἐπιβλήθηκε σ' ὅλο τὸν κόσμο ἀπ' τὴν κορυφὴ τοῦ Μαρξιστικοῦ Σινᾶ, γιατί νὰ συζητᾶμε ὁ,τιδήποτε;

Ἐκεῖνο ποὺ ἀπομένει νὰ γίνει εἶναι ν' ἀποστηθιστοῦν οἱ ἐντολὲς τοῦ νέου Δεκάλογου. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἂν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι κατέχουν τὴν ἀλήθεια, θὰ προσπαθήσουν νὰ τὴν ἀνακαλύψουν. Ποιός ψάχνει γιὰ τὴν ἀλήθεια; Ὅλοι καὶ πάνω ἀπ' ὅλους τὸ προλεταριάτο, ποὺ διψάει γι' αὐτὴν καὶ τὴ χρειάζεται περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους. Πολλοὶ δὲν πιστεύουν ὅτι τὸ προλεταριάτο μπορεῖ ἀπὸ μόνο του ν' ἀνακαλύψει καὶ ν' ἀναπτύξει αὐθόρμητα ἀληθινὲς φιλοσοφικὲς ἀρχὲς καὶ πολιτικὲς τακτικές. Θὰ προσπαθήσω τώρα νὰ δείξω πῶς αὐτὸ ἔχει γίνει ἀπ' τοὺς ἐργαζόμενους μέσα σ' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἴδιο τὸν πυρήνα τῆς Διεθνοῦς.

Οἱ ἐργαζόμενοι, ὅπως ἔχω ἤδη πεῖ, ἀρχικὰ προσχωροῦν στὴ Διεθνῆ γιὰ ἕνα πολὺ πρακτικὸ λόγο: τὴν ἀλληλεγγύη στὸν ἀγώνα γιὰ πλήρη οἰκονομικὰ δικαιώματα ἐνάντια στὴν καταπιεστικὴ

ἐκμετάλλευση ,ποὺ ἀσκεῖται ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη δλων τῶν χωρῶν. Σημειῶστε δτι μόνο μ' αὐτὴ τὴν πράξη, ἂν καὶ ἀρχικὰ χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ, τὸ προλεταριάτο παίρνει μιὰ ἀποφασιστικὰ ἀρνητικὴ θέση ἀπέναντι στὴν, πολιτική. Κι αὐτὸ γίνεται μὲ δυὸ τρόπους: πρῶτα ἀπ' δλα, ὑπονομεύει τὴν ἰδέα τῶν πολιτικῶν συνόρων καὶ τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς τῶν κρατῶν, ἡ ὕπαρξη τῶν ὁποίων βασίζεται πάνω στὶς συμπάθειες, στὴν ἐθελοντικὴ συνεργασία καὶ στὸ φανατικὸ πατριωτισμὸ τῶν ὑποδουλωμένων μαζῶν. Δεύτερον, ἀνοίγει ἕνα χάσμα ἀνάμεσα στὴν ἀστικὴ τάξη καὶ στὸ προλεταριάτο καὶ τοποθετεῖ τὸ προλεταριάτο ἔξω ἀπ' τὴ δραστηριότητα καὶ τὸν πολιτικὸ συνωμοτισμὸ δλων τῶν κομμάτων μέσα στὸ Κράτος· ἀλλὰ τὸ προλεταριάτο, τοποθετούμενο ἔξω ἀπ' δλο τὸ κύκλωμα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς, στρέφεται ἀναγκαστικὰ ἐνάντια σ' αὐτό.

Τὸ προλεταριάτο, μὲ τὴν προσήλωσή του στὴ Διεθνῆ, ἔχει πάρει χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιήσει μιὰ πολὺ συγκεκριμένη πολιτικὴ θέση. Παρ' δλα αὐτὰ δμως αὐτὴ εἶναι μιὰ ἐντελῶς ἀ ρ ν η τ ι κ ὴ πολιτικὴ τοποθέτηση· καὶ τὸ μεγάλο λάθος, γιὰ νὰ μὴ πῶ ἡ προδοσία, καὶ τὸ ἔγκλημα τῶν Σοσιαλδημοκρατῶν — οἱ ὁποῖοι παρακινοῦν τοὺς Γερμανοὺς ἐργάτες ν' ἀκολουθήσουν τὸ Μαρξιστικὸ πρόγραμμα — εἶναι τὸ δτι προσπάθησαν νὰ μετατρέψουν αὐτὴ τὴν ἀρνητικὴ στάση σὲ θετικὴ συνεργασία μὲ τὴν ἀστικὴ πολιτική.

Ἡ Διεθνής, τοποθετώντας τὸ προλεταριάτο ἔξω ἀπ' τὴν πολιτικὴ τοῦ Κράτους καὶ τοῦ ἀστικοῦ κόσμου, δημιούργησε ἔτσι ἕνα νέο κόσμο, τὸν κόσμο τῶν ἑνωμένων προλετάριων δλων τῶν χωρῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ νέος κόσμος τοῦ μέλλοντος, ὁ νόμιμος κληρονόμος ἀλλὰ καὶ ταυτόχρονα ὁ νεκροθάφτης δλων τῶν πολιτισμῶν τοῦ παρελθόντος, οἱ ὁποῖοι θεμελιωμένοι πάνω στὰ προνόμια, εἶναι ἐντελῶς χρεωκοπημένοι, ἐξαντλημένοι καὶ καταδικασμένοι στὴν ἀφάνεια. Ἡ Διεθνὴς εἶναι μοιραῖο νὰ δημιουργήσει ἕνα νέο πολιτισμὸ πάνω στὰ ἐρείπια τοῦ παλιοῦ κόσμου, στὴν κατάργηση κάθε καταπίεσης θεϊκῆς κι ἀνθρώπινης, κάθε ὑποδούλωσης καὶ κάθε ἀνισότητας. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστολὴ καὶ κατὰ συνέπεια τὸ ἀληθινὸ πρόγραμμα τῆς Διεθνοῦς — δχι τὸ ἐπίσημο, τεχνητὸ πρόγραμμα, ἀπ' τὸ ὁποῖο εὔχομαι νὰ μᾶς προστατεύουν δλοι οἱ θεοὶ

τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν — ἀλλὰ ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι ἔμφυτο σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴ φύση τῆς ὀργάνωσής μας.

Τὸ ἀληθινὸ πρόγραμμα, θὰ τὸ ἐπαναλάβω χίλιες φορές, εἶναι πολὺ ἁπλὸ καὶ μετριοπαθές: *ἡ ὀργάνωση τῆς ἀλληλεγγύης στὸν οἰκονομικὸ ἀγώνα ἐνάντια στὸν καπιταλισμό.* Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση, ποὺ ἀρχικὰ θὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ ὑλική, θὰ ξεφυτρώσουν οἱ πνευματικοὶ καὶ ἠθικοὶ στυλοβάτες τῆς νέας κοινωνίας. Γιὰ νὰ πραγματωθεῖ μιὰ τέτοια κοινωνία, ὅλες οἱ σκέψεις, ὅλες οἱ φιλοσοφικὲς καὶ πολιτικὲς τάσεις τῆς Διεθνοῦς, ποὺ ξεπρόβαλαν μέσα ἀπ' τὴ μήτρα τοῦ ἴδιου τοῦ προλεταριάτου, πρέπει νὰ προέλθουν καὶ νὰ πάρουν σὰ βασικὴ ἀφετηρία αὐτὴ τὴν οἰκονομικὴ βάση, ποὺ συνιστᾶ τὴν ἴδια τὴν οὐσία καὶ τὸν φανερὰ δηλωμένο σκοπὸ τῆς Διεθνοῦς. Εἶναι δυνατὸ αὐτό;

Ναί, κι αὐτὴ ἡ διαδικασία γίνεται τώρα. Ὅποιος ἔτυχε νὰ παρακολουθεῖ στενὰ τὶς ἐξελίξεις μέσα στὴ Διεθνῆ τὰ τελευταῖα λίγα χρόνια, θὰ παρατηρήσει πῶς προχωρεῖ ἀργὰ ἡ διαδικασία αὐτή· ἄλλοτε μ' ἐπιταχυνόμενη κι ἄλλοτε μ' ἐπιβραδυνόμενη ταχύτητα καὶ πάντα μὲ τρεῖς διαφορετικοὺς ἀλλὰ στενὰ συνδεδεμένους τρόπους: ἀρχικά, μὲ τὴ δημιουργία καὶ τὸν συντονισμὸ κεφαλαίων βοήθειας γιὰ τοὺς ἀπεργοὺς καὶ τὴ διεθνῆ ἀλληλεγγύη τῶν ἀπεργιῶν· ἔπειτα, μὲ τὴν ὀργάνωση καὶ τὸν διεθνῆ (ὁμοσπονδιακὸ) συντονισμὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐπαγγελματικῶν ἑνώσεων[1] καὶ τελικά, μὲ τὴν *αὐθόρμητη κι ἄμεση ἀνάπτυξη τῶν φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν ἰδεῶν μέσα στὴ Διεθνῆ,* ἰδεῶν ποὺ ἀναπτύσσονται ἀναπόφευκτα παράλληλα μὲ τὰ δύο πρῶτα κινήματα καὶ παράγονται ἀπ' αὐτά.

Ἂς ἐξετάσουμε τώρα αὐτοὺς τοὺς τρεῖς τρόπους, ποὺ εἶναι διαφορετικοὶ ἀλλὰ ἀδιαίρετοι κι ἂς ἀρχίσουμε μὲ τὴν ὀργάνωση τῶν κεφαλαίων βοήθειας τῶν ἀπεργῶν καὶ τῶν ἀπεργιῶν καθεαυτῶν.

Τὰ κεφάλαια βοήθειας τῶν ἀπεργιῶν ἀποσκοποῦν μόνο στὴ συγκέντρωση πόρων, ποὺ κάνουν δυνατὴ τὴν ὀργάνωση καὶ τὴ διατήρηση ἀπεργιῶν καὶ ποὺ ἀποτελεῖ πάντα μιὰ πολυδάπανη ἐπιχείρηση. Ἡ ἀπεργία ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ κοινωνικοῦ πολέ-

μου τοῦ προλεταριάτου ἐνάντια στὴν ἀστικὴ τάξη, μιὰ τακτικὴ ποὺ παραμένει μέσα στὰ ὅρια τῆς νομιμότητας. Οἱ ἀπεργίες εἶναι μιὰ πολύτιμη τακτικὴ ἀπὸ δυὸ ἀπόψεις: πρῶτον, ἠλεκτρίζουν τὶς μάζες, ἐνισχύοντας τὸ ἠθικό τους καὶ ξυπνώντας μέσα τους τὸ αἴσθημα τοῦ φανεροῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσα στὰ συμφέροντά τους καὶ σ' ἐκεῖνα τῆς ἀστικῆς τάξης. Ἔτσι οἱ ἀπεργίες τοὺς ἀποκαλύπτουν τὴν ἄβυσσο, ποὺ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα χωρίζει ἀμετάκλητα τοὺς ἐργάτες ἀπ' τοὺς ἀστούς. Κατὰ συνέπεια συμβάλλουν σημαντικά, ἐρεθίζοντας καὶ φανερώνοντας στοὺς ἐργαζόμενους ὅλων τῶν ἐπαγγελμάτων, τόπων καὶ χωρῶν τὴ συνείδηση καὶ τὸ ἴδιο τὸ πραγματικὸ γεγονὸς τῆς ἀλληλεγγύης. Ἔτσι μιὰ διπλὴ δράση, ἡ μιὰ ἀρνητική, ἡ ἄλλη θετική, τείνει νὰ δημιουργήσει ἄμεσα τὸ νέο κόσμου τοῦ προλεταριάτου, ἀντιπαραθέτοντάς τον μ' ἕνα σχεδὸν ἀπόλυτο τρόπο ἀπέναντι στὸν ἀστικὸ κόσμο.

Εἶναι σημαντικὸ ὅτι σ' αὐτὴ τὴ συσχέτιση οἱ ριζοσπαστικοὶ κι οἱ ἀστοὶ σοσιαλιστὲς ἐπέκριναν μὲ ὀξύτητα τὴν ἰδέα τῶν ἀπεργιῶν κι ἔκαναν ἀπελπισμένες προσπάθειες ν' ἀποθαρρύνουν τὸ προλεταριάτο γιὰ νὰ μὴν ἀπεργήσει. Ὁ Μαντσίνι ποτὲ δὲ μπόρεσε ν' ἀνεχθεῖ ὁποιαδήποτε συζήτηση γι' ἀπεργίες κι ἂν οἱ σύντροφοί του, πολλοὶ ἀπ' τοὺς ὁποίους ἔχουν ἀποθαρρυνθεῖ, ἀποπροσανατολισθεῖ κι ἀποργανωθεῖ μετὰ τὸ θάνατό του (**10 τοῦ Μάρτη 1872**), ὑποστηρίζουν σήμερα δειλὰ τὴν ἀπεργία, αὐτὸ συμβαίνει μόνο γιατὶ ἡ προπαγάνδα γιὰ τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση ἔχει τόσο ἐρεθίσει τὶς μάζες τῶν Ἰταλῶν κι οἱ οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς διεκδικήσεις ἔχουν ἐκδηλωθεῖ μὲ μιὰ τέτοια δύναμη μέσα στὶς ἀπεργίες ποὺ ξέσπασαν ταυτόχρονα σ' ὅλη τὴν Ἰταλία, ὥστε φοβοῦνται ν' ἀντιταχτοῦν σ' αὐτὸ τὸ κίνημα, μήπως ἀπομονωθοῦν καὶ χάσουν ὅλη τὴν ἐπιρροή τους πάνω στὸ λαό.

Ὁ Μαντσίνι, μαζὶ μ' ὅλους τοὺς σοσιαλιστὲς τῆς Εὐρώπης, ἀστοὺς καὶ ριζοσπαστικούς, εἶχε δίκιο ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη νὰ καταδικάζει τὶς ἀπεργίες. Γιατί τί εἶναι αὐτὸ ποὺ θέλουν οἱ Μαντσινικοί, οἱ ὁποῖοι εἶναι σήμερα τόσο διαποτισμένοι ἀπ' τὸ πνεῦμα τῆς συνδιαλλαγῆς, ποὺ σχεδὸν εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἑνωθοῦν μ' ἐκείνους ποὺ ἀποκαλοῦνται «ριζοσπαστικοὶ» στὸ Ἰταλικὸ Κοινοβούλιο; Θέλουν τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς μοναδικοῦ καὶ μεγάλου δημοκρατικοῦ κράτους. Γιὰ νὰ φτιάξουν αὐτὸ τὸ κράτος πρέπει πρῶτα ν' ἀνατρέψουν

αὐτὸ ποὺ ἤδη ὑπάρχει καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἰσχυρὴ ὑποστήριξη τοῦ λαοῦ. Μόλις οἱ ἄνθρωποι προσφέρουν αὐτὴ τὴ μεγάλη ἐξυπηρέτηση στοὺς πολιτικοὺς τῆς σχολῆς τοῦ Μαντσίνι, θὰ σταλοῦν φυσικὰ πίσω στὰ ἐργοστάσια καὶ στὰ ἐργαστήρια ἢ στὰ χωράφια τους γιὰ νὰ ἐπαναλάβουν τὴν ἀπαραίτητη ἐργασία τους. Ἐκεῖ θὰ ὑποταχθοῦν ὄχι στὴν πατρικὴ μοναρχία ἀλλὰ στὴν ἀδερφικὴ προστασία τῆς νέας ἀλλὰ ὄχι λιγότερο ἐξουσιαστικῆς δημοκρατικῆς κυβέρνησης. Οἱ ἐργάτες σήμερα πρέπει ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν ἀπεργία καὶ νὰ προσφύγουν στοὺς νέους τους ἄρχοντες. Ἀλλὰ πῶς μποροῦν οἱ ριζοσπαστικοὶ ἀστοὶ καὶ σοσιαλιστὲς νὰ ὑποκινοῦνται καὶ νὰ δροῦν γιὰ χάρη τῶν ἐργαζόμενων;

Ἐπικαλούμενοι τὸ σοσιαλιστικὸ τους ἔνστικτο; Ἀδύνατον! Αὐτὸς θὰ ἦταν ὁ πιὸ σίγουρος δρόμος γιὰ ν' ἀνακινηθεῖ τὸ μίσος κι ἡ βαθιὰ ἀντίθεση ὅλων τῶν καπιταλιστῶν κι ἰδιοκτητῶν ἐνάντια τόσο στοὺς ἴδιους, ὅσο καὶ στὴ δημοκρατία τῶν ὀνείρων τους. Εἶναι ἐπίσης ἀδύνατο, γιατὶ οἱ ἀστοὶ καὶ ριζοσπαστικοὶ σοσιαλιστὲς μ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς ἐκμεταλλευτὲς εἶναι ποὺ θέλουν νὰ συνεργαστοῦν καὶ νὰ σχηματίσουν μαζὶ τὴ νέα κυβέρνηση. Δὲν μποροῦν νὰ σχηματίσουν κανονικὰ μιὰ νέα κυβέρνηση μὲ τὶς «βάρβαρες», «ἀμαθεῖς», ἀναρχίζουσες μάζες, εἰδικά, ὅταν αὐτὲς οἱ μάζες ἔχουν ξυπνήσει κι ἐξεγερθεῖ στὴν πορεία τῶν οἰκονομικῶν ἀγώνων τους ἀπ' τὸν πόθο γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἰσότητα καὶ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία τους, ποὺ εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ κάθε κυβέρνηση. Οἱ ριζοσπαστικοὶ κι οἱ ἀστοὶ σοσιαλιστὲς πρέπει ἑπομένως νὰ παραβλέψουν τὸ κοινωνικὸ (οἰκονομικὸ) πρόβλημα καὶ νὰ συγκεντρώσουν τὴν προσοχή τους στὴ διέγερση τῶν πολιτικῶν καὶ πατριωτικῶν παθῶν τῶν ἐργαζόμενων. Αὐτὸ θὰ κάνει τὶς καρδιές τους νὰ χτυποῦν ἐναρμονισμένες μὲ τὶς καρδιὲς τῶν ἀστῶν κι οἱ ἐργαζόμενοι θὰ εἶναι τότε ψυχολογικὰ προετοιμασμένοι νὰ προσφέρουν στοὺς ριζοσπαστικοὺς πολιτικοὺς τὴν πολύτιμη ἐξυπηρέτηση ποὺ τοὺς ἔχει ζητηθεῖ: τὴν ἀνατροπὴ τῆς μοναρχικῆς κυβέρνησης.

Ἀλλὰ ἔχουμε δεῖ ὅτι τὸ πρῶτο ἀποτέλεσμα τῶν ἀπεργιῶν εἶναι ἡ καταστροφὴ αὐτῆς τῆς συγκινητικῆς καὶ πολὺ προσοδοφόρας ἁρμονίας μὲ τὴν ἀστικὴ τάξη. Οἱ ἀπεργίες ἔχουν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπενθύμιση στοὺς ἐργάτες ὅτι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στοὺς κυριάρχους τους ὑπάρχει μιὰ ἄβυσσος καὶ τὸ ξύπνημα στὶς

καρδιὲς τοῦ προλεταριάτου σοσιαλιστικῶν πόθων καὶ φιλοδοξιῶν, ποὺ δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀσυμβίβαστες μὲ τὸν πολιτικὸ καὶ πατριωτικὸ φανατισμό. Ναί, ἀπ' αὐτὴ τὴ σκοπιά, ὁ Μαντσίνι εἶχε χίλιες φορὲς δίκιο: οἱ ἀπεργίες πρέπει ν' ἀπαγορευθοῦν.

Ὁ Μαντσίνι, γιὰ λόγους ποὺ μόλις ἔδειξα, ἐπιθυμεῖ καθαρὰ νὰ δώσει τέλος στὸν ταξικὸ ἀνταγωνισμό. Ἀλλ' ὁ κύριος Μὰρξ θέλει πραγματικὰ νὰ διατηρήσει αὐτὸ τὸν ἀνταγωνισμό, ποὺ καθιστᾶ ἐντελῶς ἀδύνατη τὴ συμμετοχὴ τῶν μαζῶν στὴν πολιτικὴ τοῦ Κράτους; Γιατὶ μιὰ τέτοια πολιτικὴ δράση δὲν μπορεῖ νὰ πετύχει ἂν δὲν εἰσχωρήσει μέσα ἡ ἀστικὴ τάξη καὶ θὰ πετύχει μόνο ὅταν αὐτὴ ἡ τάξη τὴν ἀναπτύξει καὶ τὴν κατευθύνει. Ὁ Μὰρξ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀγνοεῖ αὐτό. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ πιστέψω ὅτι τὸ ἀγνοεῖ, μετὰ τὸ κείμενο ποὺ ἔστειλε πρόσφατα στὸ Ἄμστερνταμ καὶ στὸ ὁποῖο διακήρυσσε ὅτι σ' ὁρισμένες χῶρες, πιθανὸν καὶ στὴν ἴδια τὴν Ὁλλανδία, τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα μπορεῖ νὰ ἐπιλυθεῖ εἰρηνικὰ δηλαδὴ μ' ἕναν ἐντελῶς φιλικό, νόμιμο τρόπο, χωρὶς τὴν ἄσκηση βίας. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ σημαίνει μόνο ὅτι τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα μπορεῖ νὰ λυθεῖ μὲ μιὰ σειρὰ διαδοχικῶν, ἥσυχων καὶ συνετῶν συμβιβασμῶν ἀνάμεσα στὴν ἀστικὴ τάξη καὶ στὸ προλεταριάτο. Ὁ Μαντσίνι ποτὲ δὲν εἶχε διαφορετικὴ γνώμη ἀπ' αὐτήν.

Τελικὰ ὁ Μαντσίνι κι ὁ Μὰρξ συμφωνοῦν πάνω σ' ἕνα κύριο σημεῖο: ὅτι οἱ μεγάλες κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις ποὺ πρόκειται ν' ἀπελευθερώσουν τὸ προλεταριάτο μποροῦν νὰ τεθοῦν σ' ἐφαρμογὴ μόνο ἀπὸ ἕνα μεγάλο, δημοκρατικό, πολὺ ἰσχυρὸ καὶ σὲ μεγάλο βαθμὸ συγκεντρωτικὸ κράτος. Αὐτὸ τὸ κράτος ὑποστηρίζουν πρέπει νὰ ἐπιβάλλει στὸ λαὸ μιὰ πολὺ ἰσχυρὴ κυβέρνηση, ἡ ὁποία θὰ ὑπάρχει γιὰ χάρη τῶν λαϊκῶν συμφερόντων, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν εὐημερία τους.

Ἀνάμεσα στὸν Μὰρξ καὶ στὸν Μαντσίνι ὑπῆρχε πάντα μιὰ τεράστια διαφορὰ κι αὐτὸ ὁπωσδήποτε εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Μαντσίνι. Ὁ Μαντσίνι ὑπῆρξε ἕνας φανερὰ εἰλικρινὴς καὶ φλογερὸς πιστός. Λάτρευε τὸ Θεό του, στὸν ὁποῖο ἀφιέρωσε ὅ,τι σκεπτόταν, αἰσθανόταν ἢ ἔκανε. Σὲ σχέση μὲ τὸν προσωπικό του τρόπο ζωῆς, ἦταν ὁ πιὸ ἁπλὸς ἄνθρωπος, ὁ πιὸ μετριοπαθής, ὁ πιὸ ἀνιδιοτελής. Ἀλλὰ γινόταν ἄκαμπτος, ὀργισμένος, ὅταν κάποιος πρόσβαλε τὸ Θεό του.

Ὁ κύριος Μὰρξ δὲν πιστεύει στὸ Θεό, ἀλλὰ πιστεύει βαθειὰ στὸν ἑαυτό του. Ἡ καρδιά του εἶναι γεμάτη ὄχι μὲ ἀγάπη ἀλλὰ μὲ μνησικακία. Εἶναι πολὺ λίγο γενναιόδωρος ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους καὶ γίνεται ἐξίσου ὀργισμένος κι ἄπειρα πιὸ κακεντρεχὴς ἀπ' τὸν Μαντσίνι, ὅταν κάποιος τολμήσει ν' ἀμφισβητήσει τὴν πανσοφία τῆς θεότητας ποὺ λατρεύει, δηλαδὴ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ὁ Μαντσίνι ἤθελε νὰ ἐπιβάλλει στὴν ἀνθρωπότητα τὸν θεϊκὸ παραλογισμό· ὁ κύριος Μὰρξ προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλλει τὸν ἑαυτό του. Προσωπικὰ δὲν πιστεύω σὲ κανένα ἀλλὰ ἂν ἤμουν ἀναγκασμένος νὰ διαλέξω, θὰ προτιμοῦσα τὸ Θεὸ τοῦ Μαντσίνι.

Πιστεύω ὅτι ἀποτελεῖ καθῆκον μου νὰ δώσω αὐτὴ τὴν ἐξήγηση ἔτσι, ὥστε οἱ φίλοι κι οἱ συνεργάτες τοῦ Μαντσίνι νὰ μὴ μποροῦν νὰ μὲ κατηγορήσουν ὅτι δυσφημῶ τὴ μνήμη τοῦ ἀφεντικοῦ τους, παρομοιάζοντάς τον μὲ τὸν κύριο Μάρξ. Ἐπιστρέφω στὸ θέμα μου.

Λέω τότε ὅτι γιὰ ὅλους τοὺς λόγους, ποὺ ἔχω ἀναφέρει, δὲν θὰ μοῦ προκαλέσει ἔκπληξη, ἂν σύντομα ἀκούσουμε συζήτηση γιὰ συμβιβασμὸ ἀνάμεσα στοὺς Μαντσινικοὺς ταραξίες καὶ στοὺς ραδιούργους μαρξιστὲς στὴν Ἰταλία. Συνεχίζω νὰ ὑποστηρίζω ὅτι, ἂν τὸ Μαρξιστικὸ Κόμμα, οἱ ἀποκαλούμενοι Σοσιαλδημοκράτες, συνεχίσει ν' ἀκολουθεῖ τὸ δρόμο τῆς πολιτικῆς δράσης, ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ἐξαναγκασθεῖ νὰ στραφεῖ ἐνάντια στὴν· οἰκονομικὴ δράση — τὴν τακτικὴ τῶν ἀπεργιῶν — τόσο ἀσυμβίβαστες εἶναι στὴν πραγματικότητα αὐτὲς οἱ δυὸ μέθοδες...

Κριτική τῆς οἰκονομικῆς αἰτιοκρατίας καὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ

Οἱ Μαρξιστὲς κοινωνιολόγοι, ἄνθρωποι σὰν τὸν Ἔνγκελς καὶ τὸ Λασσάλ, ὑποστηρίζουν σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς ἀπόψεις μας ὅτι τὸ Κράτος σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τῆς φτώχειας, τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς δουλικότητας τῶν μαζῶν· ὅτι τόσο ἡ ἄθλια κατάσταση τῶν μαζῶν ὅσο κι ἡ δεσποτικὴ ἐξουσία τοῦ Κράτους εἶναι, ἀντίθετα, τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς πιὸ γενικῆς βαθύτερης αἰτίας. Εἰδικώτερα, μᾶς εἶπαν ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι προϊόντα ἑνὸς ἀναπόφευκτου σταδίου τῆς οἰκονομικῆς ἐξέλιξης τῆς κοινωνίας· ἑνὸς σταδίου πού, ἱστορικὰ εἰδωμένο, ἀποτελεῖ ἕνα σημαντικὸ βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς πρὸς ὅτι ἀποκαλοῦμε «Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση». Εἶναι εὔκολο νὰ δείξουμε πόσο μακριὰ ἔχει ἤδη προχωρήσει ἡ μονομανία μ' αὐτὸ τὸ δόγμα: ἡ καταστολὴ τῶν θαυμαστῶν ἐξεγέρσεων τῶν ἀγροτῶν στὴ Γερμανία τὸ 16ο αἰώνα ὁδήγησε ἀναπόφευκτα στὸ θρίαμβο ἑνὸς συγκεντρωτικοῦ, δεσποτικοῦ Κράτους, ἀπ' τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ ὁποίου χρονολογεῖται ἡ, ἐπὶ τόσους αἰῶνες, ὑποδούλωση τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἡ καταστροφὴ χαιρετίζεται ἀπ' τὸ Λασσὰλ σὰ νίκη τῆς ἐπερχόμενης Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης! Γιὰ ποιὸ λόγο;

Γιατί, λένε οἱ Μαρξιστές, οἱ ἀγρότες εἶναι οἱ φυσικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς ἀντίδρασης, ἐνῶ τὸ σύγχρονο, στρατιωτικό, γραφειοκρατικὸ Κράτος, ποὺ ἐμφανίστηκε στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 16ου αἰώνα, μετέφερε τὸν ἀργό, ἀλλὰ πάντοτε προοδευτικό, μετασχηματισμὸ τῆς παλιᾶς φεουδαρχικῆς κι ἀγροτικῆς οἰκονομίας στὴ βιομηχανικὴ περίοδο τῆς παραγωγῆς, στὴν ὁποία τὸ κεφάλαιο ἐκμεταλλεύεται τὴν ἐργασία. Ἑπομένως, τὸ Κράτος αὐτὸ ὑπῆρξε μιὰ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπερχόμενη Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση.

Τώρα μποροῦμε νὰ καταλάβουμε γιατί ὁ κύριος Ἔνγκελς, ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴ λογική, ἔγραψε σ' ἕνα γράμμα ποὺ ἀπευθυ-

νόταν στὸ φίλο μας Κάρλο Καφιέρο ὅτι ὁ Βίσμαρκ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Βασιλιᾶς Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ τῆς Ἰταλίας, (ἀπρόσεκτα) βοήθησε πολὺ τὴν ἐπανάσταση, γιατὶ κι οἱ δυὸ καθιέρωσαν τὸ πολιτικὸ συγκεντρωτικὸ στὶς ἀντίστοιχες χῶρες τους. Προτρέπω τοὺς Γάλλους σύμμαχους καὶ τοὺς συμπαθοῦντες τὸν κύριο Μὰρξ νὰ ἐξετάσουν προσεκτικὰ πῶς αὐτὴ ἡ Μαρξιστικὴ ἀντίληψη ἐφαρμόστηκε μέσα στὴ Διεθνῆ.

Ἐμεῖς πού, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ κύριος Μάρξ, εἴμαστε ὑλιστὲς καὶ αἰτιοκράτες, ἀναγνωρίζουμε ἐπίσης τὴν ἀναπόφευκτη σύνδεση τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων μέσα στὴν Ἱστορία. Ἀναγνωρίζουμε, ὄντως, τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὸν ἀναπόφευκτο χαρακτῆρα ὅλων τῶν γεγονότων ποὺ συμβαίνουν, ἀλλὰ δὲν γονατίζουμε πιὰ μπροστά τους ἀδιάφορα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα εἴμαστε πολὺ προσεκτικοὶ πρὶν τὰ ἐγκωμιάσουμε, ὅταν, ἀπ' τὴ φύση τους, φαίνονται νὰ βρίσκονται σὲ τρομερὴ ἀντίθεση μὲ τὸν ὑπέρτατο σκοπὸ τῆς Ἱστορίας. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἐντελῶς ἀνθρώπινο ἰδεῶδες τὸ ὁποῖο βρίσκεται μὲ μιὰ μορφή, ποὺ μπορεῖ νὰ γίνει περισσότερο ἢ λιγότερο ἀντιληπτή, στὰ ἔνστικτα καὶ στὶς φιλοδοξίες τῶν ἀνθρώπων καὶ σ' ὅλα τὰ θρησκευτικὰ σύμβολα ὅλων τῶν ἐποχῶν, γιατὶ εἶναι ἔμφυτο στὴν ἀνθρώπινη φυλή, τὴν πιὸ κοινωνικὴ ἀπ' ὅλα τὰ ζωϊκὰ εἴδη πάνω στὸν πλανήτη. Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες, ποὺ σήμερα μποροῦμε νὰ καταλάβουμε καλύτερα παρὰ ποτέ, εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἡ πιὸ ὁλοκληρωμένη κατάκτηση καὶ κατοχύρωση τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας κι ἀνάπτυξης, — ὑλικῆς, πνευματικῆς κι ἠθικῆς — γιὰ κάθε ἄτομο, μέσα ἀπ' τὴν ἀπόλυτα ἀπεριόριστη κι αὐθόρμητη ὀργάνωση τῆς οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης.

Ὅ,τι φαίνεται μέσα στὴν Ἱστορία νὰ προσαρμόζεται σ' αὐτὸ τὸ σκοπό, ἀπ' τὴν ἀνθρώπινη ἄποψη — καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ἔχουμε καμιὰ ἄλλη — εἶναι καλό· ὅ,τι ἀντιτίθεται σ' αὐτὸν εἶναι κακό. Γνωρίζουμε πολὺ καλά, σὲ κάθε περίπτωση, ὅτι ἐκεῖνα ποὺ ὀνομάζουμε καλὸ καὶ κακὸ εἶναι πάντοτε τὰ φυσικὰ ἀποτελέσματα φυσικῶν αἰτιῶν κι ὅτι ἑπομένως τὸ καθένα εἶναι ἀναπόφευκτο

ὅπως καὶ τ' ἄλλο. 'Αλλὰ μέσα σ' ἐκεῖνο ποὺ κυρίως ἀποκαλοῦμε φύση διακρίνουμε πολλὲς ἀναγκαιότητες ποὺ δὲν εἴμαστε πολὺ διατεθειμένοι νὰ εὐλογήσουμε, ὅπως ἡ ἀναγκαιότητα νὰ πεθάνει κάποιος ὅταν τὸν δαγκώσει ἕνα λυσσασμένο σκυλί. Παρόμοια, σ' ἐκείνη τὴν ἄμεση συνέχεια τῆς φυσικῆς ζωῆς ποὺ ἀποκαλοῦμε 'Ιστορία, ἀντιμετωπίζουμε πολλὲς ἀναγκαιότητες τὶς ὁποῖες βρίσκουμε ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ ἄξιες ντροπῆς παρὰ εὐλογίας καὶ τὶς ὁποῖες πιστεύουμε ὅτι πρέπει νὰ στιγματίζουμε μ' ὅλη τὴν ἐνεργητικότητα ποὺ διαθέτουμε γιὰ τὸ συμφέρον τῆς κοινωνικῆς κι ἀτομικῆς μας ἠθικῆς. Πάντως, ἀναγνωρίζουμε ὅτι ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ἔγιναν, ἀκόμα καὶ τὰ πιὸ μισητὰ γεγονότα ἔχουν ἐκεῖνο τὸν ἀναπόφευκτο χαρακτῆρα ποὺ ἀπαντᾶται σ' ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς φύσης ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς 'Ιστορίας.

Γιὰ νὰ διευκρινίσω τὴ σκέψη μου, θὰ δώσω μερικὰ παραδείγματα. Ὅταν μελετῶ τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς συνθῆκες τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν 'Ελλήνων στὴν περίοδο τῆς παρακμῆς τῆς ἀρχαιότητας, βγάζω τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς 'Ελλάδας ἀπ' τὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ βαρβαρότητα τῶν Ρωμαίων κι ἡ παρεπόμενη καταστροφὴ ἑνὸς συγκριτικὰ ὑψηλότερου ἐπιπέδου τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας ὑπῆρξε ἕνα φυσικὸ κι ἀναπόφευκτο γεγονός. 'Αλλ' αὐτὸ δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ ταχθῶ, ἐκ τῶν προτέρων καὶ σταθερά, μὲ τὸ μέρος τῆς 'Ελλάδας ἐνάντια στὴ Ρώμη σ' αὐτὸ τὸν ἀγώνα. Γιατὶ βρίσκω ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φυλὴ δὲν κέρδισε ἀπολύτως τίποτα μὲ τὸ θρίαμβο τῆς Ρώμης.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, δέχομαι πὼς τὸ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ στὴν ἱερή τους μανία κατάστρεψαν ὅλες τὶς βιβλιοθῆκες τῶν εἰδωλολατρῶν κι ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς τέχνης, τὴν ἀρχαία φιλοσοφία κι ἐπιστήμη, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπόλυτα φυσικὸ κι ἀναπόφευκτο γεγονός. 'Αλλὰ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ δῶ πῶς αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἔχει μ' ὁποιοδήποτε τρόπο προωθήσει τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομική μας ἀνάπτυξη. Εἶμαι ἀκόμα πιὸ πολὺ διατεθειμένος ν' ἀμφιβάλλω γιὰ τὴν ἀναπόφευκτη ἐξέλιξη τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων, στὴν ὁποία, ἂν πρέπει νὰ πιστέψουμε τὸν κύριο Μάρξ, πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ ἡ μοναδικὴ αἰτία τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν φαινομένων τῆς 'Ιστορίας, ἀποκλειόμενης κάθε ἄλλης μελέτης. 'Επὶ πλέον, εἶμαι πολὺ διατεθειμένος νὰ σκεφτῶ ὅτι ἐκεῖνες οἱ πράξεις τῆς ἱερῆς βαρ-

βαρότητας ἢ μᾶλλον ἐκείνη ἡ μεγάλη σειρὰ βάρβαρων πράξεων κι ἐγκλημάτων ποὺ οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, κάτω ἀπὸ θεϊκὴ ἔμπνευση, διέπραξαν ἐνάντια στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, ἦταν ἀνάμεσα στὶς βασικὲς αἰτίες τῆς πνευματικῆς κι ἠθικῆς κατάπτωσης πού, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὑποδούλωση, γέμισαν αὐτὴ τὴ μεγάλη σειρὰ αἰώνων ποὺ ὀνομάστηκε Μεσαίωνας. Νὰ εἶστε βέβαιοι πώς, ἂν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν καταστρέψει τὶς βιβλιοθῆκες, τὰ μουσεῖα καὶ τοὺς ναοὺς τῆς ἀρχαιότητας, δὲν θὰ εἴμαστε σήμερα καταδικασμένοι νὰ πολεμᾶμε τὸ πλῆθος τῶν φρικτῶν κι αἰσχρῶν παραλογισμῶν ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ παρεμποδίζουν τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸ σ' ἕνα τέτοιο βαθμό, ποὺ μὲ κάνει ν' ἀμφιβάλλω μερικὲς φορὲς γιὰ τὴ δυνατότητα ἑνὸς πιὸ ἀνθρώπινου μέλλοντος.

Συνεχίζοντας τὶς διαμαρτυρίες μου ἐνάντια στὶς μορφὲς τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὸν ἀναπόφευκτο χαρακτῆρα τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζω ἐπίσης ὁ ἴδιος, σταματῶ μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῶν Ἰταλικῶν Δημοκρατιῶν καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὸ ὑπέροχο ξύπνημα τῆς ἀνθρώπινης μεγαλοφυΐας στὴν περίοδο τῆς Ἀναγέννησης. Τότε βλέπω δυὸ φίλους, τόσο παλιοὺς ὅσο κι ἡ ἴδια ἡ Ἱστορία, νὰ πλησιάζουν· τὰ ἴδια φίδια ποὺ μέχρι σήμερα ἔχουν καταβροχθίσει ὅτι ὡραῖο κι ὑπέροχο ἔχει δημιουργήσει τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ὀνομάζονται Ἐκκλησία καὶ Κράτος, Π α π ι σ μ ὸ ς κ ι Α ὐ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α. Αἰώνια κακὰ κι ἀχώριστοι σύμμαχοι, ποὺ ἀγκαλιάζοντας τὸ ἕνα τ' ἄλλο καὶ καταβροχθίζοντας μαζὶ ἐκείνη τὴν ἄτυχη, τὴν πεντάμορφη Ἰταλία, τὴν καταδικάζουν σὲ θάνατο τριῶν αἰώνων. Λοιπόν, ἂν καὶ ξανὰ τὸ βρίσκω ἀπόλυτα φυσικὸ κι ἀναπότρεπτο, παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως καταριέμαι τόσο τὸν Πάπα ὅσο καὶ τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἂς περάσουμε τώρα στὴ Γαλλία. Μετὰ ἀπὸ ἕνα αἰώνα πάλης, ὁ Καθολικισμός, ποὺ ὑποστηριζόταν ἀπ' τὸ Κράτος, θριάμβευσε τελικὰ πάνω στὸν Προτεσταντισμό. Μήπως δὲν βρίσκω ἀκόμα καὶ σήμερα στὴ Γαλλία μερικοὺς πολιτικοὺς ἢ ἱστορικοὺς τῆς μοιρολατρικῆς σχολῆς πού, ἐνῶ ἀποκαλοῦν τὸν ἑαυτό τους ἐπαναστάτη, θεωροῦν αὐτὴ τὴ νίκη τοῦ Καθολικισμοῦ — μιὰ αἱματοβαμμένη κι ἀπάνθρωπη νίκη, ἂν ὑπῆρξε ποτὲ καμιὰ — σὰν γνήσιο θρίαμβο τοῦ ἐπαναστατικοῦ σκοποῦ; Ὁ Καθολικισμός, ἐπιμένουν,

ὑπῆρξε τότε ἡ Κρατικὴ ἐκπροσώπηση τῆς δημοκρατίας, ἐνῶ ὁ Προτεσταντισμὸς ἀντιπροσώπευε τὴν ἐξέγερση τῆς ἀριστοκρατίας ἐνάντια στὸ Κράτος καὶ ἑπομένως ἐνάντια στὴ Δημοκρατία. Αὐτὸ τὸ εἶδος σοφίσματος εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἴδιο μὲ τὸ Μαρξιστικὸ σόφισμα, ποὺ θεωρεῖ ἐπίσης ὅτι ὁ θρίαμβος τοῦ Κράτους ἀποτελεῖ νίκη γιὰ τὴν κοινωνικὴ δημοκρατία. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀηδιαστικοὺς κι ἐκνευριστικοὺς παραλογισμοὺς ὀφείλεται τὸ ὅτι διαφθείρεται τὸ μυαλὸ καὶ τὸ ἠθικὸ αἴσθημα τῶν μαζῶν, συνηθίζοντάς τες νὰ χαιρετίζουν τοὺς αἱμοδιψεῖς ἐκμεταλλευτές τους, τ' ἀφεντικὰ κι ὑπηρέτες τοῦ Κράτους, σὰν σωτῆρες καὶ ἐλευθερωτές τους.

Εἶναι χίλιες φορὲς πιὸ σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Προτεσταντισμός, ὄχι σὰν Καλβινιστικὴ θεολογία ἀλλὰ σὰν δυναμικὴ καὶ ἔνοπλη διαμαρτυρία, ἀντιπροσώπευε τὴν ἐξέγερση, τὴν ἐλευθερία, τὸν ἀνθρωπισμὸ καὶ τὴν καταστροφὴ τοῦ Κράτους· ἐνῶ ὁ Καθολικισμὸς ἐκπροσωποῦσε τὴ δημόσια τάξη, τὴν ἐξουσία, τὸ θεϊκὸ νόμο, τὴν κοινὴ σωτηρία τῆς Ἐκκλησία καὶ τοῦ Κράτους, τὴν καταδίκη τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας σὲ μακρόχρονη ὑποδούλωση.

Κατὰ συνέπεια, ἐνῶ ἀναγνωρίζω τὸν ἀναπόφευκτο χαρακτήρα τοῦ γεγονότος ποὺ ἔχει συντελεσθεῖ, δὲν διστάζω νὰ πῶ ὅτι ἡ νίκη τοῦ Καθολικισμοῦ στὴ Γαλλία τὸ 16ο καὶ 17ο αἰώνα ἦταν μιὰ μεγάλη κακοτυχία γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη φυλή. Ἡ σφαγὴ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου κι ἡ ἀνάκληση τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἦταν γεγονότα τόσο καταστρεπτικὰ γιὰ τὴ Γαλλία, ὅσο ὑπῆρξε στὶς μέρες μας ἡ ἧττα κι ἡ σφαγὴ τοῦ Παρισινοῦ λαοῦ στὴν Παρισινὴ Κομμούνα. Πραγματικὰ ἄκουσα πολλοὺς ἔξυπνους κι ἀξιόλογους Γάλλους ν' ἀποδίδουν τὴν ἧττα τοῦ Προτεσταντισμοῦ στὴ Γαλλία στὴν ἐπαναστατικὴ φύση τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. «Ὁ Προτεσταντισμός», ὑποστηρίζουν, «ὑπῆρξε μόνο μιὰ ἀνολοκλήρωτη ἐπανάσταση· χρειαζόμαστε μιὰ ὁλοκληρωμένη ἐπανάσταση· αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ οἱ Γάλλοι οὔτε ἤθελαν οὔτε μπόρεσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν Μεταρρύθμιση. Ἡ Γαλλία προτίμησε νὰ παραμείνει Καθολικὴ μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ διακηρύξει τὴν ἀθεΐα. Νά γιατὶ ὁ γαλλικὸς λαός, μὲ ἀληθινὰ χριστιανικὴ ὑποταγή, ἀνέχτηκε τὴ φρίκη τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου καὶ τὴν ὄχι λιγότερο ἀπαίσια ἀνάκληση τοῦ Ἐδίκτου τῆς Νάντης».

Αὐτοὶ οἱ ἄξιοι πατριῶτες ἢ ἀδυνατοῦν ἢ δὲ θέλουν νὰ κατα-

λάβουν ένα πράγμα. Ένας λαός πού γιά οποιοδήποτε λόγο ανέχεται τήν τυραννία θά χάσει τελικά τή σωτήρια συνήθεια κι αυτό ακριβώς ακόμα τό ίδιο τό ένστικτο τής ανταρσίας. Μόλις ένας λαός χάσει τήν προδιάθεση γιά ελεύθερη ζωή, γίνεται αναγκαστικά, όχι μόνο στίς εξωτερικές του εκδηλώσεις αλλά καί σ' αυτή ακριβώς τήν ουσία τής ίδιας του τής ύπαρξης, ένας λαός σκλάβων. Στό ότι ό Προτεσταντισμός νικήθηκε στή Γαλλία οφείλετο τό ότι ό γαλλικός λαός έχασε, ή πιθανόν δέν απόκτησε ποτέ, τή συνήθεια τής ελευθερίας. Στήν αναζήτηση αυτής τής συνήθειας οφείλεται τό ότι ή σημερινή Γαλλία, στερείται αυτό πού ονομάζουμε π ο λ ι τ ι κ ή σ υ ν ε ί δ η σ η κι ακριβώς επειδή στερείται αυτή τή συνείδηση, όλες οί επαναστάσεις πού έχει κάνει μέχρι σήμερα απότυχαν νά πραγματώσουν τήν πολιτική της ελευθερία. Εξαιρώντας τίς μεγάλες επαναστατικές μέρες του, πού είναι οί πανηγυρικές του μέρες, ό γαλλικός λαός παραμένει σήμερα όπως ήταν στό παρελθόν, ένα λαός σκλάβων.

Προχωρώντας σέ άλλες περιπτώσεις, έρχομαι στό διαμελισμό τής Πολωνίας. Εδώ είμαι πολύ χαρούμενος πού, τουλάχιστον πάνω σ' αυτό τό θέμα, θά συμφωνήσω μέ τόν κύριο **Μάρξ**, γιατί αυτός, όπως εγώ καί κάθε άλλος, θεωρεί αυτό τό διαμελισμό σάν μ ε γ ά λ ο έ γ κ λ η μ α. Θά ήθελα μόνο νά ξέρω γιατί, δεδομένης τόσο τής μοιρολατρικής όσο καί τής αισιόδοξης άποψής του, αντιφάσκει μέ τόν εαυτό του καταδικάζοντας ένα σπουδαίο γεγονός πού ανήκει ήδη στό ιστορικό παρελθόν. Ό Προυντόν, τόν όποιο αγαπούσε τόσο πολύ, (1) ήταν πολύ πιό λογικός καί συνεπής απ' ότι ό **Μάρξ**. Προσπαθώντας όμως μέ κάθε τρόπο νά δημιουργήσει μιά ιστορική δικαιολόγηση γιά τά συμπεράσματά του, έγραψε μιά άτυχη μπροσούρα (2) στήν οποία έδειξε γιά πρώτη φορά πολύ αποφασιστικά ότι ή Πολωνία τών ευγενών πρέπει νά εξαφανισθεί, γιατί φέρνει μέσα της τά σπέρματα τής ίδιας της τής διάλυσης. Έπειτα προσπάθησε νά συγκρίνει μέ δυσμένεια αυτό

(1) Ή τελευταία φράση αποτελεί ένα ειρωνικό υπαινιγμό γιά τήν πασίγνωστη απέχθεια πού έτρεφε ό Μάρξ γιά τόν Προυντόν.

(2) «Ή άτυχη μπροσούρα» είναι πιθανόν εκείνη μέ τόν τίτλο «Άν οί προδότες τοῦ 1815 έπαυαν νά υπάρχουν» (1864) στήν οποία ό Προυντόν ήταν αντίθετος μέ τήν ανακήρυξη τής Πολωνίας σέ ανεξάρτητο κράτος.

τὸ ἀριστοκρατικὸ καθεστὼς μὲ τὴν Τσαρικὴ Αὐτοκρατορία, τὴν ὁποία θεώρησε σὰν προάγγελο τοῦ θριάμβου τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Αὐτὸ ὑπῆρξε πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ λάθος. Δὲν διστάζω νὰ πῶ, παρ' ὅλο τον βαθὺ σεβασμὸ ποὺ τρέφω γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Προυντόν, ὅτι ὑπῆρξε ἕνα ἔγκλημα, τὸ ἔγκλημα ἑνὸς σοφιστὴ πού, γιὰ νὰ κερδίσει μιὰ διαμάχη, τόλμησε νὰ προσβάλει ἕνα μαρτυρικὸ ἔθνος αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπαναστατοῦσε γιὰ ἑκατοστὴ φορὰ ἐνάντια στοὺς Ρώσους καὶ Γερμανοὺς δυνάστες του καὶ ποὺ γιὰ ἑκατοστὴ φορὰ βρισκόταν ξαπλωμένο κάτω ἀπ' τὰ κτυπήματά τους (3).

Γιατί ὁ Μάρξ, ἀντιφάσκοντας μὲ τὶς ἴδιες τὶς ἰδέες του, εὐνοεῖ τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς ἀνεξάρτητου Πολωνικοῦ κράτους; Ὁ κύριος Μὰρξ δὲν εἶναι μόνο ἕνας μορφωμένος σοσιαλιστής, εἶναι ἐπίσης ἕνας πολὺ ἔξυπνος πολιτικὸς καὶ πατριώτης ὄχι λιγότερο φλογερὸς ἀπ' ὅτι ὁ Βίσμαρκ, ἂν καὶ προσέγγιζε τοὺς σκοποὺς του μὲ κάπως διαφορετικὰ μέσα. Κι ὅπως πολλοὶ ἀπ' τοὺς συμπατριῶτες του, τόσο τοὺς σοσιαλιστὲς ὅσο καὶ τοὺς ἄλλους, ποθεῖ τὴν ἐγκαθίδρυση ἑνὸς μεγάλου Γερμανικοῦ κράτους, τοῦ κράτους ἐκείνου ποὺ θὰ δοξάσει τὸ Γερμανικὸ λαὸ καὶ θὰ ὠφελήσει τὸν παγκόσμιο πολιτισμό. Τώρα ἀνάμεσα στὰ ἐμπόδια γιὰ τὴν πραγμα-

(3) Τὸ ἔγκλημα τοῦ Προυντὸν ἦταν ὅτι ἀγνόησε βασικὲς ἀλήθειες. Ἡ πρώτη ἦταν ὅτι ἡ παλιὰ Πολωνικὴ δημοκρατία στηριζόταν στὴν ὑποδούλωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀπ' τοὺς ἀριστοκρατικοὺς θεσμούς. Ἡ δεύτερη ἦταν ὅτι ἀπ' τὴν ἐξέγερση τοῦ 1863, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἑπόμενη ἐξέγερση, ποὺ ἐμπνεόταν ἀπὸ ἕνα φλογερό, ἀποκλειστικὰ πολιτικὸ πατριωτισμό, στερούμενο σοσιαλιστικῶν ἰδεωδῶν, κάθε ἀπόπειρα γιὰ ἐπανασύσταση τοῦ Μεγάλου Πολωνικοῦ Κράτους μέσα στὰ παλιὰ ὅρια, ἦταν καταδικασμένη σ' ἀποτυχία. Ἦταν πιθανὸν σκληρὸ νὰ πεῖς αὐτὲς τὶς ἀλήθειες σ' ἕνα ἄτυχο ἔθνος αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ ὑπόκυπτε μπροστὰ στοὺς δολοφόνους του. Ἀλλὰ τουλάχιστον ἦταν ἡ ἀλήθεια καὶ ἔπρεπε νὰ εἰπωθεῖ. Ἡ ἐνοχὴ τοῦ Προυντὸν ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ ἀντίθεσή του στοὺς Πολωνοὺς πατριῶτες, τὸν ὁδήγησε νὰ περιγράφει τὰ στρατεύματα, τοὺς ἀρχηγούς, τὶς ἄγριες τσαρικὲς ὀρδές, σὰν σοσιαλιστὲς ἀπελευθερωτὲς τῶν Πολωνῶν ἀγροτῶν ἀπ' τὰ προδοτικὰ Πολωνικὰ ἀφεντικά τους. Ὁ Προυντόν, ὅπως κι οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς συμπατριῶτες του, ἀγνοοῦσε τόσο φανερὰ τὴν Πολωνία, ὅσο ἐκεῖνοι τὴ Ρωσία, ἀλλ' ἀκόμα κι ἔτσι τὸ ἐπαναστατικό του ἔνστικτο ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχε προφυλάξει ἀπ' τὸ νὰ προχωρήσει σὲ μιὰ διαστροφὴ τῶν γεγονότων ποὺ τὸν ἔκανε νὰ κερδίσει τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν Πανσλαβιστῶν πατριωτῶν τῆς Μόσχας. Ἐπιπλέον αὐτοὶ οἱ πατριῶτες, αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ἔκαναν κατάσχεση στὴν περιουσία τῶν γαιοκτημόνων, ποὺ στασίασαν, ὄχι γιὰ νὰ τὴ μοιράσουν στοὺς ἀγρότες, ἀλλὰ γιὰ νὰ μοιρασθοῦν τὴ λεία μὲ τοὺς Ρώσους ἰμπεριαλιστὲς στὴν Πολωνία.

τοποίηση αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ βρίσκεται ἡ Πρωσσική Αὐτοκρατορία πού, μὲ ἀπειλητικὴ δύναμη, ἐμφανίζεται σὰν προστάτης τῶν Σλαβικῶν λαῶν ἐνάντια στὸ Γερμανικὸ πολιτισμό.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ εἶναι ἡ πολιτικὴ τῆς ἐποχῆς μας· ἡ πολιτικὴ τοῦ Μάρξ, ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του τουλάχιστον σὰν διάδοχο τοῦ Βίσμαρκ, εἶναι ἡ πολιτικὴ τοῦ μέλλοντος. Κι ὅταν λέω ὅτι ὁ κύριος Μὰρξ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του σὰν συνέχεια τοῦ Βίσμαρκ, δὲν ἔχω καμιὰ πρόθεση νὰ δυσφημήσω τὸν Μάρξ. Ἂν δὲν θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἔτσι, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει ἐπιτρέψει στὸν Ἔνγκελς, στὸν ὁποῖο ἐμπιστευόταν ὅλες του τὶς σκέψεις, νὰ γράψει ὅτι ὁ Βίσμαρκ ἐξυπηρετεῖ τὸ σκοπὸ τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Τὸν ἐξυπηρετεῖ τώρα ἀπρόσεκτα μὲ τὸ δικό του τρόπο· ὁ κύριος Μὰρξ θὰ τὸν ἐξυπηρετήσει ἀργότερα μὲ διαφορετικὸ τρόπο.

Τώρα ἂς ἐξετάσουμε τὸν εἰδικότερο χαρακτήρα τῆς πολιτικῆς τοῦ κυρίου Μάρξ. Ἂς ἐξακριβώσουμε τὰ βασικὰ σημεῖα στὰ ὁποῖα διαφέρει ἀπ' τὴ πολιτικὴ τοῦ Βίσμαρκ. Τὸ βασικὸ σημεῖο, καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε τὸ μοναδικό, εἶναι αὐτό: ὁ κύριος Μὰρξ εἶναι ἕνας δημοκράτης, ἕνας ἐξουσιαστικὸς σοσιαλιστής. Ὁ Βίσμαρκ εἶναι ἕνας ἀπόλυτα ἀριστοκρατικός, μοναρχικὸς Γιοῦνγκερ. Ἐπομένως ἡ διαφορὰ εἶναι πολὺ μεγάλη, πολὺ σοβαρὴ κι οἱ δυὸ πλευρὲς εἶναι εἰλικρινεῖς στὶς διαφορές τους. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, δὲν εἶναι δυνατὴ καμιὰ συμφωνία ἢ συμβιβασμὸς ἀνάμεσα στὸ Βίσμαρκ καὶ στὸν κύριο Μάρξ. Ἀκόμα πέρα ἀπ' τὴν ἀφοσίωση ποὺ ἔδειξε ὁ Μὰρξ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας καὶ τὴν ὁποία ἀπόδειξε σὲ πολλὲς περιπτώσεις, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἴδια ἡ τοποθέτηση καὶ οἱ φιλοδοξίες του ἀποτελοῦν μιὰ θετικὴ ἐγγύηση πάνω στὸ σημεῖο αὐτό. Σ' ἕνα μοναρχικὸ πολίτευμα ὅσο φιλελεύθερο κι ἂν εἶναι ἢ ἀκόμα καὶ σὲ μιὰ συντηρητικὴ δημοκρατία, ὅπως ἐκείνη τοῦ Θιέρσου (4), δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κανένας ρόλος γιὰ τὸν κύριο Μὰρξ κι ἀκόμα λιγότερο στὴν Πρωσσικὴ Αὐτοκρατορία ποὺ ἱδρύθηκε ἀπ' τὸν Βίσμαρκ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Αὐτοκράτορα, ἕνα μιλιταριστὴ καὶ φανατικὸ μπα-

(4) Ὁ Λουδοβίκος Ἀδόλφος Θιέρσος (1797 — 1877) ὑπῆρξε πρόεδρος τῆς Γ' Δημοκρατίας, 1871 — 1873) καὶ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς Παρισινῆς Κομμούνας (1871).

μπούλα καὶ κηδεμόνα ὅλους τοὺς βαρώνους καὶ γραφειοκράτες. Προτοῦ μπορέσει νὰ φθάσει στὴν ἐξουσία ὁ κύριος Μάρξ, θὰ πρέπει νὰ ἐξαλείψει ὅλα αὐτά. Κατὰ συνέπεια εἶναι ἀναγκασμένος νὰ εἶναι ἐπαναστάτης.

Οἱ ἰδέες τῆς μορφῆς καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς κυβέρνησης εἶναι ἐκεῖνες ποὺ διαχωρίζουν τὸν Βίσμαρκ ἀπ' τὸν κύριο Μάρξ. Ὁ ἕνας εἶναι ἀπόλυτα μοναρχικὸς κι ὁ ἄλλος ἀπόλυτα δημοκρατικὸς κι ἀνάλογα μὲ τὴ περίπτωση ἕνας δημοκρατικὸς σοσιαλιστής.

Ἂς δοῦμε τώρα τί τοὺς ἑνώνει. Εἶναι ἡ ἀπόλυτη λατρεία γιὰ τὸ Κράτος. Δὲν χρειάζεται νὰ τὸ ἀποδείξω στὴν περίπτωση τοῦ Βίσμαρκ. Οἱ ἀποδείξεις ὑπάρχουν. Εἶναι ὁλοκληρωτικὰ κρατιστής καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἀλλὰ οὔτε εἶναι δύσκολο ν' ἀποδείξουμε ὅτι ὁ κύριος Μὰρξ εἶναι ἐπίσης ἕνας κρατιστής. Ἀγαπάει τὴν κυβέρνηση σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ἤθελε νὰ δημιουργήσει μιὰ τέτοια, ἀκόμα καὶ στὴ Διεθνῆ Ἕνωση Ἐργαζόμενων (Α΄ Διεθνῆ)· καὶ λατρεύει τὴν ἐξουσία τόσο πολύ, ὥστε ἤθελε καὶ σκοπεύει καὶ σήμερα ἀκόμα, νὰ ἐπιβάλλει τὴ δικτατορία του πάνω μας. Τὸ σοσιαλιστικὸ πολιτικό του πρόγραμμα ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ πιστὴ ἔκφραση τῆς προσωπικῆς του στάσης. Ὁ ὑπέρτατος σκοπὸς ὅλων τῶν προσπαθειῶν του, ὅπως διακηρύχτηκε στὶς βασικὲς ἀρχὲς τοῦ κόμματός του στὴ Γερμανία, εἶναι ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ μεγάλου Λαϊκοῦ Κράτους.

Ἀλλ' ὁποιοσδήποτε ἀναφέρει τὸ κράτος ἀναγκαστικὰ ἐννοεῖ ἕνα εἰδικὰ περιορισμένο κράτος, ποὺ ἀπαρτίζεται χωρὶς ἀμφιβολία, ἂν εἶναι πολὺ μεγάλο, ἀπὸ πολλοὺς διαφορετικοὺς λαοὺς καὶ χῶρες, ἀλλὰ ποὺ ἐξαιρεῖ πολὺ περισσότερους. Γιατί, ἐκτὸς ἂν ὀνειρεύεται ἕνα παγκόσμιο κράτος, ὅπως ὁ Ναπολέων κι ὁ Αὐτοκράτωρ Κάρολος ὁ Ε΄, ἢ ὁ Παπισμός, ποὺ ὀνειρευόταν τὴν Παγκόσμια Ἐκκλησία, ὁ Μὰρξ θὰ ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιηθεῖ μὲ τὴ διακυβέρνηση ἑνὸς μόνο κράτους. Ἑπομένως, ὁποιος ἀναφέρει τὸ κράτος, ἐννοεῖ ἕνα κράτος κι ὅποιος λέει ἕνα κράτος ἐπιβεβαιώνει μ' αὐτὸ τὴν ὕπαρξη ἄλλων κρατῶν κι ὅποιος λέει ἄλλα κράτη ἐννοεῖ ἄμεσα: συναγωνισμό, ζήλεια, πόλεμο ἀτέλειωτο χωρὶς ἀνάπαυλα. Ἡ πιὸ ἁπλὴ λογική, ὅπως ὁλόκληρη ἡ Ἱστορία, ἀποδεικνύει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια.

Κάθε Κράτος, ἀντιμετωπίζοντας τὸν κίνδυνο νὰ καταστραφεῖ

καὶ βλέποντας τὸν ἑαυτό του νὰ καταβροχθίζεται ἀπ' τὰ γειτονικὰ κράτη, πρέπει νὰ τείνει πρὸς τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία κι ἔχοντας γίνει πανίσχυρο, πρέπει νὰ ριχθεῖ σὲ μιὰ περιπέτεια κατακτήσεων ἔτσι, ὥστε νὰ μὴν κατακτηθεῖ τὸ ἴδιο· γιατὶ δυὸ ἐφάμιλλες ἀλλὰ ἀντιμαχόμενες δυνάμεις δὲν μποροῦν νὰ συνυπάρχουν χωρὶς νὰ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψει ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ὅποιος μιλάει γιὰ «κατάκτηση», κάτω ἀπὸ ὁποιαδήποτε μορφὴ ἢ ὄνομα, ἐννοεῖ κατακτημένους λαούς, σκλαβωμένους καὶ μέσα στὴν ὑποδούλωση.

Εἶναι μέσα στὴ φύση τοῦ Κράτους νὰ καταστρέφει τὴν ἀλληλεγγύη τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς. Τὸ Κράτος δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ σὰν ὁλοκληρωμένη ὀντότητα καὶ νὰ διατηρήσει ὅλη του τὴ δύναμη, ἐκτὸς ἂν τάξει τὸν ἑαυτό του σὰν ὑπέρτατο εἶναι καὶ σκοπὸ τῶν πάντων γιὰ τοὺς ὑπηκόους του, ἂν καὶ ὄχι γιὰ τοὺς ὑπηκόους ἄλλων, μὴ κατακτημένων, κρατῶν. Αὐτὸ καταλήγει ἀναπόφευκτα στὴν ὑπεροχὴ τῆς κρατικῆς ἠθικῆς καὶ τῶν κρατικῶν συμφερόντων πάνω στὴν παγκόσμια ἀνθρώπινη λογικὴ καὶ ἠθική, καταστρέφοντας ἔτσι τὴν παγκόσμια ἀλληλεγγύη τῆς Ἀνθρωπότητας. Ὁ κανόνας τῆς πολιτικῆς ἢ κρατικῆς ἠθικῆς εἶναι πολὺ ἁπλός. Δοθέντος τοῦ Κράτους σὰν ὑπέρτατου σκοποῦ, καθετὶ ποὺ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξη τῆς δύναμής του εἶναι καλό· ὁ,τιδήποτε ἀντίθετο μ' αὐτό, ὅσο ἀνθρώπινο καὶ ἠθικὸ κι ἂν εἶναι, εἶναι κακό. Αὐτὴ ἡ ἠθικὴ ὀνομάζεται π α τ ρ ι ω τ ι σ μ ό ς. Ἡ Διεθνὴς ἀποτελεῖ ἄρνηση τοῦ πατριωτισμοῦ κι ἑπομένως ἄρνηση τοῦ Κράτους. Ἂν ἑπομένως, ὁ κύριος Μὰρξ κι οἱ φίλοι του τοῦ Γερμανικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος κατόρθωναν νὰ βάλουν τὸν Κρατικὸ κανόνα μέσα στὸ πρόγραμμά μας, θὰ κατέστρεφαν τὴ Διεθνή.

Τὸ Κράτος, γιὰ τὴν ἴδια τὴ διατήρησή του, πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ γίνει πανίσχυρο ὅσον ἀφορᾶ τὶς διεθνεῖς ὑποθέσεις, ἀλλ' ἂν συμβαίνει αὐτὸ στὶς διεθνεῖς σχέσεις τὸ ἴδιο θὰ συμβαίνει καὶ στὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις. Ἡ ἠθικὴ κάθε κράτους πρέπει νὰ προσαρμόζεται στὶς ἰδιαίτερες συνθῆκες καὶ περιστάσεις τῆς ὕπαρξής του, μιὰ ἠθικὴ ποὺ περιορίζει κι ἑπομένως ἀρνεῖται κάθε ἀνθρώπινη καὶ παγκόσμια ἠθική. Πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε σχετικὰ μὲ τὸ Κράτος ὅτι ὅλοι οἱ ὑπήκοοί του σκέπτονται καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ἐνεργοῦν ἐναρμονισμένοι ἀπόλυτα μὲ τὴν πατριωτικὴ ἠθικὴ τοῦ Κράτους καὶ παραμένουν ἀπρόσβλητοι ἀπ' τὴν ἐπίδραση καὶ

τις διδασκαλίες τῆς ἀληθινὰ ἀνθρωπιστικῆς ἠθικῆς. Αὐτὸ κάνει τὴν κρατικὴ λογοκρισία ἀπόλυτα ἀπαραίτητη· γιατὶ ἡ πολὺ μεγάλη ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τῆς γνώμης εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ὁμοθυμία τῆς προσήλωσης ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ Κρατικὴ ἀσφάλεια κι ὁ κύριος Μάρξ, σὲ ἁρμονία μὲ τὴ βασικὰ πολιτική του ἄποψη, θεωρεῖ αὐτὴ τὴ λογοκρισία δικαιολογημένη. Ὅτι αὐτὴ εἶναι στὴν πραγματικότητα ἡ γνώμη τοῦ κυρίου Μὰρξ φαίνεται καθαρὰ ἀπ' τὶς προσπάθειές του νὰ φέρει τὴ λογοκρισία μέσα στὴ Διεθνῆ, ἔστω κι ἂν κάλυπτε αὐτὲς τὶς προσπάθειες μὲ λογικοφανεῖς δικαιολογίες.

Ἀλλὰ ὅσο αὐστηρὴ κι ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ λογοκρισία, ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωση ποὺ τὸ Κράτος ἐπρόκειτο νὰ ἔχει ἀποκλειστικὸ μονοπώλιο πάνω στὴν ἐκπαίδευση καὶ διαφώτιση ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἐπιθυμοῦσε ὁ Μαντσίνι κι ὅπως ὁ κύριος Μὰρξ ἐπιθυμεῖ σήμερα, τὸ Κράτος ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιο ὅτι ἀπαγορευμένες κι ἐπικίνδυνες ἰδέες δὲν πρόκειται μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο νὰ μποῦν κρυφὰ μέσα στὴ συνείδηση τῶν ὑπηκόων του. Τὸ ἀπαγορευμένο φροῦτο ἀσκεῖ μιὰ τέτοια ἕλξη πάνω στοὺς ἀνθρώπους κι ὁ δαίμονας τῆς ἐξέγερσης, ἐκεῖνος ὁ αἰώνιος ἐχθρὸς τοῦ Κράτους, ξυπνάει τόσο εὔκολα μέσα στὶς καρδιές τους, ὅταν δὲν ἔχουν ἀποβλακωθεῖ ἐντελῶς, ποὺ οὔτε ἡ ἐκπαίδευση οὔτε ἡ διαφώτιση οὔτε ἀκόμα κι ἡ Κρατικὴ λογοκρισία, ἐγγυοῦνται ἐπαρκῶς τὴν ἀσφάλειά του. Ὀφείλει ἀκόμα νὰ ἔχει μιὰ ἀστυνομικὴ δύναμη ἀπὸ ἀφοσιωμένους πράκτορες, ποὺ νὰ παρακολουθοῦν παντοῦ, μυστικὰ κι ἀπαρατήρητα, τὸ ρεῦμα τῶν λαϊκῶν γνωμῶν καὶ παθῶν. Εἴδαμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ κύριος Μὰρξ ἔχει τόσο πεισθεῖ γι' αὐτὴ τὴν ἀναγκαιότητα, ὥστε ἅπλωσε τοὺς μυστικούς του πράκτορες σ' ὅλα τὰ τμήματα τῆς Διεθνοῦς καὶ κυρίως στὴν Ἰταλία, Γαλλία καὶ Ἱσπανία. Τελικά, ὅσο τέλειο κι ἂν εἶναι ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς διατήρησής του, τῆς ὀργάνωσης, τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆς διαφώτισης τῶν πολιτῶν, τῆς λογοκρισίας καὶ τῆς ἀστυνομίας, τὸ Κράτος δὲν μπορεῖ νὰ αἰσθάνεται ἀσφάλεια, ἂν δὲν ἔχει μιὰ ὁπλισμένη δύναμη γιὰ νὰ τὸ ὑπερασπίζει ἐνάντια στοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθρούς.

Τὸ Κράτος εἶναι ἡ κυβέρνηση, ἀπὸ πάνω πρὸς τὰ κάτω, ἑνὸς τεράστιου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων, πολὺ διαφορετικῶν, ἀπ' τὴν ἄποψη

τοῦ πολιτικοῦ τους ἐπίπεδου, τῆς φύσης τῶν περιοχῶν ἢ περιφερειῶν ποὺ κατοικοῦν, τῶν ἐπαγγελμάτων ποὺ ἀκολουθοῦν, τῶν συμφερόντων καὶ τῶν φιλοδοξιῶν ποὺ τοὺς κατευθύνουν — τὸ Κράτος εἶναι ἡ διακυβέρνηση ὅλων αὐτῶν ἀπὸ τὴν α΄ ἢ β΄ μειοψηφία. Αὐτὴ ἡ μειοψηφία, ἀκόμα κι ἂν εἶχε ἐκλεγεῖ χίλιες φορὲς μὲ καθολικὴ ψηφοφορία κι οἱ πράξεις της ἐλέγχονταν ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς θεσμούς, ἐκτὸς ἂν ἦταν προικισμένη μὲ τὶς ἰδιότητες νὰ βρίσκεται παντοῦ, νὰ εἶναι πάνσοφη καὶ παντοδύναμη, ποὺ οἱ Θεολόγοι ἀποδίδουν στὸ Θεό, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ μπορέσει νὰ προβλέψει καὶ νὰ γνωρίσει τὶς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ της, ἢ νὰ ἱκανοποιήσει ἐξίσου δίκαια τὰ συμφέροντα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἐπείγοντα καὶ δικαιολογημένα. Θὰ ὑπάρχουν πάντοτε ἀδικημένοι ἄνθρωποι γιατὶ πάντοτε θὰ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ θυσιάστηκαν.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, τὸ Κράτος, ὅπως ἡ Ἐκκλησία, εἶναι ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ φύση ἕνας μεγάλος δήμιος τῶν ζωντανῶν ὑπάρξεων. Εἶναι μιὰ δεσποτικὴ ὀντότητα μέσα στὴν καρδιὰ τῆς ὁποίας ὅλα τὰ θετικά, ζωντανά, ἀτομικὰ καὶ τοπικὰ συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων συναντοῦνται, συγκρούονται, ἀλληλοκαταστρέφονται, ἀπορροφοῦνται μέσα σ' ἐκείνη τὴν ἀφαίρεση ποὺ ὀνομάζεται κοινὸ συμφέρον ἢ γενικὸ καλὸ ἢ δημόσια ὠφέλεια καὶ ὅπου ὅλες οἱ πραγματικὲς βουλήσεις ἀλληλοαναιροῦνται μέσα σ' ἐκείνη τὴν ἀφαίρεση ποὺ φέρνει τ' ὄνομα λαϊκὴ θέληση. Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀποκαλούμενη λαϊκὴ θέληση δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ θυσία τῶν συμφερόντων τους. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ αὐτὴ ἡ παμφάγα ἀφαίρεση πάνω σὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους, πρέπει νὰ ἐκπροσωπεῖται καὶ νὰ ὑποστηρίζεται ἀπὸ κάποια ζωντανὴ ὕπαρξη, κάποια ζωντανὴ δύναμη. Λοιπόν, αὐτὴ ἡ δύναμη ὑπῆρχε πάντοτε. Στὴν Ἐκκλησία ὀνομάζεται κλῆρος καὶ στὸ Κράτος ἄρχουσα ἢ κυβερνητικὴ τάξη.

Καὶ πραγματικά, τί ἀνακαλύπτουμε μέσα στὴν Ἱστορία; Τὸ Κράτος ὑπῆρξε πάντοτε ὁ πάτρονας κάποιας προνομιούχας τάξης: τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξης, τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξης, τῆς ἀστικῆς τάξης. Καὶ τελικά, ὅταν ὅλες οἱ ἄλλες τάξεις ἔχουν χορεσθεῖ, τὸ Κράτος γίνεται τότε ὁ πάτρονας τῆς γραφειοκρατικῆς τάξης καὶ μετὰ πέφτει — ἤ, ἂν θέλετε, ὑψώνεται — στὴ θέση μιᾶς μη-

χανῆς. Ἀλλὰ σὲ κάθε περίπτωση εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Κράτους, νὰ ὑπάρχει κάποια προνομιούχα τάξη ἀφοσιωμένη στὴ συντήρησή του.

Ἀλλὰ στὸ Λαϊκὸ Κράτος τοῦ **Μάρξ**, μᾶς ἔχουν πεῖ, δὲν θὰ ὑπάρχει καμιὰ προνομιούχα τάξη. Ὅλοι θὰ εἶναι ἴσοι, ὄχι μόνο ἀπ' τὴ νομικὴ καὶ πολιτικὴ ἄποψη ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ ἄποψη. Τουλάχιστον αὐτὸ ὑποσχέθηκαν, ἂν καὶ πολὺ ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ὑπόσχεση αὐτὴ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ τηρηθεῖ. Ἑπομένως δὲν θὰ ὑπάρχει πιὰ καμιὰ προνομιούχα τάξη, ἀλλὰ θὰ ὑπάρχει μιὰ κυβέρνηση πού, σημειῶστε το καλά, θὰ εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὰ πολύπλοκη κυβέρνηση. Αὐτὴ ἡ κυβέρνηση δὲν θὰ ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν πολιτικὴ διοίκηση καὶ διακυβέρνηση τῶν μαζῶν, ὅπως κάνουν σήμερα ὅλες οἱ κυβερνήσεις, ἀλλὰ θὰ διευθύνει ἐπίσης τὶς μάζες οἰκονομικά, συγκεντρώνοντας στὰ χέρια τοῦ Κράτους τὴν παραγωγὴ καὶ τὴν διανομὴ τοῦ πλούτου, τὴν καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους, τὴν ἵδρυση κι ἀνάπτυξη τῶν ἐργοστασίων, τὴν ὀργάνωση καὶ διεύθυνση τοῦ ἐμπορίου καὶ τελικὰ τὴ διοχέτευση τοῦ κεφαλαίου στὴν παραγωγὴ ἀπ' τὸ μόνο Τραπεζίτη — τὸ Κράτος. Ὅλα αὐτὰ θ' ἀπαιτήσουν μιὰ τεράστια γνώση καὶ πολλὰ δυνατὰ μυαλὰ μέσα σ' αὐτὴ τὴν κυβέρνηση. Θὰ εἶναι ἡ βασιλεία τῆς ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ῆ ς ε ὐ φ υ ΐ α ς, τὸ πιὸ ἀριστοκρατικό, δεσποτικό, ἀλαζονικὸ καὶ ὀλιγαρχικὸ ἀπ' ὅλα τὰ καθεστῶτα. Μιὰ νέα τάξη θὰ γεννηθεῖ, μιὰ νέα ἱεραρχία πραγματικῶν καὶ ψευτο-ἐπιστημόνων καὶ λογίων κι ὁ κόσμος θὰ χωρισθεῖ σὲ μιὰ μειοψηφία ποὺ θὰ κυβερνᾶ στ' ὄνομα τῆς γνώσης καὶ σὲ μιὰ τεράστια πλειοψηφία ἀμαθῶν. Καὶ τότε, ἀλλοίμονο στὴ μάζα τῶν ἀμαθῶν!

Ἕνα τέτοιο καθεστὼς δὲν θὰ κατορθώσει παρὰ νὰ προκαλέσει μιὰ πολὺ μεγάλη δυσαρέσκεια στὶς λαϊκὲς μάζες κι ἔτσι γιὰ νὰ τὶς κρατήσει κάτω ἀπὸ ἔλεγχο, ἡ «πεφωτισμένη» καὶ «ἀπελευθερωτική» κυβέρνηση τοῦ κυρίου **Μάρξ**, θὰ χρειαστεῖ μιὰ ἐξίσου σημαντικὴ ἐξοπλισμένη δύναμη. Γιατὶ ἡ κυβέρνηση πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρή, λέει ὁ Ἔνγκελς, γιὰ νὰ διατηρεῖ τὴν τάξη ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀμόρφωτων ἀνθρώπων, ποὺ οἱ πιθανὲς ἐξεγέρσεις τους θὰ ἦταν ἱκανὲς νὰ καταστρέψουν καὶ νὰ ἀνατρέψουν τὰ πάντα, ἀκόμα καὶ μιὰ κυβέρνηση «γεμάτη ἐγκεφάλους».

Μπορεῖτε νὰ διακρίνετε ἀρκετὰ καλά, ὅτι πίσω ἀπ' ὅλες τὶς

δημοκρατικές καὶ σοσιαλιστικὲς φράσεις καὶ ὑποσχέσεις ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὸ πρόγραμμα τοῦ Μὰρξ γιὰ τὸ Κράτος, κρύβεται ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὰ δεσποτικὴ καὶ βάρβαρη φύση ὅλων τῶν κρατῶν, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὴ μορφὴ τῆς κυβέρνησής τους. Ἐπιπλέον, σὲ τελευταία ἀνάλυση, τὸ Λαϊκὸ Κράτος τοῦ Μὰρξ καὶ τὸ μοναρχικὸ κράτος τοῦ Βίσμαρκ ταυτίζονται ἀπόλυτα ἀπ' τὴν ἄποψη τῶν πρωταρχικῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τους στόχων. Στὶς ἐξωτερικὲς ὑποθέσεις ὑπάρχει ἡ ἴδια ἐξάπλωση τῆς στρατιωτικῆς δύναμης, δηλαδὴ ἡ κατάκτηση. Καὶ στὶς ἐσωτερικὲς ὑποθέσεις ἡ ἴδια συγκέντρωση τῆς στρατιωτικῆς δύναμης, τὸ τελευταῖο ἐπιχείρημα ὅλων τῶν τρομοκρατημένων πολιτικῶν ἡγετῶν ἐνάντια στὶς μάζες, ποὺ ἔχοντας κουρασθεῖ νὰ πιστεύουν, νὰ ἐλπίζουν, νὰ ὑποτάσσονται καὶ νὰ ὑπακούουν πάντοτε, ἐπαναστατοῦν.

Ἂς ἐξετάσουμε τώρα τὴν ἀληθινὰ ἐθνικὴ πολιτικὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Μὰρξ. Ὅπως ὁ Βίσμαρκ, εἶναι ἕνας Γερμανὸς πατριώτης. Ποθεῖ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δόξα τῆς Γερμανίας σὰν κράτους. Σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ καταλογίσει σὰν ἔγκλημα τὸ ὅτι ἀγαπᾶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ λαό του κι ἔχει τόσο φανερὰ πειστεῖ ὅτι τὸ Κράτος ἀποτελεῖ τὴν **ἀπαραίτητη** προϋπόθεση γιὰ τὴν εὐημερία τῆς χώρας του καὶ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ λαοῦ του. Ἔτσι, ἔχει τὴ φυσικὴ ἐπιθυμία νὰ δεῖ τὴ Γερμανία ὀργανωμένη σ' ἕνα πολὺ ἰσχυρὸ κράτος, ἀφοῦ τὰ ἀδύνατα καὶ μικρὰ κράτη διατρέχουν πάντοτε τὸν κίνδυνο νὰ προσαρτηθοῦν. Ἑπομένως ὁ Μὰρξ, σὰν διορατικὸς καὶ φλογερὸς πατριώτης, πρέπει νὰ εὔχεται τὴν ἰσχυροποίηση καὶ ἐξάπλωση τῆς Γερμανίας σὰν κράτους.

Ἀλλ' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Μὰρξ εἶναι ἕνας φημισμένος σοσιαλιστὴς κι ἀκόμα περισσότερο, ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς ἱδρυτὲς τῆς Διεθνοῦς. Δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ τὸ νὰ ἐργάζεται μόνο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γερμανικοῦ προλεταριάτου. Αἰσθάνεται ἠθικὰ δεσμευμένος νὰ ἐργασθεῖ ταυτόχρονα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ προλεταριάτου ὅλων τῶν χωρῶν. Σὰν Γερμανὸς πατριώτης, θέλει τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα, τὴν κυριαρχία τῆς Γερμανίας· ἀλλὰ σὰν σοσιαλιστὴς τῆς Διεθνοῦς πρέπει νὰ ποθεῖ τὴ χειραφέτηση ὅλων τῶν λαῶν τοῦ κόσμου. Πῶς μπορεῖ νὰ λυθεῖ αὐτὴ ἡ ἀντίφαση;

Μόνο ἕνας τρόπος ὑπάρχει — δηλαδὴ νὰ διακηρύξει ὅτι ἕνα μεγάλο καὶ ἰσχυρὸ Γερμανικὸ κράτος ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη

προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὁλόκληρου τοῦ κόσμου· ὅτι ὁ ἐθνικὸς καὶ πολιτικὸς θρίαμβος τῆς Γερμανίας εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς Ἀνθρωπότητας.

Αὐτὴ ἡ πεποίθηση, μόλις παγιωθεῖ, εἶναι ὄχι μόνο ἐπιτρεπτὴ ἀλλὰ καὶ ὑποχρεωτική, στ' ὄνομα τοῦ πιὸ ἱεροῦ ἀπ' ὅλους τοὺς σκοπούς, ὥστε νὰ κάνει τὴ Διεθνῆ κι ὅλες τὶς ὁμοσπονδίες τῶν ἄλλων χωρῶν, νὰ χρησιμεύσουν σὰν ἕνα πολὺ ἰσχυρό, ἀποτελεσματικὸ καί, πάνω ἀπ' ὅλα, λαϊκὸ μέσο γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ μεγάλου Παγγερμανικοῦ κράτους. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν ποὺ ἐπιχείρησε ὁ Μὰρξ στὴ Συνέλευση τοῦ Λονδίνου τὸ 1871 καὶ μὲ τὶς προτάσεις ποὺ μεταβιβάσθηκαν ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς καὶ Γάλλους φίλους του στὸ Συνέδριο τῆς Χάγης (1872). Ἂν δὲν πέτυχε ἐντελῶς, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται βέβαια σὲ ἔλλειψη ζήλου ἢ μεγάλης πείρας ἀπὸ μέρους του ἀλλὰ πιθανὸν γιατὶ ἡ θεμελιακὴ ἰδέα του ἦταν λαθεμένη κι ἡ πραγματοποίησή της ἀδύνατη.

Πολιτική συνείδηση καὶ πολιτισμὸς τοῦ Κρατισμοῦ

Εἶναι δυνατὸ ἀκόμα καὶ μέσα ἀπ' τὴν πιὸ ἔξυπνα ἐμπνευσμένη καὶ ἐνεργητικὰ ἐκφρασμένη προπαγάνδα, νὰ μεταφυτέψουμε στὶς μεγάλες μάζες ἑνὸς ἔθνους τάσεις, φιλοδοξίες, πάθη καὶ σκέψεις ποὺ εἶναι ἀπόλυτα ξένες πρὸς αὐτές, ποὺ δὲν εἶναι προϊὸν τῆς Ἱστορίας, τῶν συνηθειῶν καὶ παραδόσεών τους; Μοῦ φαίνεται ὅτι, ὅταν τὸ ἐρώτημα τοποθετεῖται ἔτσι, κάθε λογικὸς καὶ εὐαίσθητος ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὴ ἰδέα γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἀναπτύσσεται ἡ λαϊκὴ συνείδηση, μπορεῖ νὰ ἀπαντήσει μόνο ἀρνητικά. Τελικά, καμιὰ προπαγάνδα δὲν δημιούργησε ποτὲ τεχνητὰ μιὰ πηγὴ ἢ βάση γιὰ τὶς φιλοδοξίες καὶ τὶς ἰδέες ἑνὸς λαοῦ, ποὺ εἶναι πάντοτε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αὐθόρμητης ἀνάπτυξής τους καὶ τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς. Τί μπορεῖ νὰ κάνει τότε ἡ προπαγάνδα; Μπορεῖ, γενικά, νὰ ἐκφράσει τὰ ἴδια τὰ ἔνστικτα τοῦ προλεταριάτου μὲ μιὰ νέα, πιὸ συγκεκριμένη καὶ πιὸ κατάλληλη μορφή. Μπορεῖ μερικὲς φορὲς νὰ συντομεύσει καὶ νὰ διευκολύνει τὸ ξύπνημα τῆς συνείδησης τῶν ἴδιων τῶν μαζῶν. Μπορεῖ νὰ τὶς κάνει νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ τί εἶναι, τί αἰσθάνονται καὶ τί ἤδη ἐπιθυμοῦν παρορμούμενες ἀπ' τὰ ἔνστικτα· ἀλλὰ ποτὲ ἡ προπαγάνδα δὲν μπορεῖ νὰ τὶς κάνει ὅ,τι δὲν εἶναι, οὔτε νὰ ξυπνήσει μέσα στὴν καρδιά τους πάθη ποὺ εἶναι ξένα μὲ τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τους.

Τώρα νὰ συζητήσουμε τὸ ζήτημα ἂν μὲ τὴν προπαγάνδα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσει ἕνας λαὸς πολιτικὴ συνείδηση· γιὰ πρώτη φορὰ πρέπει νὰ καθορίσουμε τί εἶναι ἡ πολιτικὴ συνείδηση *γ ι ὰ τ ὶ ς λ α ϊ κ ὲ ς μ ά ζ ε ς*. Δίνω ἔμφαση στὴ φράση *γ ι ὰ τ ὶ ς λ α ϊ κ ὲ ς μ ά ζ ε ς*, γιατὶ ξέρουμε πολὺ καλὰ ὅτι γιὰ τὶς προνομιοῦχες τάξεις ἡ πολιτικὴ συνείδηση δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ τὸ δικαίωμα γιὰ κατάκτηση ,ποὺ εἶναι ἐγγυημένο καὶ κα-

τοχυρωμένο, τοῦ ἐκμεταλλευτοῦ τῆς ἐργασίας τῶν μαζῶν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὶς κυβερνᾶ, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζει αὐτὴ τὴν ἐκμετάλλευση. Ἀλλὰ γιὰ τὶς μάζες, ποὺ εἶναι ὑποδουλωμένες, ποὺ ἐξουσιάζονται κι ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης σὲ τί συνίσταται ἡ πολιτικὴ συνείδηση; Αὐτὴ μπορεῖ νὰ διασφαλιστεῖ μόνο ἀπὸ ἕνα πράγμα — τὴν θεὰ τῆς ἐξέγερσης. Αὐτὴ ἡ μάνα ὅλης τῆς ἐλευθερίας, ἡ παράδοση τῆς ἀνταρσίας, ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητη ἱστορικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν πραγμάτωση κάθε μιᾶς χωριστὰ καὶ ὅλων τῶν ἐλευθεριῶν.

Βλέπουμε ὅτι αὐτὴ ἡ φράση, πολιτικὴ συνείδηση, μέσα σ' ὅλη τὴν πορεία τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, κατέχει δύο ἐντελῶς διαφορετικὰ νοήματα ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ δύο ἀντιμαχόμενες ἀπόψεις. Ἀπ' τὴ σκοπιὰ τῶν προνομιούχων τάξεων, ἡ πολιτικὴ συνείδηση σημαίνει κατάκτηση, ὑποδούλωση καὶ τὸν ἀδιαχώριστο μηχανισμὸ γι' αὐτὴ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν μαζῶν: τὴ δεσποτικὴ κρατικὴ ὀργάνωση. Ἀπ' τὴ σκοπιὰ τῶν μαζῶν, ἔχει τὸ νόημα τῆς καταστροφῆς τοῦ κράτους. Κατὰ συνέπεια ἐννοεῖ δυὸ πράγματα ποὺ εἶναι διαμετρικὰ κι ἀναπόφευκτα ἀντίθετα.

Τώρα, εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε κανένας λαός, δὲν ἔχει σημασία πόσο μικρόνοος ἢ χτυπημένος ἀπὸ δυσμενεῖς συνθῆκες μπορεῖ νὰ ἦταν, ποὺ νὰ μὴ αἰσθάνθηκε στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον τῆς ὑποδούλωσής του, τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξεγερθεῖ.

Ἡ ἐξέγερση ἀποτελεῖ φυσικὴ τάση τῆς ζωῆς. Ἀκόμα καὶ τὸ σκουλήκι στρέφεται ἐνάντια στὸ πόδι ποὺ τὸ λειώνει. Γενικά, ἡ ζωτικότητα καὶ ἡ σχετικὴ ἀξιοπρέπεια ἑνὸς ζώου μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ ἀπ' τὴ δύναμη τοῦ ἐνστίκτου του γιὰ ἐξέγερση. Μέσα στὸν κόσμο τῶν ζώων, ὅπως καὶ στὸν ἀνθρώπινο κόσμο, δὲν ὑπάρχει καμιὰ συνήθεια πιὸ ἐξευτελιστική, πιὸ ἠλίθια ἢ πιὸ δειλὴ ἀπ' τὴν συνήθεια τῆς δουλικῆς ὑποταγῆς καὶ ὑπακοῆς στὴν καταπίεση κάποιου ἄλλου. Ἀμφισβητῶ τὸ ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ λαὸς τόσο ἐκφυλισμένος ποὺ κάποτε, τουλάχιστον στὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας του, δὲν ἐπαναστάτησε ἐνάντια στὸ ζυγὸ τῶν ἀφεντικῶν καὶ τῶν ἐκμεταλλευτῶν του καὶ ἐνάντια στὸ ζυγὸ τοῦ Κράτους.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναγνωριστεῖ ἐπίσης ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν αἱματηρῶν πολέμων τοῦ Μεσαίωνα, τὸ Κράτος ἔχει καταστείλει ὅ-

λες τὶς λαϊκὲς ἐξεγέρσεις. Ἐξαιρώντας τὴν Ὁλλανδία καὶ τὴν Ἑλβετία, τὸ Κράτος βασιλεύει θριαμβευτικὰ σ' ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Στὸ «νεώτερο» πολιτισμό μας ὑπάρχει μιὰ ἐπιβεβλημένη ὑποδούλωση τῶν μαζῶν καί, ἡ γιὰ κερδοσκοπικοὺς λόγους, περισσότερο ἢ λιγότερο ἐθελοντικὴ συμμαχία τῶν οἰκονομικὰ προνομιούχων τάξεων μὲ τὸ Κράτος. Ὅλες οἱ ἀποκαλούμενες «ἐπαναστάσεις» τοῦ παρελθόντος — συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς μεγάλης Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, παρ' ὅλες τὶς ὑπέροχες ἰδέες ποὺ τὴν ἐνέπνευσαν — δὲν ὑπῆρξαν τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ πάλη ἀνάμεσα σὲ ἀντίπαλες ἐκμεταλλευτικὲς τάξεις γιὰ τὴν ἀποκλειστικὴ ἀπόλαυση τῶν προνομίων ποὺ παραχωροῦσε τὸ Κράτος. Τὸ μόνο ποὺ ἐκφράζουν εἶναι ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν κυριαρχία καὶ ἐκμετάλλευση τῶν μαζῶν.

Καὶ οἱ μάζες; Ἀλλοίμονο! Πρέπει νὰ ἀναγνωριστεῖ ὅτι οἱ μάζες ἐπέτρεψαν στὸν ἑαυτό τους νὰ διαφθαρεῖ βαθειὰ καὶ νὰ γίνει ἀπαθής, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε εὐνουχισμένος, ἀπ' τὴν καταστρεπτικὴ ἐπίδραση τοῦ διεφθαρμένου, συγκεντρωτικοῦ, πολιτισμοῦ τοῦ κρατισμοῦ. Συγχυσμένες, ἀποκαρδιωμένες, ἔχουν περιοριστεῖ στὴ μοιραία συνήθεια τῆς ὑποταγῆς, τῆς παθητικῆς παραίτησης. Ἔχουν μεταβληθεῖ σὲ ἕνα μεγάλο κοπάδι, ποὺ ἀποχωρίζεται τεχνητὰ καὶ διαιρεῖται σὲ ὁμάδες γιὰ τὴ μεγαλύτερη εὐχολία τῶν ἐκμεταλλευτῶν του.

Κριτικὴ τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας περὶ Κράτους

Δὲν ὑπάρχει κανένας δρόμος ποὺ νὰ ὁδηγεῖ ἀπ' τὴ μεταφυσικὴ στὶς πραγματικὲς ἀλήθειες τῆς ζωῆς. Θεωρία καὶ πραγματικότητα χωρίζονται ἀπὸ μιὰ ἄβυσσο. Εἶναι ἀδύνατο νὰ δρασκελίσεις αὐτὴ τὴν ἄβυσσο, μ' ἐκεῖνο ποὺ ὀνόμασε ὁ Χέγκελ «ποιοτικὸ πήδημα», ἀπ' τὸν κόσμο τῆς λογικῆς στὸν κόσμο τῆς φύσης καὶ τῆς πραγματικῆς ζωῆς.

Ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ ἀπ' τὴ συγκεκριμένη πραγματικότητα στὴ θεωρία, κι ἀντίστροφα, εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος κι ἀποτελεῖ τὸν πραγματικὸ δρόμο. Στὸν πρακτικὸ κόσμο εἶναι ἡ κίνηση τῆς κοινωνίας πρὸς ὀργανωτικὲς μορφὲς ποὺ θὰ καθρεφτίζουν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ σ' ὅλες τὶς πτυχὲς καὶ τὴν πολυπλοκότητά της, σ' ὅσο τὸ δυνατὸν μεγαλύτερη ἔκταση.

Τέτοιος εἶναι ὁ δρόμος τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν πλήρη ἀπελευθέρωση, ποὺ θὰ εἶναι προσιτὴ σ' ὅλους, ὁ δρόμος τῆς ἀναρχικῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ποὺ θὰ προέλθει ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, μιὰ στοιχειώδης δύναμη, ποὺ θὰ ἐξαλείψει ὅλα τὰ ἐμπόδια. Ἀργότερα, θὰ ξεπροβάλλουν αὐθόρμητα ἀπ' τὰ βάθη τῆς λαϊκῆς ψυχῆς οἱ νέες δημιουργικὲς μορφὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὁ δρόμος τῶν κυρίων μεταφυσικῶν εἶναι ἐντελῶς διαφορετικός. Μεταφυσικὸς εἶναι ὁ ὅρος ποὺ χρησιμοποιοῦμε γιὰ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Χέγκελ καὶ τοὺς θετικιστὲς καὶ γενικὰ γιὰ ὅλους ἐκείνους ποὺ λατρεύουν τὴν ἐπιστήμη σὰ Θεό, ὅλους ἐκείνους τοὺς σύγχρονους θαυμαστὲς τοῦ Προκρούστη, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὸν ἕνα τρόπο ἢ τὸν ἄλλο, ἔχουν δημιουργήσει ἕνα ἰδανικὸ πρότυπο κοινωνικῆς ὀργάνωσης, ἕνα στενὸ κελλί, μέσα στὸ ὁποῖο ἐπιθυμοῦν νὰ σπρώξουν τὶς μελλοντικὲς γενιές, ὅλους ἐκείνους, ποὺ ἀντὶ νὰ δοῦν τὴν ἐπιστήμη σὰν μιὰ μόνο ἀπὸ τὶς βασικὲς ἐκδηλώσεις τῆς φυσικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἐπιμένουν πὼς ὅλη ἡ ζωὴ κλείνεται στὶς ἀναγκαστικὰ πειραματικὲς ἐπιστημονικὲς θεωρίες τους. Οἱ μεταφυσικοὶ καὶ οἱ θετικιστές, ὅλοι αὐτοὶ οἱ κύριοι ποὺ θεωροῦν σὰν ἀποστολή

τους νὰ ἐπιβάλλουν αὐταρχικὰ τοὺς νόμους τῆς ζωῆς στ' ὄνομα τῆς ἐπιστήμης, εἶναι συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα ἀντιδραστικοί.

Αὐτὸ εἶναι πολὺ εὔκολο ν' ἀποδειχθεῖ.

Ἡ ἐπιστήμη μὲ τὴν πραγματικὴ ἔννοια αὐτῆς τῆς λέξης, ἡ πραγματικὴ ἐπιστήμη, εἶναι σήμερα προσιτὴ σὲ μιὰ ἀσήμαντη μόνο μειονότητα. Γιὰ παράδειγμα, ἀνάμεσά μας στὴ Ρωσία πόσοι διακεκριμένοι ἐπιστήμονες ὑπάρχουν σ' ἕνα πληθυσμὸ 8 ἑκατομμυρίων; Πιθανὸν χίλιοι νὰ ἀπασχολοῦνται σὲ ἐπιστημονικοὺς τομεῖς, ἀλλὰ ὄχι περισσότεροι ἀπὸ λίγες ἑκατοντάδες μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν πρώτης κλάσεως, σοβαροὶ ἐπιστήμονες. Ἂν ἡ ἐπιστήμη ἔπρεπε νὰ ὑπαγορεύει τοὺς νόμους, ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία, πολλὰ ἑκατομμύρια ἀτόμων, θὰ κυβερνοῦνταν ἀπὸ 100 ἢ 200 εἰδικούς. Στὴν πραγματικότητα θὰ ἦταν ἀκόμα λιγότεροι ἀπὸ τὸν ὑπολογισμὸ αὐτό, γιατὶ ὅλοι οἱ ἐπιστημονικοὶ κλάδοι δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν διοίκηση τῆς κοινωνίας. Αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ καθῆκον τῆς κοινωνιολογίας — τῆς ἐπιστήμης τῶν ἐπιστημῶν — ποὺ προϋποθέτει, στὴν περίπτωση ἑνὸς καλὰ ἐκπαιδευμένου κοινωνιολόγου, ὅτι αὐτὸς ἔχει ἐπαρκῆ γνώση ὅλων τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Πόσοι τέτοιοι ἄνθρωποι ὑπάρχουν στὴ Ρωσία ἢ σ' ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπη; Εἴκοσι ἢ τριάντα; Κι αὐτοὶ οἱ εἴκοσι ἢ τριάντα θὰ κυβερνοῦσαν τὸν κόσμο; Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ ἕνα πιὸ παράλογο κι ἄθλιο δεσποτισμό;

Εἶναι σχεδὸν σίγουρο ὅτι οἱ εἴκοσι ἢ τριάντα αὐτοὶ εἰδικοὶ θὰ μαλλώναν μεταξύ τους κι ἂν συμφωνοῦσαν πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ κοινῆς πολιτικῆς αὐτὸ θὰ γινόταν σὲ βάρος τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Τὸ βασικὸ μειονέκτημα τοῦ μέσου εἰδικοῦ εἶναι ἡ τάση του νὰ μεγαλοποιεῖ τὴ δική του γνώση καὶ νὰ ὑποτιμᾶ τὴ γνώση ὁποιουδήποτε ἄλλου. Δῶστε του τὴν ἐξουσία ἐλέγχου καὶ θὰ γίνει ἕνας ἀφόρητος τύραννος. Τί κρίμα θὰ ἦταν νὰ εἶναι ἡ ἀνθρωπότητα σκλάβα τυποποιημένων εἰδικῶν! Δῶστε τους ἀπόλυτη ἐξουσία καὶ θ' ἀρχίσουν νὰ ἐφαρμόζουν πάνω σ' ἀνθρώπινα ὄντα τὰ ἴδια πειράματα, ποὺ οἱ ἐπιστήμονες κάνουν σήμερα σὲ κουνέλια καὶ σὲ σκύλους.

Πρέπει νὰ σεβόμαστε τοὺς ἐπιστήμονες γιὰ τὰ χαρίσματα καὶ τὰ ἐπιτεύγματά τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ προλάβουμε νὰ μὴ διαφθαρεῖ

τὸ ὑψηλό τους ἠθικὸ καὶ διανοητικὸ ἐπίπεδο, δὲν πρέπει νὰ τοὺς παραχωρηθοῦν εἰδικὰ προνόμια καὶ δικαιώματα διαφορετικὰ ἀπὸ κεῖνα ποὺ κατέχει ὁ καθένας — γιὰ παράδειγμα, ἡ ἐλευθερία νὰ ἐκφράζουν τὶς πεποιθήσεις, τὴ σκέψη καὶ τὴ γνώση τους — οὔτε σ' αὐτούς, οὔτε σὲ καμιὰ ἄλλη εἰδικὴ ὁμάδα πρέπει νὰ δοθεῖ ἐξουσία πάνω σ' ἄλλους. Ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἔχει δοθεῖ ἡ ἐξουσία θὰ γίνει ἀναπόφευκτα ἕνας καταπιεστὴς καὶ ἐκμεταλλευτὴς τῆς κοινωνίας.

Ἀλλὰ μᾶς ἔχουν πεῖ: «Ἡ ἐπιστήμη δὲν θ' ἀποτελεῖ γιὰ πάντα τὸ προνόμιο λίγων, θὰ ἔρθει ὁ καιρὸς ποὺ θὰ εἶναι προσιτὴ σ' ὅλους». Μιὰ τέτοια ἐποχὴ εἶναι ἀκόμα πολὺ μακρινὴ καὶ θὰ ὑπάρξουν πολλὲς κοινωνικὲς ἀναταραχὲς προτοῦ γίνει ἀληθινὸ αὐτὸ τ' ὄνειρο· ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ποιός θὰ ἤθελε νὰ ἐμπιστευτεῖ τὴ μοῖρα του στὰ χέρια τῶν ἱερέων τῆς ἐπιστήμης;

Νομίζουμε ὅτι ὁποιος πιστεύει, πὼς μετὰ ἀπὸ μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση ὅλοι θὰ εἶναι ἐξίσου μορφωμένοι, κάνει μεγάλο λάθος. Τότε, ὅπως καὶ τώρα, ἡ ἐπιστήμη θὰ παραμείνει ἕνας ἀπ' τοὺς πολλοὺς εἰδικευμένους τομεῖς, μόνο ποὺ θὰ πάψει νὰ εἶναι προσιτὴ σὲ λίγα ἁπλῶς μέλη τῆς προνομιούχας τάξης. Μὲ τὴν ἐξάλειψη τῶν ταξικῶν διακρίσεων, ἡ ἐκπαίδευση θὰ εἶναι προσιτὴ σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ θὰ ἔχουν τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ τὴν ἐπιδιώξουν, ἀλλὰ ὄχι ὅμως σὲ βάρος τῆς χειρωναχτικῆς ἐργασίας, ποὺ θὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ γιὰ ὅλους.

Στὴ διάθεση ὅλων θὰ ὑπάρχει μιὰ γενικὴ ἐπιστημονικὴ ἐκπαίδευση, ἰδιαίτερα ἡ ἐκμάθηση τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, ἡ συνήθεια τῆς σωστῆς σκέψης, ἡ ἱκανότητα γενίκευσης ἀπ' τ' ἀτομικὰ δεδομένα καὶ ἡ ἱκανότητα νὰ κάνει κανεὶς περισσότερο ἢ λιγότερο σωστές, λογικὲς ἀφαιρέσεις. Ἀλλὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ πνεύματα καὶ προχωρημένοι κοινωνιολόγοι θὰ ὑπάρχουν πολλοὶ λίγοι. Θὰ ἦταν λυπηρὸ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἂν σὲ κάθε στιγμὴ ἡ θεωρητικὴ σκέψη γινόταν ἡ μοναδικὴ πηγὴ καθοδήγησης τῆς κοινωνίας, ἂν μόνη ἡ ἐπιστήμη διαχειριζόταν ὅλη τὴ κοινωνικὴ διοίκηση. Ἡ ζωὴ θὰ ἔσβηνε καὶ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία θὰ μετατρεπόταν σὲ μιὰ βουβὴ καὶ δουλικὴ ἀγέλη. Ἡ κυριαρχία τῆς ἐπιστήμης πάνω στὴ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἄλλο ἀποτέλεσμα παρὰ μόνο τὴν ἀποκτήνωση τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ἐμεῖς οἱ ἀναρχικοὶ ἐπαναστάτες εἴμαστε ὀπαδοὶ τῆς ἐκπαίδευσης γιὰ ὅλο τὸ λαό, τῆς ἀπελευθέρωσης καὶ τῆς μεγαλύτερης δυνατῆς ἐπέκτασης τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐπομένως, εἴμαστε ἐχθροὶ τοῦ **Κράτους** καὶ κάθε μορφῆς **Κρατισμοῦ**. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς μεταφυσικούς, τοὺς θετικιστὲς κι ὅλους ἐκείνους ποὺ λατρεύουν τὴν ἐπιστήμη, διακηρύσσουμε ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ προηγοῦνται πάντοτε ἀπ' τὴ θεωρία, ἡ ὁποία εἶναι μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς ἀλλὰ ποτὲ ὁ δημιουργός της. Ἔξω ἀπ' τὰ ἀνεξάντλητα βάθη της ἡ κοινωνία ἀναπτύσσεται μέσα ἀπὸ μιὰ σειρὰ γεγονότα, ὄχι ὅμως μὲ μόνη τὴ σκέψη. Ἡ θεωρία γεννιέται πάντοτε ἀπ' τὴ ζωή, ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὴ δημιουργεῖ· σὰν τοὺς ἀνεμοδεῖχτες καὶ τὶς πινακίδες τῶν δρόμων δὲν δείχνει παρὰ μόνο τὴν κατεύθυνση καὶ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀνεξάρτητης καὶ μοναδικῆς ἐξέλιξης τῆς ζωῆς.

Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, οὔτε σκοπεύουμε οὔτε ἐπιθυμοῦμε νὰ ἐπιβάλλουμε πάνω μας ἢ πάνω σ' ἄλλους ἀνθρώπους κανένα σχέδιο κοινωνικῆς ὀργάνωσης, ποὺ εἶναι παρμένο ἀπὸ βιβλία ἢ ἔχει κατασκευαστεῖ ἀπὸ μᾶς. Ἔχουμε πειστεῖ ὅτι οἱ λαϊκὲς μάζες φέρνουν μέσα τους, μέσα στὰ ἔντικτά τους (ποὺ ἔχουν ἀναπτυχθεῖ περισσότερα ἢ λιγότερο ἀπ' τὴν ἱστορικὴ πορεία), στὶς καθημερινές τους ἀνάγκες καὶ στὶς συνειδητὲς ἢ ἀσυνείδητες φιλοδοξίες τους, ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς μελλοντικῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης. Ἀναζητοῦμε αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ μέσα στοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους. Κάθε Κρατικὴ ἐξουσία, κάθε Κυβέρνηση ἀπ' τὴν ἴδια της τὴ φύση, τοποθετεῖται ἔξω καὶ πάνω ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ὑποτάσσει ἀναπόφευκτα σὲ μιὰ ὀργάνωση καὶ σὲ σκοποὺς ποὺ εἶναι ξένοι καὶ ἀντίθετοι στὶς πραγματικὲς ἀνάγκες καὶ φιλοδοξίες τῶν ἀνθρώπων. Διακηρύσσουμε ὅτι εἴμαστε ἐχθροὶ κάθε Κυβέρνησης καὶ κάθε Κρατικῆς ἐξουσίας καὶ Κυβερνητικῆς ὀργάνωσης γενικά. Νομίζουμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι θὰ μποροῦν νὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ εὐτυχισμένοι μόνον ὅταν ὀργανωθοῦν ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω σ' ἐντελῶς ἐλεύθερες καὶ ἀνεξάρτητες ἑνώσεις χωρὶς τὸν Κυβερνητικὸ Πατερναλισμό, ἂν κι ὄχι χωρὶς τὴν ἐπίδραση μιᾶς ποικιλίας ἐλεύθερων ἀτόμων καὶ κομμάτων.

Τέτοιες ἰδέες ἔχουμε, σὰν κοινωνικοὶ ἐπαναστάτες, καὶ γι' αὐτὸ κατὰ συνέπεια λεγόμαστε ἀναρχικοί. Δὲν διαμαρτυρόμαστε

γι' αὐτὸ τὸ ὄνομα, γιατὶ πραγματικὰ εἴμαστε ἐχθροὶ κάθε Κυβερνητικῆς ἐξουσίας, ἀφοῦ γνωρίζουμε ὅτι μιὰ τέτοια ἐξουσία διαφθείρει ἐξίσου ἐκείνους ποὺ φορᾶνε τὸ θώρακά της, κι αὐτοὺς ποὺ ἐξαναγκάζονται νὰ ὑποταχτοῦν σ' αὐτήν. Κάτω ἀπ' τὴν καταστρεπτική της ἐπίδραση, οἱ πρῶτοι γίνονται φιλόδοξοι καὶ φανατικοὶ δεσπότες κι ἐκμεταλλεύονται τὴ κοινωνία γιὰ χάρη τῶν προσωπικῶν ἢ ταξικῶν τους συμφερόντων, ἐνῶ οἱ ἄλλοι γίνονται δοῦλοι.

Οἱ κάθε εἴδους ἰδεαλιστές, μεταφυσικοί, θετικιστές, ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν κυριαρχία τῆς ἐπιστήμης πάνω στὴ ζωὴ κι οἱ δογματικοὶ ἐπαναστάτες, ὑπερασπίζουν ὅλοι τὴν Κρατικὴ ἰδέα καὶ τὴν Κρατικὴ ἐξουσία μὲ ἐφάμιλλη ἀγωνιστικότητα, γιατὶ βλέπουν σ' αὐτή, σὰ συνέπεια τῶν συστημάτων τους, τὴ μοναδικὴ ἐλπίδα σωτηρίας γιὰ τὴν κοινωνία. Ἐντελῶς λογικά, ἀφοῦ ἔχουν δεχθεῖ τὴ βασικὴ πρόταση (τὴν ὁποία θεωροῦμε ἐντελῶς λαθεμένη) ὅτι ἡ σκέψη προηγεῖται τῆς ζωῆς, ὅτι ἡ θεωρία βρίσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐμπειρία καί, ἑπομένως, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐπιστήμη πρέπει ν' ἀποτελέσει τὴν ἀφετηρία γιὰ ὅλες τὶς κοινωνικὲς ἐξεγέρσεις καὶ ἀναδιαρθρώσεις, καταλήγουν ἀναπόφευκτα στὸ συμπέρασμα ὅτι ἐπειδὴ ἡ σκέψη, ἡ θεωρία κι ἡ ἐπιστήμη βρίσκονται στὴ διάθεση λίγων, τουλάχιστον στὴ σημερινὴ ἐποχή, θὰ ἔπρεπε οἱ λίγοι αὐτοὶ νὰ εἶναι ἡγέτες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὄχι μόνο οἱ πρωτεργάτες ἀλλὰ κι οἱ ἡγέτες ὅλων τῶν λαϊκῶν κινημάτων. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάσταση ἡ νέα κοινωνικὴ τάξη δὲν θὰ ὀργανωθεῖ μὲ τὴν ἐλεύθερη σύνδεση τῶν λαϊκῶν ὀργανώσεων ἢ ἑνώσεων, τοπικῶν καὶ περιφερειακῶν, ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις καὶ τὰ ἔνστικτα τῶν ἀνθρώπων, παρὰ μόνο μὲ τὴ δικτατορικὴ ἐξουσία αὐτῆς τῆς μορφωμένης μειοψηφίας ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὴ λαϊκὴ θέληση.

Ὁ μύθος μιᾶς ψευτοαντιπροσωπευτικῆς Κυβέρνησης χρησιμεύει γιὰ ν' ἀποκρύψει τὴν κυριαρχία τῶν μαζῶν ἀπὸ μιὰ προνομιοῦχα «ἐλίτ», μιὰ μειοψηφία ποὺ ἔχει ἐκλεγεῖ ἀπ' τὶς λαϊκὲς μάζες, οἱ ὁποῖες εἶναι παγιδευμένες καὶ δὲν ξέρουν γιὰ ποιόν ἢ γιατί ψηφίζουν. Πάνω σ' αὐτὴ τὴν τεχνητὴ κι ἀφηρημένη ἔκφραση ἐκείνου ποὺ λαθεμένα φαντάζονται ὅτι ἀποτελεῖ τὴ λαϊκὴ θέληση καὶ γιὰ τὴν ὁποία οἱ πραγματικοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν τὴν παραμικρὴ ἰδέα, κατασκευάζουν τόσο τὴ θεωρία τοῦ Κρατισμοῦ ὅσο καὶ

τὴ θεωρία τῆς ἀποκαλούμενης ἐπαναστατικῆς δικτατορίας.

Οἱ διαφορὲς μεταξὺ ἐπαναστατικῆς δικτατορίας καὶ κρατισμοῦ εἶναι μηδαμινές· κι οἱ δυὸ βασικὰ ἐκπροσωποῦν τὸν ἴδιο κανόνα τῆς κυριαρχίας τῆς μειοψηφίας πάνω στὴν πλειοψηφία, στ' ὄνομα τῆς ὑποτιθέμενης «ἠλιθιότητας» τῶν δεύτερων καὶ τῆς ὑποτιθέμενης «εὐφυΐας» τῶν πρώτων, ἑπομένως εἶναι κι οἱ δυὸ ἐξίσου ἀντιδραστικοί, ἀφοῦ κι οἱ δυὸ ἄμεσα κι ἀναπόφευκτα πρέπει νὰ διατηρήσουν καὶ νὰ διαιωνίσουν τὰ πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ προνόμια τῆς ἄρχουσας μειοψηφίας καὶ τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὑποδούλωση τῶν λαϊκῶν μαζῶν.

Τώρα φαίνεται καθαρὰ γιατὶ οἱ δικτατορικοὶ ἐπαναστάτες ποὺ ἀποσκοποῦν στὴν ἀνατροπὴ τῶν ὑφιστάμενων δυνάμεων καὶ κοινωνικῶν δομῶν, γιὰ νὰ στήσουν πάω στὰ ἐρείπιά τους τὶς δικές τους δικτατορίες, ποτὲ δὲν ὑπῆρξαν ἢ θὰ γίνουν ἐχθροὶ τῆς κυβέρνησης ἀλλά, ἀντίθετα, θὰ παραμείνουν πάντοτε φανατικοὶ προπαγανδιστὲς τῆς κυβερνητικῆς ἰδέας. Εἶναι ἐχθροὶ μόνο τῶν σύγχρονων κυβερνήσεων γιατὶ θέλουν νὰ τὶς ἀντικαταστήσουν. Εἶναι ἐχθροὶ τῆς σημερινῆς κυβερνητικῆς δομῆς γιατὶ ἀποκλείει τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ δικτατορία τους. Ταυτόχρονα εἶναι οἱ πιὸ ἀφοσιωμένοι φίλοι τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας· γιατί, ἂν ἡ ἐπανάσταση κατάστρεφε αὐτὴ τὴν ἐξουσία, ἀπελευθερώνοντας πραγματικὰ τὶς μάζες, θ' ἀποστεροῦσε αὐτὴ τὴ ψευτοεπαναστατικὴ μειονότητα ἀπὸ κάθε ἐλπίδα χειραγώγησης τῶν μαζῶν ποὺ θὰ τὶς ἔκανε κληρονόμους τῆς δικῆς τους κυβερνητικῆς πολιτικῆς. Ἔχουμε ἤδη ἐκφράσει ἀρκετὲς φορὲς τὴ βαθειά μας ἀποστροφὴ γιὰ τὶς θεωρίες τοῦ Λασσὰλ καὶ τοῦ Μάρξ, ποὺ συνιστοῦν στοὺς ἐργάτες, ἂν ὄχι σὰν τελικὸ ἰδανικό, τουλάχιστον σὰν ἑπόμενο ἄμεσο στόχο τὴν ἵδρυση ἑνὸς Λαϊκοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τὴ δική τους ἑρμηνεία, δὲν θὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ «τὸ προλεταριάτο ἀνεβασμένο στὴ θέση τῆς κυβερνητικῆς τάξης».

Ἀλλὰ ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ ρωτήσουμε: ἂν τὸ προλεταριάτο πρόκειται νὰ εἶναι ἡ ἄρχουσα τάξη, ποιὸν θὰ ἐξουσιάζει; Ἐν ὀλίγοις θὰ διατηρηθεῖ κάποιο ἄλλο προλεταριάτο ποὺ θὰ ὑποταχθεῖ σ' αὐτὴ τὴ νέα ἀρχή, σ' αὐτὸ τὸ νέο κράτος. Γιὰ παράδειγμα, οἱ χωρικοί, ποὺ ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν ἀπολαμβάνουν τὴ συμπάθεια

τῶν Μαρξιστῶν, οἱ ὁποῖοι τοὺς θεωροῦν ὅτι ἀντιπροσωπεύουν ἕνα χαμηλότερο ἐπίπεδο κουλτούρας, θὰ κυβερνοῦνται πιθανὸν ἀπὸ τὸ βιομηχανικὸ προλεταριάτο τῶν πόλεων. Ἢ ἂν πρέπει νὰ προσεγγίσουμε αὐτὸ τὸ πρόβλημα ἀπὸ ἐθνικιστικὴ σκοπιά, οἱ Σλάβοι θὰ βρεθοῦν στὴν ἴδια θέση ὑποταγῆς ἀπέναντι στὸ νικηφόρο Γερμανικὸ προλεταριάτο, στὴν ὁποία τὸ τελευταῖο βρίσκεται τώρα, σὲ σχέση μὲ τὴ Γερμανικὴ ἀστικὴ τάξη.

Ὅσο ὑπάρχει τὸ Κράτος θὰ ὑπάρχει ἡ κυριαρχία μιᾶς τάξης ἀπὸ μιὰ ἄλλη καὶ σὰν ἀποτέλεσμα ἡ ὑποδούλωση. Κράτος χωρὶς ὑποδούλωση δὲν εἶναι νοητὸ καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἴμαστε ἐχθροὶ τοῦ Κράτους.

Τί σημαίνει, ὅτι τὸ προλεταριάτο θὰ μεταβληθεῖ σὲ ἄρχουσα τάξη; Εἶναι δυνατὸν ὁλόκληρο τὸ προλεταριάτο νὰ τεθεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς Κυβέρνησης; Ὑπάρχουν σχεδὸν σαράντα ἑκατομμύρια Γερμανοί. Μποροῦν καὶ τὰ σαράντα αὐτὰ ἑκατομμύρια νὰ γίνουν μέλη τῆς Κυβέρνησης; Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε Κυβέρνηση οὔτε Κράτος, ἀλλὰ ἂν πρέπει νὰ ὑπάρχει Κράτος, θὰ ὑπάρχουν αὐτοὶ ποὺ κυβερνοῦν κι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι δοῦλοι.

Ἡ Μαρξιστικὴ θεωρία λύνει πολὺ ἁπλᾶ αὐτὸ τὸ δίλημμα. Λέγοντας Λαϊκὴ Κυριαρχία ἐννοοῦν τὴν κυριαρχία ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ ἀντιπροσώπων ποὺ ἔχουν ἐκλεγεῖ ἀπ' τὸ λαό. Τὸ γενικὸ καὶ τὸ ἀτομικὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει κανεὶς τοὺς λαϊκοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τοὺς κυβερνῆτες τοῦ Κράτους εἶναι ἡ τελευταία λέξη τῶν μαρξιστῶν, ὅπως ἐπίσης καὶ τῶν δημοκρατῶν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕνα ψέμα πίσω ἀπ' τὸ ὁποῖο κρύβεται ὁ δεσποτισμὸς τῆς ἄρχουσας μειοψηφίας, ἕνα ψέμα ποὺ γίνεται ὁλοένα καὶ πιὸ ἐπικίνδυνο γιατὶ ἐμφανίζεται ὅτι ἐκφράζει τὴν ἀποκαλούμενη λαϊκὴ θέληση.

Τελικὰ ἀπ' ὅποια ἄποψη κι ἂν ἐξετάσουμε αὐτὸ τὸ θέμα, καταλήγουμε πάντοτε στὸ ἴδιο λυπηρὸ συμπέρασμα, τὴν κυριαρχία τῶν μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν ἀπὸ μιὰ προνομιούχα μειοψηφία. Οἱ μορξιστὲς λένε ὅτι ἡ μειοψηφία αὐτὴ θ' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐργάτες. Ναί, πιθανὸν ἀπὸ πρώην ἐργάτες, οἱ ὁποῖοι μόλις γίνουν κυρίαρχοι πάνω στοὺς λαϊκοὺς ἀντιπρόσωπους θὰ πάψουν νὰ εἶναι ἐργάτες καὶ θὰ κοιτοῦν τὶς ἁπλὲς ἐργατικὲς μάζες ἀπ' τὰ ὕψη τοῦ κυβερνητικοῦ βάθρου· δὲν θὰ ἐκπροσωποῦν πιὰ τὸ λαὸ παρὰ μόνο τὸν ἑαυτό τους καὶ τὶς ἀπαιτήσεις ποὺ ἔχουν γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐ-

ξουσίας πάνω στό λαό. 'Εκεῖνοι πού ἀμφιβάλλουν γι' αὐτό γνωοίζουν πολύ λίγο τήν ἀνθρώπινη φύση.

Οἱ Μαρξιστές λένε ὅτι αὐτοί οἱ ἐκλεγμένοι ἀντιπρόσωποι θά εἶναι ἀφοσιωμένοι καί καλλιεργημένοι Σοσιαλιστές. Οἱ ἐκφράσεις «καλλιεργημένος Σοσιαλιστής», «'Επιστημονικός Σοσιαλισμός» κλπ. πού ἐμφανίζονται συνεχῶς στούς λόγους καί στά κείμενα τῶν ὀπαδῶν τοῦ Λασσάλ καί τοῦ Μάρξ, ἀποδεικνύουν ὅτι τό ψευτο-λαϊκό Κράτος δέν θά εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά ὁ δεσποτικός ἔλεγχος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό μιά νέα καί καθόλου μεγάλη ἀριθμητικά, ἀριστοκρατία πραγματικῶν καί ψευτο-ἐπιστημόνων. Οἱ «ἀμόρφωτοι» ἄνθρωποι θ' ἀπαλλαγοῦν ἐντελῶς ἀπό τή φροντίδα τῆς διοίκησης καί θά τύχουν τή μεταχείρηση μιᾶς πειθαρχημένης ἀγέλης. Τί θαυμάσια ἀπελευθέρωση πραγματικά!..

Οἱ Μαρξιστές γνωρίζουν καλά αὐτή τήν ἀντίφαση καί ἀντιλαμβάνονται ὅτι μιά Κυβέρνηση ἀπό ἐπιστήμονες θά εἶναι μιά πραγματική δικτατορία ἀνεξάρτητα ἀπ' τή δημοκρατική της μορφή. Παρηγοροῦνται ὅμως μέ τήν ἰδέα ὅτι αὐτή ἡ κυριαρχία θά εἶναι προσωρινή. Λένε ὅτι ἡ μόνη φροντίδα καί σκοπός θά εἶναι ἡ μόρφωση καί τό ἀνέβασμα τοῦ λαοῦ οἰκονομικά καί πολιτικά σ' ἕνα τέτοιο ἐπίπεδο, ὥστε μιά κυβέρνηση αὐτῆς τῆς μορφῆς νά γίνει σύντομα ἄχρηστη καί τό Κράτος, ἀφοῦ χάσει τόν πολιτικό ἤ καταπιεστικό του χαραχτήρα, νά ἐξελιχθεῖ σέ μιά ἐντελῶς ἐλεύθερη ὀργάνωση οἰκονομικῶν συμφερόντων καί κομμουνῶν.

Ὑπάρχει μιά σοβαρή ἀντίφαση μέσα σ' αὐτή τή θεωρία. Ἄν τό Κράτος τους εἶναι πραγματικά λαϊκό, γιατί νά τό καταργήσουν; Κι ἀφοῦ τό Κράτος χρειάζεται γιά ν' ἀπελευθερώσει τούς ἐργάτες, τότε οἱ ἐργάτες δέν εἶναι ἀκόμα ἐλεύθεροι. Ἐπομένως γιατί νά ὀνομάζεται Λαϊκό Κράτος; Μέ τήν πολεμική μας ἐνάντια σ' αὐτούς, τούς ἀναγκάσαμε ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ ἐλευθερία ἤ ἡ ἀναρχία, πού ἔχει τό νόημα μιᾶς ἐλεύθερης ὀργάνωσης τῶν ἐργατικῶν μαζῶν, ἀπ' τή βάση πρός τά πάνω, ἀποτελεῖ τόν τελικό σκοπό τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης κι ὅτι κάθε Κράτος, χωρίς νά ἐξαιρέσουμε τό Λαϊκό Κράτος τους, ἀποτελεῖ ζυγό πού ὁδηγεῖ στή δημιουργία τοῦ δεσποτισμοῦ ἀπ' τή μιά μεριά καί τῆς ὑποδούλωσης ἀπ' τήν ἄλλη. Λένε ὅτι μιά τέτοια καταπιεστική δικτατορία εἶναι ἕνα μεταβατικό στάδιο στό δρόμο γιά τήν κατάκτηση τῆς ἀπόλυτης ἐλευ-

θερίας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους· ἡ ἀναρχία κι ἡ ἐλευθερία ἀποτελοῦν τὸ σκοπό, ἐνῶ τὸ Κράτος κι ἡ δικτατορία τὸ μέσο κι ἔτσι γιὰ ν' ἀπελευθερωθοῦν οἱ λαϊκὲς μάζες πρέπει πρῶτα νὰ ὑποδουλωθοῦν! Ἡ πολεμική μας πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀντίφαση σταματάει ἐδῶ. Οἱ Μαρξιστὲς ἐπιμένουν ὅτι μόνο μιὰ δικτατορία (φυσικὰ ἡ δική τους) μπορεῖ νὰ δώσει τὴν ἐλευθερία στὸ λαό. Ἀπαντοῦμε, ὅτι κάθε δικτατορία δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σκοπὸ παρὰ μόνο τὴν αὐτοσυντήρησή της κι ὅτι τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ γεννήσει καὶ νὰ διαποτίσει μ' αὐτὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὴν ὑπομένουν εἶναι ἡ ὑποδούλωση. Ἡ ἐλευθερία μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ μόνο ἀπὸ τὴν ἐλευθερία, μὲ μιὰ ὁμαδικὴ λαϊκὴ ἐξέγερση καὶ μὲ μιὰ ἐθελοντικὴ ὀργάνωση τῶν ἀνθρώπων ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω.

Ἡ κοινωνικὴ θεωρία τῶν ἀντικρατικῶν Σοσιαλιστῶν ἢ Ἀναρχικῶν τοὺς ὁδηγεῖ ἄμεσα κι ἀναπόφευκτα, σὲ ρήξη μ' ὅλες τὶς μορφὲς Κράτους, μ' ὅλα τὰ διάφορα ρεύματα τῆς ἀστικῆς πολιτικῆς καὶ δὲν ἀφήνει καμιὰ ἐκλογὴ παρὰ μόνο τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση. Ἡ ἀντίθετη θεωρία, ὁ Κρατικὸς Κομμουνισμὸς κι ἡ ἐξουσία τῶν ἐπιστημόνων, προσελκύει καὶ προκαλεῖ σύγχυση στοὺς ὀπαδούς της καὶ κάτω ἀπ' τὸ πρόσχημα τῆς πολιτικῆς τακτικῆς δημιουργεῖ συνεχῶς δοσοληψίες μὲ τὶς κυβερνήσεις καὶ τὰ διάφορα ἀστικὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ βαδίζει μοιραία στὴν κατεύθυνση τῆς ἀντίδρασης.

Τὸ θεμελιακὸ σημεῖο αὐτοῦ τοῦ προγράμματος εἶναι ὅτι μόνο τὸ Κράτος πρόκειται ν' ἀπελευθερώσει τὸ (ψευτο)προλεταριάτο. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτό, τὸ Κράτος πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ προλεταριάτου ἀπ' τὴν καταπίεση τοῦ ἀστικοῦ καπιταλισμοῦ. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μεταδοθεῖ μιὰ τέτοια θέληση στὸ Κράτος; Τὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ πάρει στὴν κατοχή του τὸ Κράτος μὲ μιὰ ἐπανάσταση — μιὰ ἡρωικὴ ἐπιχείρηση. Ἀλλὰ μόλις τὸ προλεταριάτο καταλάβει τὸ Κράτος πρέπει ἀμέσως νὰ κινηθεῖ γιὰ νὰ καταργήσει αὐτόματα τὴν αἰώνια αὐτὴ φυλακὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν κύριο Μάρξ, οἱ ἄνθρωποι, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ καταργήσουν τὸ Κράτος, ἀλλ' ἀντίθετα πρέπει νὰ τὸ δυναμώσουν καὶ νὰ τὸ ἐπεκτείνουν καὶ τελικὰ νὰ τὸ ἀφήσουν στὴν πλήρη διάθεση τῶν εὐεργετῶν, κηδεμόνων καὶ δασκάλων τους — τῶν ἡγετῶν τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμ-

ματος, δηλαδὴ στὸν κύριο Μὰρξ καὶ τοὺς φίλους του — ποὺ θὰ τοὺς ἀπελευθερώσουν τότε μὲ τὸ δικό τους τρόπο· θὰ συγκεντρώσουν ὅλη τὴ διοικητικὴ ἐξουσία στὰ στιβαρὰ χέρια τους, γιατὶ ὁ ἀμαθὴς λαὸς χρειάζεται μιὰ ἰσχυρὴ κηδεμονία καὶ θὰ δημιουργήσουν μιὰ κεντρικὴ Κρατικὴ Τράπεζα, ποὺ θὰ ἐλέγχει ἐπίσης ὅλο τὸ ἐμπόριο, τὴ βιομηχανία, τὴ γεωργία ἀκόμη καὶ τὴν ἐπιστήμη. Οἱ Λαϊκὲς μάζες θὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ στρατιές, τὴ γεωργικὴ καὶ τὴ βιομηχανική, κάτω ἀπ' τὴν ἄμεση διοίκηση τῶν Κρατικῶν μηχανικῶν, ποὺ θ' ἀποτελέσουν τὴ νέα προνομιούχα πολιτικοεπιστημονικὴ τάξη.

Μερικὲς προϋποθέσεις
γιὰ τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση

Ἡ προπαγάνδα κι ἡ ὀργάνωση τῆς Διεθνοῦς ἀπευθύνονται ἀποκλειστικὰ στὴν ἐργατικὴ τάξη, ἡ ὁποία στὴν Ἰταλία, ὅπως καὶ στὴν ὑπόλοιπη Εὐρώπη, ἐνσαρκώνει ὅλη τὴ ζωή, τὴ δύναμη καὶ τὶς φιλοδοξίες τῆς μελλοντικῆς κοινωνίας. Ἡ Διεθνὴς προσέλκυσε μιὰ χούφτα μόνο ἀπὸ ὀπαδοὺς ποὺ προέρχονται ἀπ' τὸν ἀστικὸ κόσμο, οἱ ὁποῖοι ἔχοντας μάθει νὰ μισοῦν μὲ πάθος τὴν ὑφιστάμενη κοινωνικὴ τάξη κι ὅλες τὶς ψεύτικες ἀξίες της, ἀπαρνήθηκαν τὴν τάξη τους κι ἀφοσιώθηκαν σωματικὰ καὶ ψυχικὰ στὸ λαϊκὸ σκοπό.

Ἂν μπορέσουν νὰ ἐξαλείψουν τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ὑποκειμενικῆς τους ὑπακοῆς ἀπέναντι στὸν ἀστικὸ κόσμο κι ἐκεῖνα τὰ ἴχνη τῆς προσωπικῆς ματαιοδοξίας τους, οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἂν καὶ λίγοι ἀριθμητικά, θὰ μποροῦσαν νὰ προσφέρουν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα. Ἀντλοῦν τὴν ἔμπνευσή τους ἀπ' τὸ λαϊκὸ κίνημα. Ἀλλὰ σ' ἀντάλλαγμα μποροῦν νὰ προσφέρουν τὴν εἰδικευμένη γνώση, τὴν ἱκανότητα γιὰ λογικὴ ἀφαίρεση καὶ γενίκευση καὶ τὴν ἱκανότητα γιὰ ὀργάνωση καὶ συντονισμὸ — προτερήματα ποὺ συνιστοῦν τὴ δημιουργικὴ δύναμη χωρὶς τὴν ὁποία καμιὰ νίκη δὲν εἶναι δυνατή. Στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Ρωσία ὑπάρχουν περισσότεροι τέτοιοι νέοι ἄνδρες, ἀπ' ὅτι ὑπάρχουν σ' ἄλλες χῶρες. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ σημαντικὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν ἐπανάσταση, εἶναι ὅτι στὴν Ἰταλία ὑπάρχει ἕνα πολὺ μεγάλο προλεταριάτο, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀπ' τὴ φύση του ἀσυνείθιστα ἔξυπνο, ἀλλὰ ποὺ στερεῖται συχνὰ τὴ μόρφωση καὶ ζεῖ μέσα σὲ μεγάλη φτώχεια. Τὸ προλεταριάτο αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ ἢ τρία ἑκατομμύρια ἐργατῶν τῶν πόλεων ποὺ ἀπασχολοῦνται βασικὰ σὲ ἐργοστάσια ἢ μικρὰ ἐργαστήρια κι ἀπὸ εἴκοσι περίπου ἑκατομμύρια ἐξαθλιωμένων χωρικῶν. Αὐτὴ ἡ τεράστια κοινωνικὴ τάξη ἔ-

χει πέσει σὲ τέτοια ἀπόγνωση, ὥστε ἀκόμα κι οἱ ὑπερασπιστὲς αὐτῆς τῆς φοβερῆς κοινωνίας ἀρχίζουν νὰ μιλοῦν ἀνοιχτὰ στὸ κοινοβούλιο καὶ στὸν ἐπίσημο Τύπο, παραδεχόμενοι ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν φθάσει στὸ ἀπροχώρητο κι ὅτι πρέπει νὰ γίνει κάτι ἄμεσα γιὰ ν' ἀποφευχθεῖ ἕνα λαϊκὸ ὁλοκαύτωμα ποὺ θὰ κατάστρεφε τὸ κάθε τί στὸ διάβα του.

Πουθενὰ δὲν ὑπάρχουν πιὸ εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐπανάσταση ἀπ' ὅτι στὴν Ἰταλία. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπως στὰ περισσότερα ἀπ' τ' ἄλλα Εὐρωπαϊκὰ Ἔθνη, μιὰ εἰδικὴ κατηγορία σχετικὰ εὔπορων ἐργατῶν, ποὺ κερδίζουν μεγάλα ἡμερομίσθια, ποὺ καυχῶντα γιὰ τὴ μορφωτική τους ἱκανότητα καὶ εἶναι τόσο διαποτισμένοι ἀπ' ἕνα πλῆθος ἀστικῶν προκαταλήψεων, ὥστε, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸ εἰσόδημα, δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπ' τὴν ἀστικὴ τάξη. Αὐτὴ ἡ τάξη τῶν ἀστικοποιημένων ἐργατῶν εἶναι πολυάριθμη στὴν Γερμανία καὶ στὴν Ἑλβετία· ἀλλὰ στὴν Ἰταλία ἀντίθετα εἶναι ἀσήμαντη ἀπ' τὴν ἄποψη τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐπιρροῆς της, ἁπλὴ σταγόνα μέσα στὸν ὠκεανό. Στὴν Ἰταλία ἐκεῖνο ποὺ κυριαρχεῖ εἶναι τὸ πολὺ φτωχὸ προλεταριακὸ στοιχεῖο. Ὁ Μὰρξ μιλάει περιφρονητικά, ἀλλ' ἐντελῶς ἄδικα, γι' αὐτὸ τὸ «λοῦμπεν» προλεταριάτο. Γιατὶ μέσα σ' αὐτὸ καὶ μόνο σ' αὐτὸ κι ὄχι στ' ἀστικοποιημένα ἐργατικὰ στρώματα, ἀποκρυσταλλώνεται ὁλόκληρη ἡ πνευματικὴ καὶ φυσικὴ δύναμη τῆς ἐπερχόμενης Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης.

Μιὰ λαικὴ ἐξέγερση, ἀπ' τὴν ἴδια της τὴ φύση, εἶναι ἐνστικτώδης, χαοτικὴ καὶ καταστρεπτικὴ κι ἀπαιτεῖ πάντοτε προσωπικὲς θυσίες καὶ μιὰ τεράστια ζημιὰ τῆς δημόσιας κι ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ μάζες εἶναι πάντοτε ἕτοιμες νὰ θυσιαστοῦν· κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὶς μετατρέπει σὲ μιὰ κτηνώδη κι ἄγρια ὀρδή, ἱκανὴ νὰ ἐπιτύχει ἡρωικὰ καὶ φανερὰ ἀδύνατα κατορθώματα, κι ἀφοῦ κατέχουν λίγα πράγματα ἢ τίποτα, δὲν διαφθείρονται ἀπ' τὶς εὐθύνες τοῦ ἰδιοχτητικοῦ δικαιώματος. Καὶ σὲ στιγμὲς κρίσης, γιὰ χάρη τῆς αὐτοάμυνας ἢ τῆς νίκης, δὲν θὰ διστάσουν νὰ κάψουν τὰ ἴδια τους τὰ σπίτια καθὼς καὶ τὰ γειτονικὰ κι ἐπειδὴ ἡ ἰδιοκτησία δὲν ἀποτελεῖ κανένα ἐμπόδιο, ἀφοῦ ἀνήκει στοὺς καταπιεστές τους, ἐμφανίζουν ἕνα πάθος γιὰ καταστροφή. Αὐτὸ τὸ ἀρνητικὸ πάθος, εἶναι ἀλήθεια, ἀπέχει πολὺ ἀπ' τὸ νὰ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ

φτάσει στὰ ὕψη τοῦ ἐπαναστατικοῦ σκοποῦ· ἀλλὰ χωρὶς αὐτὸ ἡ ἐπανάσταση θὰ ἦταν ἀδύνατη. Ἡ ἐπανάσταση ἀπαιτεῖ ἐκτεταμένη καὶ πλατειὰ ἐξαπλωμένη καταστροφή, μιὰ γόνιμη κι ἀνανεωτικὴ καταστροφή, ἀφοῦ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ μόνο μ' αὐτὸν γεννοῦνται νέοι κόσμοι...

Ἀκόμα κι ἡ πιὸ τρομερὴ μιζέρια ποὺ ἐπηρεάζει ἑκατομμύρια ἐργαζόμενων δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἀπὸ μόνη της γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει νὰ ἐπαναστατήσουν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι προικισμένος (ἢ καταραμένος) μὲ θαυμαστὴ ὑπομονὴ καὶ μόνο ὁ διάβολος ξέρει πῶς ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ὑποφέρει ὑπομονετικὰ τὴν ἀφάνταστη μιζέρια ἀκόμα καὶ τὸν ἀργὸ θάνατο ποὺ προέρχεται ἀπ' τὴν ἐξαθλίωση· ἀκόμα κι ἡ τάση νὰ καταφύγει στὴν ἀπόγνωση καταπνίγεται ἀπὸ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀναισθησία ἀπέναντι στὰ δικαιώματά του καὶ μιὰ παθητικὴ ὑπακοή...

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ βρίσκονται σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση δὲν ἔχουν καμιὰ ἐλπίδα. Θὰ προτιμοῦσαν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἀλλ' ὅταν κάποιος μπορεῖ νὰ ὁδηγηθεῖ στὴν ἀπόγνωση εἶναι τότε πιὸ πιθανὸν νὰ ἐπαναστατήσει. Ἡ ἀπόγνωση εἶναι ἕνα πικρό, δυνατὸ συναίσθημα ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ διεγείρει τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' τὴ σχεδὸν συνειδητὴ ὑποταγή τους, ἂν ἔχουν ἤδη κάποια ἀντίληψη γιὰ μιὰ πιὸ ποθητὴ κατάσταση, ἀκόμα κι ὅταν δὲν ὑπάρχουν πολλὲς ἐλπίδες νὰ τὴν ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ παραμείνουν πάρα πολὺ καιρὸ σὲ μιὰ κατάσταση ἀπόλυτης ἀπόγνωσης: πρέπει κανεὶς νὰ παραιτηθεῖ, νὰ πεθάνει, ἢ νὰ κάνει κάτι γι' αὐτὸ — νὰ πολεμήσει γιὰ ἕνα σκοπό, ἀλλὰ γιὰ ποιό σκοπό; Φυσικὰ γιὰ ν' ἀπελευθερωθεῖ, νὰ πολεμήσει γιὰ μιὰ καλύτερη ζωή...

Ἀλλ' ἡ φτώχεια κι ἡ ἀπόγνωση ἐξακολουθοῦν νὰ μὴν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ γεννήσουν τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση. Πιθανὸν νὰ μπορέσουν νὰ προκαλέσουν τοπικὲς ἐξεγέρσεις κατὰ διαστήματα, ὄχι ὅμως μεγάλες καὶ πλατειὰ ἐξαπλωμένες μαζικὲς ἐπαναστάσεις. Γιὰ να γίνει αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐμπνέονται οἱ ἄνθρωποι ἀπ' ἕνα παγκόσμιο ἰδεῶδες, ἀναπτυγμένο ἱστορικὰ μέσα στὰ ἐνστικτώδη ἄδυτα τῶν λαϊκῶν αἰσθημάτων, ἁπλοποιημένο καὶ ξεκαθαρισμένο ἀπὸ μιὰ σειρὰ σημαντικὰ γεγονότα καὶ δυνατὲς καὶ πικρὲς ἐμπειρίες. Εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὸν πληθυσμὸ νὰ ἔχει μιὰ

γενική ἰδέα γιὰ τὰ δικαιώματά του καὶ μιὰ βαθειά, φλογερή, σχεδὸν θρησκευτικὴ πίστη ἀπέναντι στὸ κῦρος τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ὅταν αὐτὴ ἡ ἰδέα κι ἡ λαϊκὴ αὐτὴ πίστη συνενωθοῦν μὲ τὴν μορφὴ ἀθλιότητας ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀπόγνωση, τότε ἡ Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση εἶναι κοντινὴ κι ἀναπόφευκτη καὶ καμιὰ δύναμη στὸν κόσμο δὲν θὰ μπορεῖ νὰ τῆς ἀντισταθεῖ.

Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ κατάσταση τοῦ Ἰταλικοῦ προλεταριάτου. Τὰ μαρτύρια ποὺ ἀναγκάζονται νὰ ὑπομένουν εἶναι σχεδὸν τὸ ἴδιο φοβερὰ μὲ τὴ φτώχεια καὶ τὴ μιζέρια ποὺ μαστίζουν τὸ Ρωσικὸ λαό. Ἀλλὰ τὸ Ἰταλικὸ προλεταριάτο εἶναι διαποτισμένο μὲ μιὰ φλογερὴ ἐπαναστατικὴ συνείδηση μεγαλύτερου βαθμοῦ ἀπ' ὅτι οἱ ρωσικὲς μάζες, μιὰ συνείδηση ποὺ γίνεται καθημερινὰ ὁλοένα πιὸ δυνατὴ καὶ πιὸ ξεκάθαρη. Ἔξυπνο καὶ φλογερὸ ἀπ' τὴ φύση, τὸ Ἰταλικὸ προλεταριάτο ἀρχίζει ἐπιτέλους ν' ἀντιλαμβάνεται τί θέλει καὶ τί πρέπει νὰ γίνει γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀπελευθέρωσή του. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ προπαγάνδα τῆς Διεθνοῦς, ποὺ διαδόθηκε ἐνεργητικὰ καὶ πλατειὰ τὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια, ὑπῆρξε πολὺ ἀξιόλογη. Αὐτὸ τὸ φανερὸ αἴσθημα, αὐτὸ τὸ παγκόσμιο ἰδανικό, χωρὶς τὸ ὁποῖο (ὅπως ἔχουμε ἤδη πεῖ) κάθε μαζικὴ ἐξέγερση, ὅσο μεγάλες θυσίες κι ἂν γίνουν, εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατη, ἔχει ἐπηρεασθεῖ ἀπ' τὴ Διεθνῆ, ἡ ὁποία ἔδειξε ταυτόχρονα τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὰ μέσα γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς λαϊκῆς ἐξουσίας.

Ἀρχικὰ αὐτὸ τὸ ἰδανικὸ ἐκδηλώνεται μὲ φυσικὸ τρόπο μέσα στὴ φλογερὴ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων νὰ δώσουν ἕνα τέλος στὴ φτώχεια καὶ στὴ μιζέρια τους καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν ὅλες τὶς ὑλικές τους ἀνάγκες μὲ τὴ συλλογικὴ ἐργασία, ποὺ εἶναι ἐξίσου ὑποχρεωτικὴ γιὰ ὅλους. Ἀργότερα θὰ καταλήξει νὰ συμπεριλάβει τὴν κατάργηση κάθε μορφῆς κυριαρχίας καὶ τὴν ἐλεύθερη ὀργάνωση τῆς ζωῆς τῆς χώρας σύμφωνα μὲ τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες. Αὐτὸ θὰ σημαίνει τὴν ἄρνηση κάθε Κρατικῆς μορφῆς ἐλέγχου ἀπ' τὴν κορυφή, γιὰ χάρη τῆς ὀργάνωσης ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω, ποὺ θὰ οἰκοδομηθεῖ ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς κυβερνήσεις καὶ κοινοβούλια. Αὐτὴ θὰ εἶναι μιὰ ὀργάνωση, ποὺ θὰ ἔχει πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν ἐλεύθερη συμμετοχὴ τῶν συνεταιρισμῶν, τῶν ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐργατῶν, τῶν κομμουνῶν

καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Τελικά, στὸ πιὸ μακρινὸ μέλλον, θὰ στηθεῖ πάνω στὰ ἐρείπια ὅλων τῶν κρατῶν ἡ ἀδελφότητα τῶν λαῶν.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι στὴν Ἰταλία, ὅπως καὶ στὴν Ἱσπανία, τὸ πρόγραμμα τοῦ Μαρξιστικοῦ κρατικοῦ κομμουνισμοῦ δὲν εἶχε καμιὰ ἀπολύτως ἀπήχηση, ἐνῶ τὸ πρόγραμμα τῆς φημισμένης Συμμαχίας τῶν ἐπαναστατῶν σοσιαλιστῶν (ἀναρχικῆς πρωτοπορειακῆς ὀργάνωσης), ἡ ὁποία κήρυξε ἀνένδοτο πόλεμο ἐνάντια σὲ κάθε μορφὴ κυριαρχίας, σὲ κάθε κηδεμονία καὶ κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἔγινε δεκτὴ μὲ ζωντάνεια κι ἐνθουσιασμὸ ἀπ' τοὺς ἐργάτες.

Ἕνας λαὸς ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τέτοιες ἰδέες μπορεῖ πάντοτε νὰ κερδίσει τὴν ἐλευθερία του καὶ νὰ θεμελιώσει τὴ ζωή του πάνω στὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐλευθερία γιὰ τὸν καθένα, ἐνῶ σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἀπειλεῖ ἢ παραβιάζει τὴν ἐλευθερία ἄλλων ἐθνῶν. Νά γιατί οὔτε ἡ Ἰταλία οὔτε ἡ Ἱσπανία θὰ ἐμπλακοῦν σὲ μιὰ περιπέτεια κατακτήσεων ἀλλά, ἀντίθετα, θὰ βοηθήσουν ὅλους τοὺς λαοὺς νὰ πραγματοποιήσουν τὶς δικές τους κοινωνικὲς ἐπαναστάσεις...

Ἡ σύγχρονη καπιταλιστικὴ παραγωγὴ καὶ ἡ τραπεζικὴ κερδοσκοπία ἀπαιτοῦν ἀδυσώπητα ἕνα τεράστιο Κρατικὸ συγκεντρωτισμό, ποὺ μόνο αὐτὸς μπορεῖ νὰ ὑποτάξει ἑκατομμύρια ἐργατῶν στὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ ὀργάνωση ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω, τῶν ἐργατικῶν συνεταιρισμῶν, ὁμάδων, κομμουνῶν, δήμων, ἐπαρχιῶν καὶ τελικὰ ὁλόκληρων λαῶν. ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ προϋπόθεση γιὰ μιὰ ἀληθινή, ὄχι πλασματικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἐλευθερία θίγει τὰ συμφέροντα καὶ τὶς πεποιθήσεις τῶν κυρίαρχων τάξεων, ὅπως ἀκριβῶς ἡ οἰκονομικὴ αὐτοδιάθεση εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὶς μέθοδες ὀργάνωσής τους. Πάντως, ἡ *ἀντιπροσωπευτικὴ δημοκρατία* ἐναρμονίζεται θαυμάσια μὲ τὸ καπιταλιστικὸ οἰκονομικὸ σύστημα. Τὸ νέο πολιτειακὸ σύστημα, βασισμένο πάνω στὴν ὑποτιθέμενη *κυριαρχία* τῆς ἀποκαλούμενης *λαϊκῆς θέλησης*, ὅπως ὑποτίθεται ὅτι ἐκφράζεται ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους της στὶς πλαστὲς λαϊκὲς συνελεύσεις, ἐνσωματώνει τοὺς δυὸ πρωταρχικοὺς κι ἀπαραίτητους ὅρους γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ καπιταλισμοῦ: τὸν κρατικὸ συγκεντρωτισμὸ καὶ τὴν πραγματικὴ ὑποταγὴ τοῦ κυρίαρχου λαοῦ στὴν κυβερνητικὴ μειονότητα τῶν δια-

νοουμένων, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἐκπροσωπεῖ τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι βέβαιο ὅτι τοὺς ἐκμεταλλεύεται.

Ἡ ἐκμετάλλευση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας δὲν μπορεῖ νὰ καλυφθεῖ ἀκόμα κι ἀπ' τὴ πιὸ δημοκρατικὴ μορφὴ κυβέρνησης... γιατὶ ὁ ἐργάτης θὰ εἶναι πάντοτε ὁ τελευταῖος τροχὸς τῆς ἅμαξας. Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ὅτι καμιὰ κυβέρνηση, ὅσο πατερναλιστική, ὅσο διαλλακτικὴ κι ἂν εἶναι γιὰ ν' ἀποφεύγει τὶς προστριβές, δὲν θ' ἀνεχθεῖ καμιὰ ἀπειλὴ ἐνάντια στοὺς ἐκμεταλλευτικοὺς οἰκονομικούς της θεσμοὺς ἢ στὴν πολιτικὴ ἡγεμονία της: ἀνίκανη νὰ ἐπιβάλλει τὴ συνηθισμένη ὑποταγὴ στὴν ἐξουσία της μὲ κολακεῖες κι ἄλλες εἰρηνικὲς μέθοδες ἡ κυβέρνηση τότε θὰ καταφύγει σὲ μιὰ συνεχῆ καταπίεση, στὴ βία π.χ. στὸν πολιτικὸ ἔλεγχο καὶ στὸ τελευταῖο ἀτοὺ τοῦ πολιτικοῦ ἐλέγχου ποὺ εἶναι ἡ στρατιωτικὴ δύναμη.

Τὸ σύγχρονο κράτος εἶναι ἀπ' τὴν ἴδια του τὴ φύση ἕνα στρατοκρατικὸ Κράτος· καὶ κάθε στρατοκρατικὸ Κράτος πρέπει νὰ γίνει ἀναγκαστικὰ ἕνα κατακτητικό, ἐπιθετικὸ Κράτος· γιὰ νὰ ἐπιζήσει πρέπει νὰ κατακτήσει ἢ νὰ κατακτηθεῖ, γιὰ τὸν ἁπλὸ λόγο ὅτι ἡ συσσωρευμένη στρατιωτικὴ δύναμη θὰ πάθει ἀσφυξία ἂν δὲν βρεῖ μιὰ διέξοδο. Ἑπομένως τὸ σύγχρονο Κράτος πρέπει νὰ ἐπιδιώκει νὰ γίνει ἕνα τεράστιο καὶ παντοδύναμο Κράτος : αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του.

Κι ἀκριβῶς ὅπως ἡ καπιταλιστικὴ παραγωγὴ πρέπει, γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ χρεωκοπία, νὰ ἐπεκτείνεται συνεχῶς ἀπορροφώντας τοὺς πιὸ ἀδύνατους ἀνταγωνιστὲς καὶ ὁδηγεῖται στὴ δημιουργία μονοπωλίου πάνω σ' ὅλες τὶς ἄλλες καπιταλιστικὲς ἐπιχειρήσεις σὲ παγκόσμια κλίμακα, ἔτσι καὶ τὸ σύγχρονο Κράτος πρέπει ἀναπόφευκτα νὰ ἔχει τὴν τάση νὰ γίνει τὸ μοναδικὸ παγκόσμιο Κράτος, ἀφοῦ ἡ συνύπαρξη δυὸ παγκόσμιων Κρατῶν εἶναι ἐξ ὁρισμοῦ ἐντελῶς ἀδύνατη. Ἡ κυριαρχία, ἡ τάση γιὰ ἀπόλυτη ἐξουσία, εἶναι ἔμφυτη σὲ κάθε Κράτος· κι ἡ πρώτη προϋπόθεση γι' αὐτὴ τὴν κυριαρχία εἶναι ἡ συγκριτικὴ ἀδυναμία ἢ τουλάχιστον ἡ ὑποταγὴ τῶν γειτονικῶν κρατῶν....

Ἕνα ἰσχυρὸ Κράτος δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχει μιὰ μόνο σταθερὴ βάση : τὸ στρατιωτικὸ καὶ γραφειοκρατικὸ συγκεντρωτισμό. Ἡ θεμελιακὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ μοναρχικὸ καὶ στὸ πιὸ δημο-

κρατικὸ πολίτευμα εἶναι ὅτι στὸ μοναρχικό, οἱ γραφειοκράτες καταπιέζουν καὶ ληστεύουν τὸ λαὸ γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν προνομιούχων στ' ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ καὶ γιὰ νὰ γεμίζουν τὰ χρηματοκιβώτιά τους· ἐνῶ στὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα οἱ ἄνθρωποι ληστεύονται καὶ καταπιέζονται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν ἴδιων τάξεων, στ' ὄνομα τῆς «λαϊκῆς θέλησης» (καὶ γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ χρηματοκιβώτια τῶν δημοκρατικῶν γραφειοκρατῶν). Στὴ δημοκρατία τὸ Κράτος, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ὁ λαός, νομικὰ ὀργανωμένο, καταπιέζει καὶ θὰ συνεχίσει νὰ καταπιέζει τὸν πραγματικὸ λαό. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ αἰσθάνονται καλύτερα ἂν τὸ ραβδὶ μὲ τὸ ὁποῖο τοὺς κτυποῦν ἐπιγράφεται «λαϊκὴ ράβδος».

...Κανένα κράτος, ὅσο δημοκρατικὸ κι ἂν εἶναι — ἀκόμα οὔτε κι ἡ πιὸ κόκκινη δημοκρατία — δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ δώσει στοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ ποὺ πραγματικὰ θέλουν, π.χ. τὴν ἐλεύθερη αὐτο-οργάνωση καὶ διαχείρηση τῶν ὑποθέσεών τους ἀπ' τὴ βάση πρὸς τὰ πάνω, χωρὶς καμιὰ ἐπέμβαση ἢ ἄσκηση βίας ἀπὸ πάνω, γιατὶ κάθε κράτος, ἀκόμα καὶ τὸ ψευτο-Λαϊκὸ Κράτος ποὺ ἐπινόησε ὁ κύριος Μάρξ, οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι παρὰ μόνο μιὰ μηχανὴ ποὺ θὰ κυβερνᾶ τὶς μάζες ἀπὸ πάνω, μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς προνομιούχας μειοψηφίας ὀνειρεπαρμένων διανοουμένων, ποὺ φαντάζονται ὅτι γνωρίζουν τί χρειάζονται καὶ θέλουν οἱ ἄνθρωποι καλύτερα ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους...

Εἴμαστε ἀμετάκλητα ἀντίπαλοι σὲ κάθε μορφὴ Πανσλαβισμοῦ ὅπως εἴμαστε καὶ σὲ κάθε μορφὴ Παγγερμανισμοῦ. Ἀποτελεῖ ἱερὸ κι ἄμεσο καθῆκον γιὰ τὴ Ρωσικὴ ἐπαναστατικὴ νεολαία ν' ἀντιταχθεῖ μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο στὴν Πανσλαβικὴ προπαγάνδα μέσα στὴν ἴδια τὴ Ρωσία καὶ ἰδιαίτερα σ' ἐκείνη ποὺ διαδόθηκε σ' ἄλλες Σλαβικὲς χῶρες, ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα, ἀπὸ κυβερνητικοὺς πράκτορες καὶ ἐθελοντικὰ ἀπὸ φανατικοὺς Σλαβόφιλους, ἡ ὁποία ἀγωνίζεται νὰ πείσει τοὺς ἄτυχους Σλάβους πὼς ὁ Τσάρος ἀγαπάει βαθειὰ τοὺς Σλάβους ἀδελφούς του κι ὅτι ἡ ἄνανδρη Πανρωσικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὁποία ἔπνιξε τὴν Πολωνία καὶ τὴ Μικρὴ Ρωσία (Οὐκρανία:), μπορεῖ, μόνο ἂν τὸ θελήσει ὁ Τσάρος, ν' ἀπελευθερώσει τὰ σλαβικὰ ἐδάφη ἀπ' τὸ γερμανικὸ ζυγό. (Ὁ Μπακοῦνιν συμπεριλαμβάνει στοὺς Σλάβους ἐκείνους τοὺς λαοὺς ποὺ κατοικοῦν στὴ διαλυμένη τώρα Αὐστροουγγρικὴ Αὐτοκρατορία ---

στὴν Οὑγγαρία, Αὐστρία, Βουλγαρία, Σερβία, Γιουγκοσλαβία, Τσεχοσλοβακία, κλπ.).

Αὐτὴ ἡ αὐταπάτη εἶναι πλατειὰ διαδομένη ἀνάμεσα στοὺς Αὐστριακοὺς Σλάβους. Τὸ φανατικό, ἂν καὶ κατανοητὸ μῖσος τους ἐνάντια στὸν καταπιεστή, τοὺς ἔχει ὁδηγήσει σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση παραφροσύνης πού, ξεχνώντας ἢ ἀγνοώντας τὰ ἔκτροπα ποὺ διαπράχτηκαν ἀπ' τὸν Τσαρικὸ δεσποτισμὸ ἐνάντια στὴ Λιθουανία, Πολωνία, Μικρὴ Ρωσία ἀκόμα καὶ στὴ Μεγάλη Ρωσία, περιμένουν ἀκόμα καθοδήγηση ἀπ' τὸν Πανρωσικὸ ἀφέντη.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς προκαλεῖ ἔκπληξη τὸ ὅτι οἱ Σλαβικὲς μάζες καταφεύγουν σὲ τέτοιες ψευδαισθήσεις. Δὲν ξέρουν Ἱστορία οὔτε τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση μέσα στὴ Ρωσία : τὸ μόνο ποὺ τοὺς ἔχουν πεῖ εἶναι ὅτι δημιουργήθηκε μιὰ Πανσλαβικὴ Αὐτοκρατορία γιὰ νὰ προκαλέσει τοὺς Γερμανούς· μιὰ Αὐτοκρατορία τόσο ἰσχυρὴ ποὺ οἱ Γερμανοὶ τρέμουν ἀπὸ φόβο... καὶ οἱ Σλάβοι πρέπει ν' ἀγαποῦν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ μισοῦν.

Ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ τὰ περιμένουμε. Ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶναι λυπηρό, δύσκολο νὰ τὸ καταλάβουμε καὶ ἀσυγχώρητο εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν καλύτερα, οἱ Αὐστριακοὶ Σλάβοι, ἔμπειροι, σοφοὶ καὶ καλὰ πληροφορημένοι, ἔχουν ὀργανώσει ἕνα κόμμα ποὺ κηρύσσει ἀνοιχτὰ τὸν Πανσλαβισμό. Σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μερικῶν, αὐτὸ θὰ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴ δημιουργία μιᾶς μεγάλης Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας κάτω ἀπ' τὴν ἡγεμονία τοῦ Τσάρου καὶ σύμφωνα μ' ἄλλους θὰ ὁδηγοῦσε στὴ χειραφέτηση τῶν Σλαβικῶν λαῶν ἀπ' τὴ Ρωσικὴ Αὐτοκρατορία...

Ἀλλὰ ποιά ὀφέλη θ' ἀποκόμιζαν οἱ Σλαβικοὶ λαοὶ ἀπ' τὸ σχηματισμὸ μιᾶς ἰσχυρῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας; Αὐτὸ θὰ ἦταν πραγματικὰ εὐεργετικὸ γιὰ τὰ κράτη (ποὺ θ' ἀποτελοῦν τὴν Αὐτοκρατορία) ὄχι ὅμως γιὰ τὸ προλεταριάτο, παρὰ μόνο γιὰ τὴν προνομιούχα μειοψηφία — τὸν κλῆρο, τοὺς εὐγενεῖς, τὴν ἀστικὴ τάξη — καὶ πιθανὸν γιὰ μερικοὺς διανοουμένους, οἱ ὁποῖοι χάρη στὰ διπλώματα καὶ στὴν ὑποτιθέμενη πνευματική τους ἀνωτερότητα αἰσθάνονται ὅτι θὰ τοὺς καλέσουν νὰ καθοδηγήσουν τὶς μάζες. Συνοπτικά, ὑπάρχει ἕνα πλεονέκτημα γιὰ μερικὲς χιλιάδες καταπιεστῶν, δημίων κι ἄλλων ἐκμεταλλευτῶν τοῦ προλεταριάτου. Ὅσον

ἀφορᾶ τις μεγάλες λαικὲς μάζες, ὅσο πιὸ μεγάλο εἶναι τὸ Κράτος, τόσο πιὸ βαρειὰ εἶναι τὰ δεσμὰ καὶ πιὸ γεμάτες οἱ φυλακές.

Ἔχουμε δείξει, ὅτι γιὰ νὰ ἐπιβιώσει ἕνα κράτος, πρέπει νὰ γίνει ἐπιθετικὸ ἀπέναντι στ' ἄλλα κράτη. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ συναγωνισμός, ποὺ στὴν οἰκονομικὴ σφαίρα καταστρέφει ἢ ἀπορροφάει μικρὲς ἢ ἀκόμα καὶ μέσου μεγέθους ἐπιχειρήσεις — ἐργοστάσια, ἀγροκτήματα, ἐμπόριο — ἔτσι καὶ τὸ μεγάλο Κράτος καταβροχθίζει τὰ μικρὰ καὶ μέσου μεγέθους κράτη. Ἑπομένως κάθε κράτος, γιὰ νὰ ὑπάρχει ὄχι στὰ χαρτιὰ ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα, γιὰ νὰ μὴ βρίσκεται στὸ ἔλεος τῶν γειτονικῶν κρατῶν καὶ νὰ εἶναι ἀνεξάρτητο, πρέπει ν' ἀγωνισθεῖ ἀναπόφευκτα γιὰ νὰ γίνει ἕνα ἐπιθετικό, καταπιεστικὸ καὶ κατακτητικὸ κράτος. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμο γιὰ νὰ καταλάβει μιὰ ξένη χώρα καὶ νὰ κρατήσει πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ὑποτελεῖς. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχει αὐτὸ πρέπει νὰ ἐξασκήσει μαζικὴ στρατιωτικὴ δύναμη. Ἀλλὰ ὅπου ἡ στρατιωτικὴ ἐξουσία ὑπερέχει, ἀποχαιρετεῖστε τὴν ἐλευθερία! Ἀποχαιρετεῖστε τὴν αὐτονομία καὶ εὐημερία τῶν ἐργαζόμενων. Ἀπ' αὐτὸ προκύπτει ὅτι ἡ δημιουργία μιᾶς μεγάλης Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας δὲν σημαίνει παρὰ μόνο τὴν ὑποδούλωση τῶν Σλαβικῶν λαῶν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Σλάβοι κρατιστὲς μᾶς λένε: «δὲν θέλουμε ἕνα μόνο μεγάλο Σλαβικὸ κράτος· θέλουμε μόνο ἕνα ἀριθμὸ ἀπὸ μέσου μεγέθους Σλαβικὰ κράτη, ποὺ ἐξασφαλίζουν ἔτσι τὴν ἀνεξαρτησία τῶν Σλαβικῶν λαῶν». Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἄποψη εἶναι ἀντίθετη μὲ τὴν λογική, τὰ ἱστορικὰ γεγονότα κι αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων· κανένα μέσου μεγέθους κράτος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνεξάρτητο στὴν ἐποχή μας. Κατὰ συνέπεια δὲ θὰ ὑπάρχει κανένα κράτος, ἢ θὰ ὑπάρχει ἕνα μόνο τεράστιο κράτος ποὺ θὰ καταβροχθίσει ὅλα τὰ πιὸ ἀδύνατα κράτη — ἕνα δεσποτικό, ὁλοκληρωτικὸ Ρωσικὸ κράτος.

Θὰ μποροῦσε ἕνα μικρότερο Σλαβικὸ κράτος νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἑαυτό του ἐνάντια στὴ νέα Παγγερμανικὴ Αὐτοκρατορία, χωρὶς νὰ γίνει τὸ ἴδιο ἐξίσου μεγάλο καὶ ἐξίσου ἰσχυρό; Θὰ μποροῦσε νὰ βασιστεῖ πάνω στὴ βοήθεια χωρῶν ποὺ ἑνώθηκαν ἀπὸ συμφέρον; Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀρνητική. Ἀρχικά, γιατὶ μιὰ συμμαχία ἀπὸ διάφορες μικρότερες ἑτερογενεῖς δυ-

νάμεις, ἀκόμα κι ἂν εἶναι ἴσες ἢ ἀριθμητικὰ ἀνώτερες, παραμένει ἀδύναμη, γιατὶ ὁ ἐχθρός της εἶναι πιὸ ἑνοποιημένος, ὁμοιογενής, ὑπόλογος ἀπέναντι σὲ μιὰ μόνο διοίκηση καὶ ἑπομένως πολὺ πιὸ ἰσχυρός. Δεύτερον, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βασιστεῖ πάνω στὴ φιλικὴ συνεργασία ἄλλων κρατῶν, ἀκόμα κι ὅταν ἐμπλέκονται τὰ δικά τους συμφέροντα. Οἱ ὑπηρέτες τοῦ κράτους, ὅπως οἱ κοινοὶ θνητοί, εἶναι συχνὰ τόσο ἀπασχολημένοι μὲ τὰ ἄμεσα συμφέροντα καὶ πάθη τους ποὺ δὲν μποροῦν νὰ διακρίνουν πότε διακυβεύονται τὰ ζωτικά τους συμφέροντα...

Ἀλλὰ δὲν θὰ μποροῦσε τὸ συγκεντρωτικὸ Παγγερμανικὸ κράτος νὰ ἐξουδετερωθεῖ ἀπὸ μιὰ Πανσλαβικὴ ὁμοσπονδία, π.χ. μιὰ ἕνωση ἀνεξάρτητων Σλαβικῶν ἐθνῶν μὲ πρότυπο τὴν Ἑλβετία ἢ τὴ Β. Ἀμερική; Ἀπαντοῦμε ἀρνητικά. Γιατί γιὰ νὰ σχηματιστεῖ μιὰ τέτοια ὁμοσπονδία, θὰ ἦταν ἀρχικὰ ἀπόλυτα ἀπαραίτητο νὰ διασπαστεῖ ἡ Πανρωσικὴ Αὐτοκρατορία σ' ἕνα ἀριθμὸ ξεχωριστῶν, ἀνεξάρτητων κρατῶν, ἑνωμένων μόνο μὲ ἐθελοντικὴ συνεργασία καὶ γιατὶ ἡ συνύπαρξη τέτοιων ἀνεξάρτητων ὁμοσπονδοποιημένων, μέσου μεγέθους ἢ μικρῶν κρατῶν, μὲ μιὰ τόσο πολὺ συγκεντρωτικὴ Αὐτοκρατορία, εἶναι ἁπλὰ ἀδιανόητη...

Αὐτὴ ἡ ὁμοσπονδία τῶν κρατῶν θὰ μποροῦσε κατὰ κάποιο τρόπο νὰ προστατεύσει τὴν ἀστικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ γίνει στρατιωτικὸ κράτος, γιὰ τὸν ἁπλὸ λόγο ὅτι εἶναι ὁμοσπονδία. Ἡ Κρατικὴ ἐξουσία ἀπαιτεῖ συγκεντρωτισμό. Ἀλλὰ θὰ μποροῦσαν νὰ μᾶς ἀντιτάξουν ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Ἑλβετίας καὶ τῶν Ε.Π.Α. διαψεύδει αὐτὸ τὸ συλλογισμό. Ἀλλὰ ἡ Ἑλβετία, γιὰ νὰ αὐξήσει τὴν στρατιωτική της δύναμη, τείνει πρὸς τὸν συγκεντρωτισμό· καὶ ἡ ὁμοσπονδία στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες εἶναι δυνατὴ μόνο γιατὶ δὲν εἶναι περικυκλωμένη ἀπὸ πολὺ ἰσχυρά, συγκεντρωτικὰ κράτη ὅπως ἡ Ρωσία, ἡ Γερμανία ἢ ἡ Γαλλία. Ἡ Ἑλβετία διατηρεῖ τὴν ὁμοσπονδία λόγω τῆς ἀδιαφορίας τῶν μεγάλων διεθνῶν δυνάμεων καὶ γιατὶ οἱ κάτοικοί της εἶναι ἀφύσικα χωρισμένοι σὲ τρεῖς ζῶνες ποὺ μιλοῦν τὴν γλῶσσα τῶν γειτονικῶν κρατῶν, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Τὸ ν' ἀντισταθοῦν στὸ θριαμβευτικὸ Παγγερμανισμὸ στὸ νομικὸ καὶ κρατικὸ πεδίο — ἱδρύοντας ἕνα ἐξίσου ἰσχυρὸ Σλαβικὸ κράτος — θὰ ἦταν

καταστρεπτικὸ γιὰ τοὺς Σλάβους, γιατὶ θὰ τοὺς ἄφηνε ἀναπόφευκτα ἔκθετους στὴν Πανρωσικὴ τυραννία...

Οἱ προοδευτικοὶ Σλαβικοὶ λαοὶ πρέπει ἀπὸ τώρα ν' ἀντιληφτοῦν ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐρωτοτροπίας μὲ τὴ Σλαβικὴ ἰδεολογία ἔχει περάσει κι ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ παράλογο καὶ βλαβερὸ ἀπ' τὸ νὰ καταπιεσθοῦν ὅλες οἱ λαϊκὲς φιλοδοξίες μέσα στὸ στενὸ καλούπι ἑνὸς κίβδηλου ἐθνικισμοῦ. Ἡ ἐθνικότητα δὲν ἀποτελεῖ ἀνθρωπιστικὸ κανόνα· εἶναι ἕνα ἱστορικό, τοπικὸ γεγονὸς ποὺ πρέπει γενικὰ νὰ εἶναι ἀνεκτὸ μαζὶ μὲ ἄλλα πραγματικὰ καὶ ἀβλαβῆ γεγονότα.

Κάθε λαός, ὅσο μικρὸς κι ἂν εἶναι, ἔχει τὸ δικό του εἰδικὸ χαρακτῆρα, τρόπο ζωῆς, γλῶσσα, τρόπο σκέψης κι ἐργασίας· κι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ χαρακτῆρας, αὐτὸς ὁ τρόπος ζωῆς, ἀποτελεῖ τὴν ἐθνικότητά του, ποὺ εἶναι τὸ συνολικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, τῶν φιλοδοξιῶν καὶ τῶν περιστάσεών του. Κάθε λαός, ὅπως καὶ κάθε ἄτομο, εἶναι ἀναγκαστικὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι κι ἔχει τὸ ἀναμφισβήτητο δικαίωμα νὰ εἶναι ὁ ἑαυτός του. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ ὑποτιθέμενου ἐθνικοῦ δικαιώματος. Ἀλλ' ἂν ἕνας λαὸς ἢ ἕνα ἄτομο ζοῦν μ' ἕνα ὁρισμένο τρόπο, αὐτὸ μὲ κανένα τρόπο, δὲν τοὺς δίνει τὸ δικαίωμα, οὔτε θὰ ἦταν ὠφέλιμο, νὰ βλέπουν αὐτὴ τὴν ἐθνικότητα κι ἀτομικότητα σὰν ἀπόλυτους κι ἀποκλειστικοὺς κανόνες, οὔτε θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχονται ἀπ' αὐτούς. Ἀντίθετα, ὅσο λιγότερο ἀπασχολοῦνται μὲ τὸν ἑαυτό τους κι ὅσο περισσότερο εἶναι διαποτισμένοι μὲ τὴ γενικὴ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τόσο ζωντανότερο, πιὸ σκόπιμο καὶ ξεκάθαρο γίνεται τὸ αἴσθημα τῆς ἐθνικότητας κι ἐκεῖνο τῆς ἀτομικότητας.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς Σλάβους. Θὰ συνεχίσουν νὰ εἶναι ἀσήμαντοι, ὅσοι κυριαρχοῦνται ἀπ' τὸ στενοκέφαλο, ἐγωϊστικό... Σλαβισμό τους, μιὰ δεσποτεία ποὺ ἀπ' τὴν ἴδια της τὴ φύση εἶναι ἀντίθετη ἀπέναντι στὰ προβλήματα καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ γενικά. Θὰ καταλάβουν τὴ θέση ποὺ δικαιοῦνται μέσα στὴν ἐλεύθερη ἀδελφότητα τῶν ἐθνῶν ὅταν, μαζὶ μ' ὅλους τοὺς ἄλλους λαούς, θὰ ἐμπνέονται ἀπὸ ἕνα πλατύτερο, πιὸ γενικὸ συμφέρον...

Σ' ὅλες τὶς ἱστορικὲς ἐποχές, βρίσκουμε ἕνα παγκόσμιο συμφέρον ποὺ ὑποσκελίζει ὅλα τὰ ἀποκλειστικὰ ἐθνικὰ καὶ καθαρὰ τοπικὰ ἐμπόδια κι ἐκεῖνες οἱ ἐθνότητες ποὺ ἔχουν ἀρκετὴ κατανόηση,

πάθος καὶ δύναμη νὰ ταυτιστοῦν ὁλόψυχα μ' αὐτὸ τὸ παγκόσμιο συμφέρον, γίνονται ἱστορικοὶ λαοὶ (παίζουν ἕνα μεγάλο ἱστορικὸ ρόλο). Ἡ μεγάλη ἐπανάσταση στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰώνα τοποθέτησε ξανὰ τὴ Γαλλία σὲ μιὰ ἐξέχουσα θέση ἀνάμεσα στὰ ἔθνη τοῦ κόσμου. Δημιούργησε ἕνα νέο σκοπὸ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα — τὸ ἰδανικὸ τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους — ἀλλὰ μόνο στὸ ἀποκλειστικὰ πολιτικὸ πεδίο. Αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ πραγματοποιηθεῖ γιατὶ βασανιζόταν ἀπὸ μιὰ ἄλυτη ἀντίφαση: τὴν ὕπαρξη πολιτικῆς ἐλευθερίας παρόλη τὴν οἰκονομικὴ ὑποδούλωση. Ἐπιπλέον, ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Κράτους εἶναι ἀπάτη.

Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση γέννησε ἔτσι δυὸ διαμετρικὰ ἀντίθετες τάσεις ποὺ τελικὰ συνενώθηκαν σὲ μιὰ — τὴ συστηματικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὰ ὀφέλη μιᾶς ἐλαττούμενης καὶ αὐξανόμενα εὔπορης μειοψηφίας ἀτόμων ποὺ μονοπωλοῦν τὴν ἐξουσία. Πάνω στὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἐργαζόμενων μαζῶν, τὸ ἕνα κόμμα κτίζει ἕνα δημοκρατικὸ πολίτευμα καὶ τ' ἄλλο, ποὺ ἔχει μεγαλύτερη συνέπεια, προσπαθεῖ νὰ κτίσει ἕνα μοναρχικό, δηλαδὴ ἕνα ἀνοιχτὰ δεσποτικό, συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικὸ ἀστυνομικὸ Κράτος. Στὴν προηγούμενη περίπτωση, μιὰ δικτατορία κρύβεται πίσω ἀπὸ ἀβλαβεῖς συνταγματικοὺς τύπους.

Μέσα ἀπ' τὰ βάθη τοῦ προλεταριάτου ξεπρόβαλε μιὰ νέα καὶ ἀντιθετικὴ τάση, ἕνας νέος παγκόσμιος σκοπός: ἡ κατάργηση τῶν τάξεων καὶ τῆς κύριας βάσης ὑποστήριξής τους, τοῦ Κράτους καὶ ἡ αὐτοδιεύθυνση ὅλης τῆς ἰδιοκτησίας ἀπ' τοὺς ἐργαζόμενους...

Αὐτὴ τὴ μορφὴ ἔχει τὸ πρόγραμμα τῆς Κοινωνικῆς Ἐπανάστασης. Ὑπάρχει μόνο ἕνα βασικὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζουν ὅλα τὰ ἔθνη, ἕνα παγκόσμιο πρόβλημα: πῶς νὰ πετύχουν τὴν οἰκονομικὴ χειραφέτηση ἀπ' τὸν Κρατικὸ ζυγό. Κι αὐτὸ τὸ πρόβλημα δὲν μπορεῖ νὰ λυθεῖ χωρὶς ἕνα αἱματοβαμμένο καὶ τρομερὸ ἀγώνα...

Δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ Σλάβοι μποροῦν νὰ καταλάβουν τὴ θέση ποὺ δικαιοῦνται, μέσα στὴν ἀδελφότητα τῶν λαῶν, μόνο μέσα ἀπ' τὴν Κοινωνικὴ Ἐπανάσταση;

Ἀλλὰ μιὰ κοινωνικὴ ἐπανάσταση δὲν μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ σὲ μιὰ μόνο ἀπομονωμένη χώρα. Ἔχει ἀπ' τὴν ἴδια της τὴ φύση

διεθνεῖς βλέψεις. Ἑπομένως οἱ Σλάβοι πρέπει νὰ συνδέσουν τὶς φιλοδοξίες καὶ δυνάμεις τους μὲ τὶς φιλοδοξίες καὶ τὶς δυνάμεις ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν. Τὸ Σλαβικὸ προλεταριάτο πρέπει νὰ προσχωρήσει μαζικὰ στὴ Διεθνὴ Ἕνωση Ἐργαζόμενων... Ἀφοῦ προσχωρήσει στὴ Διεθνὴ πρέπει νὰ σχηματίσει τμήματα μέσα στὰ ἐργοστάσια, ἐργαστήρια κι ἀγροκτήματα, ἑνώνοντάς τα σὲ τοπικὲς ὁμοσπονδίες, κι ἂν εἶναι σκόπιμο, νὰ ἑνώσει τὶς τοπικὲς ὁμοσπονδίες σὲ μιὰ Πανσλαβικὴ συνομοσπονδία. Εὐθυγραμμισμένοι μὲ τοὺς κανόνες τῆς Διεθνοῦς κι ἀπελευθερωμένοι ἀπ' τὸ ζυγὸ τῶν ἀντίστοιχων κρατῶν τους, οἱ Σλάβοι ἐργάτες πρέπει καὶ μποροῦν —χωρὶς νὰ διατρέξουν τὸν ἐλάχιστο κίνδυνο γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τους — νὰ δημιουργήσουν ἀδελφικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἐργάτες, ἀφοῦ μιὰ συμμαχία μ' αὐτούς, πάνω σ' ἄλλη βάση, εἶναι ἀδιανόητη.

Αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος δρόμος γιὰ τὴ Σλαβικὴ χειραφέτηση. Ἀλλὰ τὸ μονοπάτι ποὺ ἀκολουθεῖται σήμερα ἀπ' τὴ μεγάλη πλειοψηφία τῶν νεαρῶν Σλάβων, Δυτικῶν καὶ Νότιων, κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τῶν σεβαστῶν καὶ εὐϋπόληπτων πατριωτῶν τους, εἶναι ἕνα κρατικὸ μονοπάτι ποὺ συνεπάγεται τὴν ἐγκαθίδρυση ξεχωριστῶν Σλαβικῶν κρατῶν καὶ εἶναι ἐντελῶς καταστρεπτικὸ γιὰ τὶς μεγάλες λαϊκὲς μάζες.

Ὁ Σέρβικος λαὸς ἔχυσε ποτάμια ἀπ' τὸ αἷμα του καὶ τελικὰ ἀπελευθερώθηκε ἀπ' τὴν τουρκικὴ ὑποδούλωση, ἀλλὰ πολὺ σύντομα, ἀφ' ὅτου ἔγινε ἀνεξάρτητη ἡγεμονία, βρέθηκε ξανὰ καὶ πιθανὸν ἀκόμα πιὸ ὑποδουλωμένος σ' ἐκεῖνο ποὺ νόμιζε ὅτι ἦταν τὸ δικό του κράτος, τὸ Σέρβικο ἔθνος. Μόλις αὐτὸ τὸ μέρος τῆς Σερβίας ἀπόκτησε ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ — νόμους, θεσμοὺς κλπ. — ποὺ εἶναι κοινὰ σ' ὅλα τὰ κράτη, τότε ἡ ἐθνικὴ ζωτικότητα κι ὁ ἡρωισμὸς ποὺ βοήθησαν τοὺς Σέρβους στὸ νικηφόρο τους πόλεμο ἐνάντια στοὺς Τούρκους ξαφνικὰ κατάρρευσαν. Οἱ ἄνθρωποι, ἂν κι ἦταν ἀμαθεῖς καὶ πολὺ φτωχοί, ἀλλὰ φλογεροί, ρωμαλέοι, προικισμένοι μὲ φυσικὴ ἐξυπνάδα κι ἀγάπη γιὰ τὴν ἐλευθερία, μεταμορφώθηκαν ξαφνικὰ σὲ μιὰ ἥμερη κι ἀπαθὴ ἀγέλη, εὔκολα θύματα γιὰ τὸ ἁρπακτικὸ ἔνστικτο καὶ τὸν δεσποτισμὸ τῶν γραφειοκρατῶν.

Δὲν ὑπάρχουν εὐγενεῖς, οὔτε μεγάλοι γαιοκτήμονες, οὔτε βιο-

μήχανοι, οὔτε καὶ πολὺ πλούσιοι ἔμποροι στὴν Τουρκικὴ Σερβία. Ὅμως παρόλα αὐτὰ ξεφύτρωσε ἐκεῖ μιὰ νέα γραφειοκρατικὴ ἀριστοκρατία ποὺ ἀποτελεῖτο ἀπὸ νεαροὺς ποὺ μορφώθηκαν, μερικῶς μὲ κρατικὰ ἔξοδα, στὴν Ὀδησσό, Μόσχα, Πετρούπολι, Βιέννη, Παρίσι κι Ἑλβετία. Πρὶν νὰ διαφθαροῦν ὑπηρετώντας τὸ Κράτος, αὐτοὶ οἱ νέοι διακρίθηκαν γιὰ τὴν ἀγάπη τους ἀπέναντι στὸ λαό τους, τὸν φιλελευθερισμό τους καὶ τελικὰ γιὰ τὶς δημοκρατικὲς καὶ σοσιαλιστικές τους τάσεις. Ἀλλὰ δὲν πέρασε καιρὸς ἀφότου μπῆκαν στὴν κρατικὴ ὑπηρεσία ποὺ ἡ σιδερένια λογικὴ τῆς κατάστασής τους, ἔμφυτη στὴν ἐξάσκηση ὡρισμένων ἱεραρχικῶν καὶ πολιτικὰ προσοδοφόρων προνομίων, πῆρε τὸ μερίδιό της κι οἱ νέοι ἄνδρες ἔγιναν κυνικοὶ γραφειοκράτες ἐνῶ συνέχιζαν ν' ἀναμασοῦν πατριωτικὰ καὶ φιλελεύθερα συνθήματα. Καί, ὅπως εἶναι γνωστό, ἕνας φιλελεύθερος γραφειοκράτης εἶναι ἀσύγκριτα χειρότερος ἀπὸ ἕνα μαλθακό, ἀντιδραστικὸ κρατικὸ ὑπάλληλο.

Ἐπιπλέον, οἱ ἀπαιτήσεις ὡρισμένων θέσεων εἶναι πιὸ ἐπιτακτικὲς ἀπ' τὰ εὐγενικὰ συναισθήματα κι ἀκόμα κι ἀπ' τὶς πιὸ καλὲς προθέσεις. Ἐπιστρέφοντας πίσω ἀπ' τὸ ἐξωτερικό, οἱ νεαροὶ Σλάβοι εἶναι μοιραῖο νὰ ξεπληρώσουν τὸ χρέος ποὺ ὄφειλαν στὸ Κράτος γιὰ τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴ συντήρησή τους· αἰσθάνονται ὅτι ἔχουν ἠθικὴ ὑποχρέωση νὰ ὑπηρετήσουν τὸν εὐεργέτη τους, τὴν κυβέρνηση. Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἄλλη ἀπασχόληση γιὰ μορφωμένους νέους ἀνθρώπους, γίνονται κρατικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἐπίσης μέλη τῆς μόνης ἀριστοκρατίας ποὺ ὑπάρχει στὴ χώρα, τῆς γραφειοκρατικῆς τάξης. Μόλις ἐνσωματωθοῦν σ' αὐτὴ τὴν τάξη, γίνονται ἀναπόφευκτα ἐχθροὶ τοῦ λαοῦ...

Ἔπειτα οἱ πιὸ ἀσυνείδητοι καὶ πανοῦργοι θὰ καταφέρουν νὰ κερδίσουν τὸν ἔλεγχο τῆς μικροσκοπικῆς κυβέρνησης αὐτοῦ τοῦ μικροσκοπικοῦ κράτους καὶ θ' ἀρχίσουν ἀμέσως νὰ πουλοῦνται σὲ κάθε ἐνδιαφερόμενο, στὸ ἐσωτερικὸ στὸν πρίγκηπα ποὺ βασιλεύει ἢ σὲ κάποιο ποὺ διεκδικεῖ τὸν θρόνο — στὴ Σερβία, ἡ ἀνατροπὴ ἑνὸς πρίγκηπα κι ἡ ἐγκατάσταση ἑνὸς ἄλλου ὀνομάζεται «ἐπανάσταση» — ἢ μπορεῖ νὰ παζαρεύουν τὴν ἐπιρροή τους μ' ἕνα, μερικὰ ἢ ἀκόμα κι ὅλα τὰ μεγάλα κυριαρχικὰ κράτη — τὴ Ρωσία, τὴν Αὐστρία, τὴν Τουρκία, κλπ.

Εὔκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ πὼς ζοῦν οἱ ἄνθρωποι σ'

ἕνα τέτοιο κράτος! Ἀρκετὰ εἰρωνικά, ἡ ἡγεμονία τῆς Σερβίας εἶναι ἕνα συνταγματικὸ κράτος κι ὅλοι οἱ νομοθέτες ἐκλέγονται ἀπ' τὸ λαό. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἡ Τουρκικὴ Σερβία διαφέρει ἀπὸ ἄλλα κράτη σ' αὐτὸ τὸ βασικὸ σημεῖο: ὑπάρχει μόνο μιὰ τάξη ποὺ ἐλέγχει τὴν κυβερνητικὴ ἐξουσία, ἡ γραφειοκρατία. Ἑπομένως, ὁ ἕνας καὶ μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ Σέρβικου λαοῦ γιὰ νὰ παρέχει στοὺς γραφειοκράτες ὅλες τὶς ἀνέσεις τῆς ζωῆς.

Η ΠΑΡΙΣΗΝΗ ΚΟΜΜΟΥΝΑ ΤΟΥ 1871
ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «LIBERTE»

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ Ο KARL MARX

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΣΜΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΑΙΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΥΛΙΣΜΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΠΕΡΙ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ